Coordonarea în vorbirea populară românească

Sabina Teiuș

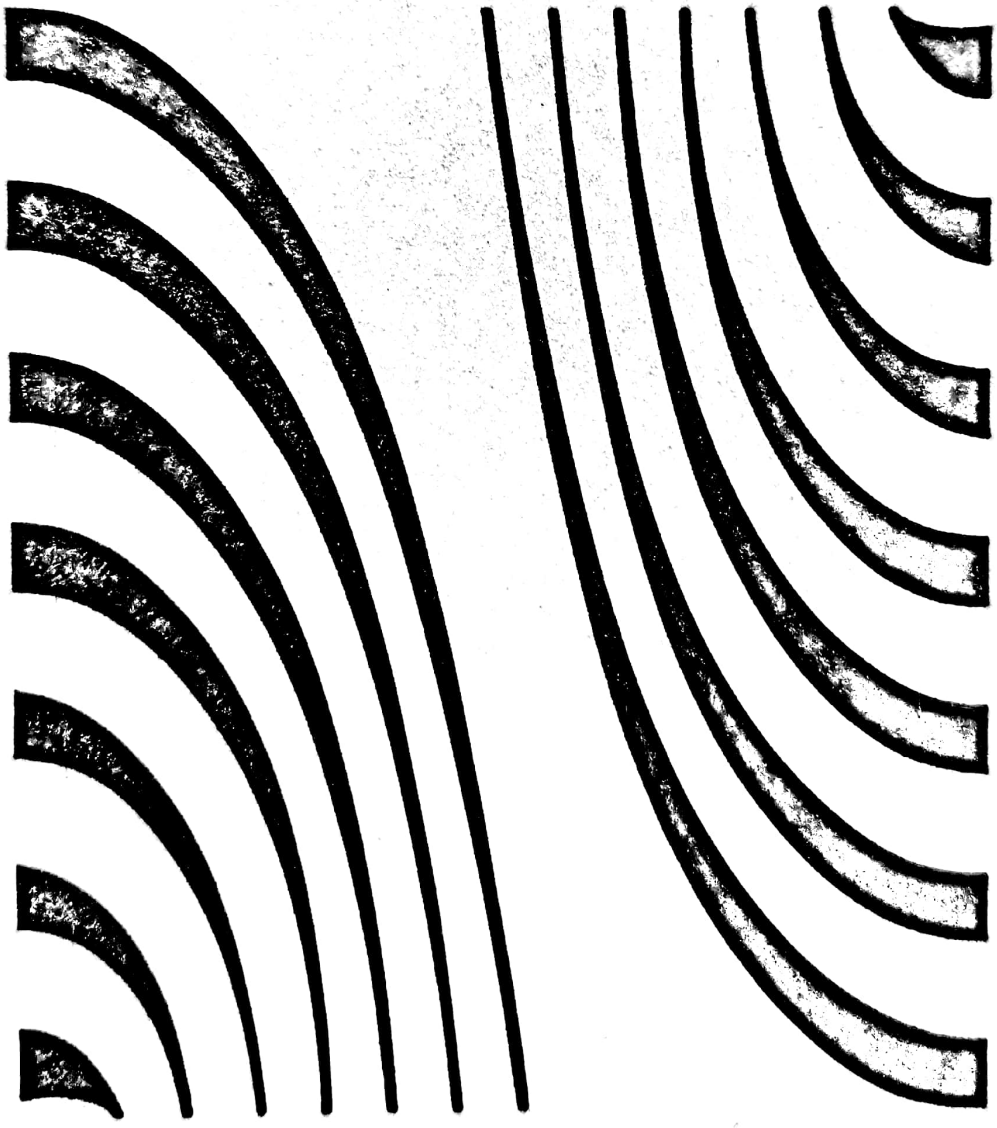

Scanned with OKEN Scanner

SABINA TEIUȘ

COORDONAREA ÎN VORBIREA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

Scanned with OKEN Scanner

Omagiu
profesorilor mei,
Romulus Todoran şi Mircea Zdrenghea

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Limba populară, înțelegînd prin aceasta dialectele și graiurile unei limbi, a stîrnit interesul multora înainte ca dialectologia să se constituie ca știință, astfel că încă la începutul secolului al XIX-lea apar sporadic, pe plan european, lucrări asupra graiurilor populare[1]. La noi, pe la mijlocul veacului trecut, culegerile și antologiile de folclor preocupă pe cei animați de dragostea pentru popor, pentru năzuințele lui de libertate, pentru ideea unei limbi și literaturi comune tuturor românilor.

Cercetarea limbii populare își face loc, din ce în ce mai mult, în lumea lingviștilor, care văd în limba creațiilor folclorice un izvor al limbii literare. Aceștia acordă o atenție deosebită notării sunetelor și a formelor gramaticale. Mai tîrziu, cercetările asupra graiurilor populare culminează cu atlasele lingvistice, lucrări de amploare, care înregistrează un material bogat, înfățișînd aspecte lingvistice concrete. În felul acesta, sînt favorizate cercetările monografice asupra unor fenomene dialectale, ca cele de fonetică și fonologie sau ca cele de terminologie populară și de forme gramaticale. De asemenea, au apărut o serie de monografii asupra unor graiuri, cuprinzînd probleme de fonetică-fonologie, de vocabular, mai puține de morfologie și aproape deloc de sintaxă.

Istoricul cercetărilor de sintaxă dialectală nu este prea bogat. Și în literatura străină, abia în ultima vreme au început să apară lucrări consacrate fie sintaxei unor graiuri,

[1] Vezi Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode.* București, 1962, p. 39.

Scanned with OKEN Scanner

cum sînt cele ale lui Charles Camproux, Louis Remacle, Fritz Eisenmann, fie unor probleme de principiu ale sintaxei dialectale, cum sînt, în special, studiile din lingvistica cehă.

Cercetarea limbii române s-a făcut, în virtutea tradiției, pe baza textelor scrise, deci avînd în vedere mai mult operele literar-artistice. Îndreptarea atenției asupra acestui gen de texte coincidea, pe de o parte, cu interesul acordat vieții rurale, inclusiv culturii materiale și reflectării acestei culturi în limbă, iar pe de altă parte, cu extinderea cercetărilor acustice din fizică și asupra fenomenelor de limbă, dînd naștere foneticii. Este firesc ca cercetările dialectale să se concentreze astfel în sfera fonetică și lexicală. Ca urmare, imaginea pe care ne-a format-o literatura de specialitate asupra limbii noastre populare este incompletă și inegală. Două compartimente importante ale graiurilor populare, și anume morfologia și sintaxa, au ocupat un loc secundar în cercetările lingvistice. Dacă această inegalitate în tratamentul principalelor compartimente ale graiurilor populare începe să dispară în ce privește morfologia prin îmbogățirea studiilor și lucrărilor de morfonologie, în domeniul sintaxei nu avem decît preocupări răzlețe, inserate în studii și articole de dialectologie sau în studii referitoare la influența populară asupra limbii unor scriitori. Descrierea sistemului gramatical al graiurilor populare poate fi întregită prin studierea sub toate aspectele a textelor populare, studiere care aduce în arena morfologică și sintactică o serie de probleme necunoscute încă.

Pentru a sesiza caracteristicile graiurilor populare e nevoie ca atenția cercetătorului să se îndrepte mai ales asupra textelor înregistrate pe benzi de magnetofon, deoarece numai metoda înregistrării poate surprinde spontaneitatea actului vorbit, o poate reține și expune din nou fără nici o alterare[2]. Textele notate de anchetator, neînregistrate pe benzi, oricît de dotat ar fi culegătorul lor[3], au totuși neajunsul de a nu putea reda aspectul sonor al vorbirii. Or, textele înregistrate pe bandă magnetică au un caracter strict autentic, dînd cercetătorului posibilitatea să cunoască și să urmărească elementele suprasegmen-

[2] Vezi Jan Chloupek, *Theorie und Praxis*, p. 139.

[3] Vezi Emil Petrovici, *Texte dialectale* culese de ... *Suplement la Atlasul lingvistic român II*, Sibiu-Leipzig, 1943.

Scanned with OKEN Scanner

tale, de o importanţă deosebită în studiile sintactice în general şi în cele de sintaxă dialectală în special.

Cînd se operează pe texte înregistrate, trebuie avut însă în vedere faptul că textul analizat prezintă multe mărci individuale ale vorbitorilor[4]. Aproape fiecare vorbitor posedă alt mod de a plasa cuvintele de legătură sau cuvintele care menţin caracterul curgător al textului, de a pune pauzele şi de a fragmenta vorbirea. Totuşi, audierea unui număr mare de texte (şi, implicit, de informatori) şi analizarea acestora lasă să se întrevadă unele trăsături generale ale vorbirii populare.

Necesitatea unei studieri a vorbirii populare care să pună în lumină conexiunea şi complexitatea relaţiilor dintre fenomenele lingvistice şi cele extralingvistice, să reliefeze elementele funcţionale ale limbajului se face simţită astăzi mai mult ca oricînd. Acest deziderat se înscrie în noua orientare manifestată în ultima vreme în lingvistică, apărută ca o reacţie la curentele lingvistice care studiază limba ca fenomen rupt de realizarea ei concretă[5]. Această nouă orientare se manifestă prin cercetarea cu precădere a p e r f o r m a n ţ e i, concepute în cadrul unui context social dat[6], făcînd astfel să slăbească accentul asupra cercetării c o m p e t e n ţ e i[7].

Lucrările existente despre fenomenele sintactice din graiurile dacoromâne constituie un bun început de drum spre un teren nou, prea puţin explorat. Rezultatele inedite în domeniul sintaxei dialectale româneşti sînt o dovadă a eficacităţii studierii limbii vii pe baza textelor populare, îndeosebi pe baza celor înregistrate pe benzi de magnetofon.

*

[4] Vezi Tatiana Slama-Cazacu, *Limbaj şi context. Problema limbajului în concepţia exprimării şi a interpretării prin organizări contextuale*, Bucureşti, 1959, p. 113.

[5] Vezi William Labov, *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia, [1972], cap. 8: *The Study of Language in Its Social Context*, p. 183—259.

[6] B. Cazacu, *Un aspect al cercetării interdisciplinare: sociolingvistica*, în FD, VIII, p. 15; vezi şi Tatiana Slama-Cazacu, *Pentru studierea limbii române vorbite (în comunicarea orală)*, în LL, 1973, nr. 3, p. 485—492.

[7] Wolfgang Dressler, *Textsyntax*, în „Lingua e stile", V, 1970, nr. 2, p. 194, comentînd monografia lui R. Harweg (*Pronomina und Textkonstitution*, München, 1968, Poetica Beiheft 2), spune că punctul de plecare în cercetarea lingvistică trebuie să fie, pe cît este posibil, vorbirea orală („Ausgangspunkt sprachlicher Untersuchungen sollte doch, wenn möglich, die mündliche Rede sein").

Scanned with OKEN Scanner

În cercetarea pe care am întreprins-o am avut în vedere realizarea, la nivelul graiurilor, a modelului de performanţă şi a celui de competenţă[8]. Astfel, am considerat util să adoptăm o metodă adecvată scopului propus, încercînd să punem de acord metodele dialectologiei tradiţionale cu rezultatele pozitive ale lingvisticii din ultima vreme[9]. Metoda pe care am aplicat-o în studiul de faţă ne-a ajutat să pătrundem mai adînc în mecanismul limbii populare. Pornind de la principiul lui Eugenio Coseriu, potrivit căruia limba se constituie diacronic şi funcţionează sincronic[10], am urmărit modul de funcţionare a limbii în compartimentul sintactic al graiurilor dacoromâne, mai precis, în realizarea raportului de coordonare. Analiza la nivelul textului (*Textlinguistik*) presupune studiul relaţiilor care se stabilesc în procesul de transmitere a mesajului[11]. Această modalitate de studiere a textului dialectal a permis degajarea structurilor coordonate, făcînd posibilă cunoaşterea mai aprofundată a sistemului gramatical al graiurilor dacoromâne.

Scopul pe care ni l-am propus în această cercetare a impus împărţirea lucrării în trei capitole principale: *I. Premise teoretice şi metodologice, II. Coordonarea în graiurile dacoromâne, III. Valoarea sintactico-semantică a conjuncţiilor coordonatoare în graiurile dacoromâne.*

Problema centrală a primului capitol este segmentarea textului popular în enunţuri. Această operaţie a fost stringent necesară atît pentru a putea sesiza relaţiile care se stabilesc între enunţuri, cît şi pentru a putea determina dacă un raport gramatical este la nivel intrapropoziţional sau la nivel interpropoziţional. Am efectuat această segmentare ţinînd seama în primul rînd de criterii sintactice[12].

[8] Pentru specificul opoziţiei dintre modelul de competenţă şi cel de performanţă, vezi Jean Dubois, *Grammaire générative et transformationnelle*, în „Langue française: La syntaxe", 1, février, 1969, p. 49—57.

[9] Uriel Weinreich, *Is a Structural Dialectology Possible?*, în „Word", X, 1954, p. 400, consideră ca o necesitate aplicarea metodelor structuraliste în dialectologie. Vezi aceeaşi idee şi la Andrei Avram, *Despre dialectologia structurală*, în ELS, p. 181—192.

[10] Vezi Eugenio Coseriu, *Sincronía, diacronía y tipología*, în „Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología románicas Madrid 1965", Madrid, 1968, p. 273.

[11] Vezi T.M. Nicolaeva, *Aktualnoe cilenenie — kategoriia grammatiki teksta*, în VJa, XXI, 1972, nr. 2, p. 52.

[12] Vezi Inger-Britt Robach, *Étude socio-linguistique*, p. 55—56, 150.

Scanned with OKEN Scanner

În cazul cînd acestea ne-au dus spre interpretări neunitare, am apelat şi la alte criterii, de ordin suprasegmental sau semantic, încercînd să le punem de acord în vederea obţinerii unei analize omogene. Pe lîngă această problemă a segmentării în enunţuri, tot în capitolul întîi, am urmărit modul în care elemente ca intonaţie, pauză, accent ajută la identificarea raportului de coordonare atît interpropoziţional, cît şi intrapropoziţional. Cele cîteva aplicaţii ale principiilor de interpretare a materialului dialectal le-am efectuat ţinînd seama de faptul că în contribuţia la interpretarea faptelor lingvistice pe care o aduc factorii privitori la conţinutul mesajului şi cei privitori la forma mesajului au prioritate mărcile formale[13]. Numai cînd acestea nu au constituit criterii suficiente pentru o analiză corectă am recurs la suportul semantic, considerînd că, de fapt, între suportul gramatical şi cel semantic nu există contradicţie[14].

Definiţia raportului de coordonare şi-a găsit esenţiale precizări şi în literatura românească de specialitate[15]. Coordonarea e privită ca un raport sintactic stabilit între două sau mai multe elemente (fie părţi de propoziţie, fie propoziţii), „prezentate de vorbitor ca fiind pe acelaşi plan; independenţa lor este însă de ordin formal şi ea poate implica raporturi de subordonare din punctul de vedere al sensului"[16]. Respectînd în principiu definirea raportului de coordonare prezentată mai sus, în capitolul al doilea am întreprins analiza sintactică propriu-zisă a enunţurilor, urmărind să reliefăm, în cadrul fiecărei specii de coordonare, mijloacele de realizare a acestui raport, unităţile coordonate, gradul de complexitate a structurilor. Această schemă este mult mai dezvoltată în partea a doua a acestui capitol, care cuprinde coordonarea interpropoziţională, lucru explicabil prin însăşi natura materialului, evident mai bogat decît cel referitor la propoziţie.

[13] Vezi Mioara Avram, *Subordonarea*, p. 19.

[14] Vezi Henri Bonnard, *Support grammatical et support sémantique*, în „Langue française", 21, 1974, p. 88. Pentru o părere opusă, vezi Noam Chomsky, *Structures syntaxiques*, traduit de l'anglais par Michel Braudeau, Paris, [1969], cap. *Syntaxe et sémantique*, p. 101—115.

[15] Vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG, I, p. 121—139; Mioara Avram, *Observaţii asupra coordonării*, în SG, II, p. 151—159; GLR II, p. 212—253.

[16] Mioara Avram, *Observaţii* ..., p. 159.

Scanned with OKEN Scanner

Urmînd tradiţia gramaticii româneşti, am respectat împărţirea coordonării în copulativă, disjunctivă, adversativă şi conclusivă, exprimîndu-ne rezervele faţă de aşa-zisul raport conclusiv. De asemenea, am ţinut să nu ne abatem de la interpretarea sintactică preconizată de *Gramatica Academiei*, decît în cazurile în care aceste abateri aduceau unificări în a privi mai multe fenomene sintactice interpretate în diferite feluri pînă acum.

După o analiză de ansamblu a materialului dialectal, am observat că graiurile prezintă diferenţieri doar cînd este vorba de realizarea concretă a mesajului. De aceea, în capitolul al doilea, unde am urmărit norma şi sistemul[17], ne-am permis să privim limbajul popular ca un tot unitar, ca o entitate, adesea comparativ cu limba literară (mai ales cu aceea a literaturii artistice, care s-a bucurat pînă acum în cel mai mare grad de studii şi cercetări complexe). În felul acesta, o trăsătură nedescrisă precis, dar pusă faţă în faţă cu o trăsătură similară din limba literară, devine evidentă[18]. Nu am neglijat nici posibilităţile de comparare cu unele caracteristici ale limbii vorbite în general, formulate mai ales în lucrările de stilistică, unde este pusă în evidenţă valoarea afectivă a faptelor de limbă vorbită (Charles Bally, Iorgu Iordan, Ion Coteanu).

Sistematizarea şi prezentarea materialului în capitolul al treilea s-a făcut pornind de la raportul sintactic de coordonare atît intrapropoziţional, cît şi interpropoziţional, conectivele fiind repartizate pe specii de coordonare. Consideraţii de ordinul geografiei lingvistice se găsesc în acest capitol mai multe decît în celelalte, aici aflîndu-se în prim obiectiv realizarea concretă a normei şi sistemului.

Analiza coordonării într-un număr mare de texte populare ne-a relevat de la început complexitatea problemei. Fenomenul nu este atît de simplu cum s-a crezut şi s-a şi afirmat, fapt pe care sperăm să-l demonstrăm prin lucrarea de faţă.

[17] Vezi Eugenio Coseriu, *Sistema, norma y habla*, în *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Madrid, [1962], p. 94—95.

[18] Jan Chloupek, *Theorie und Praxis*, p. 131—132, consideră nerecomandabil procedeul confruntării fenomenelor de sintaxă dialectală cu cele de sintaxă a limbii literare scrise. Pe o poziţie similară se plasează şi Carl Theodor Gossen în recenzia pe care o face cărţii lui Charles Camproux, *Étude syntaxique des parlers gévaudanais*, în Zf. r. Ph., Bd. 79, 1963, d. 450—453.

Scanned with OKEN Scanner

Ne exprimăm recunoștința și pe această cale față de conf. dr. D.D. Drașoveanu pentru osteneala de a fi parcurs textul integral al lucrării, a cărei redactare a fost încheiată în decembrie, 1978, și pentru observațiile judicioase în urma cărora studiul nostru a beneficiat.

De asemenea, aducem calde mulțumiri Editurii științifice și enciclopedice, în mod special redactorului de carte, dr. Marieta Pietreanu, și redactorului șef, dr. Valeriu Șuteu, pentru sprijinul acordat.

Scanned with OKEN Scanner

LISTA SEMNELOR
folosite în transcrierea textelor

— (deasupra unei vocale) lungime
— (cratima) se întrebuinţează ca în ortografia oficială
‿ leagă două cuvinte care formează un grup fonetic
... marchează o pauză făcută de informator în vorbire
/ marchează limita unei unităţi melodice cu intonaţie nonterminală
// marchează limita unei unităţi melodice cu intonaţie terminală
...// marchează limita unei unităţi melodice cu intonaţie „de suspensie"
? notează intonaţia interogativă a unei unităţi melodice
! notează intonaţia exclamativă a unei unităţi melodice
„ " încadrează pasaje de vorbire directă
[...] indică omiterea unui fragment
[ ] încadrează intervenţiile anchetatorului sau ale altor persoane care asistă la înregistrare
[k] arată că informatorul s-a corectat
[ɛ] arată o ezitare a informatorului
[r] indică repetarea de către informator a unui fragment
[!] arată că informatorul rîde

Semnele de mai sus au fost preluate din TD, Munt. II, p. XXXI—XXXIV. La acestea adăugăm, pentru capitolul întîi al lucrării, următoarele:

→ intonaţie continuă
↑ intonaţie ascendentă
↓ intonaţie descendentă
ˊ pauză relativ scurtă
ˊˊ pauză relativ lungă
— (dedesubtul unei vocale) accent dinamic mai puternic
= arată că anchetatorul n-a auzit bine sunetele astfel subliniate

Scanned with OKEN Scanner

LISTA SIMBOLURILOR

Cifrele arabe de la sfîrşitul exemplelor indică localitatea.
Cifra romană care însoţeşte cifrele arabe indică informatorul în cazul în care au fost folosite texte de la mai mulţi informatori din aceeaşi localitate.
R = elementul regent
S = elementul subordonat
\+ = juxtapunere
k = elementul relaţional
a, b, c, d etc. = parte de propoziţie
A, B, C, D etc. = propoziţie

Scanned with OKEN Scanner

LISTA LOCALITĂȚILOR

din care s-a folosit material (transcris de pe benzi de magnetofon)

1 Rugi, com. Turcinești (Gorj)
2 Vaideeni (Vîlcea)
3 Fratoștița, orașul Filiași (Dolj)
4 Iablanița, com. Pădina (Mehedinți)
5 Mărăcinele, com. Perișor (Dolj)
6 Mîrșani (Dolj)
8 Boldu (Buzău)
9 Arefu (Argeș)
10 Runcu (Dîmbovița)
11 Alunișu, com Spineni (Olt)
12 Budișteni, com. Leordeni (Argeș)
13 Nicolae Titulescu (Olt)
14 Ciuperceni, com. Cosmești (Teleorman)
15 Mavrodin (Teleorman)
16 Mihăilești (Ilfov)
17 Negreni, com. Tătărăștii-de-Jos (Teleorman)
18 Frătești (Ilfov)
19 Radovanu (Ilfov)
20 Ciulnița (Ialomița)
21 Plopu (Prahova)
22 Gura Teghii (Buzău)
23 Rîmniceni, com. Măicănești (Vrancea)
24 Dăeni (Tulcea)
25 Sibioara, com. Mihail Kogălniceanu (Constanța)
26 Cochirleni, com. Rasova (Constanța)
27 Limanu (Constanța)
28 C.A. Rosetti (Tulcea)
29 Somova (Tulcea)
30 Mera (Vrancea)
32 Ceahlău (Neamț)
33 Adam, com. Drăgușeni (Galați)
34 Vutcani (Vaslui)
35 Muntenii-de-Sus, com. Tanacu (Vaslui)
36 Bîrsănești (Bacău)
37 Secuieni (Bacău)
38 Erbiceni (Iași)
40 Ștefănești (Botoșani)
42 Voitinel, com. Gălănești (Suceava)
44 Mara, com. Deseşti (Maramureș)
45 Iapa, Sighetul-Marmației (Maramureș)
46 Petrova (Maramureș)
47 Arpașul-de-Jos (Sibiu)
48 Bădăcin, com. Pericei (Sălaj)
49 Burzuc, com. Sîrbi (Bihor)
50 Racșa, com. Orașu-Nou (Satu-Mare)
51 Budureasa (Bihor)
52 Buteni (Arad)
53 Conop (Arad)

Scanned with OKEN Scanner

55 Şeitin (Arad)
56 Foeni (Timiş)
57 Dognecea (Caraş-Severin)
59 Naidăş (Caraş-Severin)
60 Jupalnic, Orşova (Mehedinţi)
61 Veţel (Hunedoara)
62 Şugag (Alba)
63 Avrig (Sibiu)
64 Broşteni (Suceava)
65 Sohodol, com. Bran (Braşov)
66 Voineşti, Covasna (Covasna)
67 Mihai Viteazu, com. Saschiz (Mureş)
68 Corneşti, com. Adămuş (Mureş)
69 Lupşa (Alba)
70 Ocoliş (Alba)
71 Someşu-Cald, com. Gilău (Cluj)
72 Ceanu-Mare (Cluj)
73 Corvineşti, com. Matei (Bistriţa-Năsăud)
74 Cuzdrioara (Cluj)

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL ÎNTÎI

PREMISE TEORETICE ŞI METODOLOGICE

1. MATERIALUL DIALECTAL CERCETAT

Studierea fenomenelor sintactice necesită analizarea unui volum mare de material concret, deoarece structurile sintactice au nevoie de un context mult mai larg decît cele fonetice şi morfologice pentru a se face sesizate. De aceea, cercetarea noastră se bazează pe un corpus de texte conţinînd aproximativ 5000 de enunţuri. Acestea provin din texte înregistrate pe bandă de magnetofon — fapt care le conferă avantajul autenticităţii expresiei — între anii 1960 şi 1970. Textele au fost culese din 67 de localităţi, repartizate în aşa fel încît să acopere aproximativ întreg teritoriul geografic dacoromân. În fiecare localitate, au fost utilizaţi de la 1 pînă la 3 informatori, femei şi bărbaţi, fără pregătire şcolară sau cu pregătire şcolară elementară. Cele 67 de localităţi sînt selecţionate din lista mai lungă a localităţilor din care Magdalena Vulpe a extras material pentru teza sa de doctorat, intitulată *Subordonarea în frază în graiurile dacoromâne*, susţinută la Bucureşti în 1973, sub conducerea ştiinţifică a acad. prof. Al. Rosetti. Am păstrat numerotarea dată textelor de către Magdalena Vulpe (vezi LISTA LOCALITĂŢILOR cu numerotarea respectivă de la p. 16—17) cu scopul de a facilita identificarea exemplelor în cazul în care acestea au fost folosite şi de Magdalena Vulpe şi de noi. Am mai introdus în lista noastră punctele 8 şi 47.

Textele dialectale ne-au fost puse la dispoziţie, cu multă amabilitate, de Magdalena Vulpe, căreia îi mulţumim şi pe această cale şi care le-a transcris în întregime de pe bandă de magnetofon, urmînd o metodă similară cu cea

Scanned with OKEN Scanner

întrebuințată în *Texte dialectale. Muntenia, I și II*[1] și în *Graiul din zona „Porțile de Fier", I. Texte, Sintaxă*[2], dar, fiind vorba de studierea unor fenomene sintactice, nu s-a simțit nevoia unei transcrieri fonetice a textelor, acestea fiind literalizate. Deoarece imaginea graiului popular poate fi afectată de aplicarea arbitrară a semnelor de punctuație tradiționale, s-a renunțat la acestea, adoptîndu-se un sistem de bare oblice, prin care au fost indicate limitele unităților de intonație, o bară [/] notînd limita unui contur melodic nonterminal, iar două bare [//], limita unui contur melodic terminal[3]. Acest sistem de notație este adecvat modului de organizare sintactică a textului popular vorbit, care nu coincide întru totul cu acela al limbii scrise, unde normele gramaticale permit și cer întrebuințarea semnelor de punctuație.

Am preferat textele libere, care profită de spontaneitatea formulării, dat fiind caracterul relevant al acestora pentru studierea particularităților sintactice ale vorbirii populare. Narative prin excelență, ele relatează diferite întîmplări din viața informatorului sau cunoscute de acesta. Astfel, caracterul unitar din punct de vedere stilistic al textelor ne-a dat posibilitatea de a compara materialul dintr-o arie lingvistică cu cel din altă arie, cînd a fost cazul.

Pe lîngă textele din cele 67 de localități, am mai utilizat materiale extrase din volumele TD, Munt. I și II și Porțile de Fier. Uneori, pentru a ilustra mai bogat un fenomen, am recurs și la exemple din culegeri mai vechi de texte dialectale (vezi BIBLIOGRAFIA).

Am utilizat, în mod intenționat, aproximativ același material dialectal ca și Magdalena Vulpe în teza sa de doctorat, urmărind să răspundem astfel unei necesități de a pune la dispoziția specialiștilor două studii complementare asupra graiurilor dacoromâne: unul privind subordonarea, celălalt privind coordonarea.

[1] *Texte dialectale. Muntenia*, I, [publicate] sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, [București], 1973; *Texte dialectale. Muntenia*, II. Publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe, București, 1975.

[2] de Corneliа Cohuț și Magdalena Vulpe, București, 1973.

[3] Pentru descrierea amănunțită a acestui procedeu de notație, vezi precizările preliminare la *Transcrierea fonetică* din TD, Munt. I, redactate de Magdalena Vulpe.

Scanned with OKEN Scanner

2. PRINCIPII ÎN ANALIZA GRAMATICALĂ

În analiza gramaticală pe care am efectuat-o asupra textelor dialectale ne-am orientat, în general, după *Gramatica Academiei*. Totuşi, în unele puncte ne-am abătut de la soluţiile propuse de aceasta.

Astfel, *Gramatica Academiei* consideră că *şi cu, cu, împreună cu* sînt conjuncţii, respectiv, locuţiuni conjuncţionale copulative, care leagă numai părţi de propoziţie cu funcţie de subiect[4]. Dar în exemple ca: *aveam băiatu* **şi cu** *fata* / (16); *era un butuc de nuc şi mă pun pe ... butucu ăla* / **şi cu** *haina-n mînă* // (29) este evident că *şi cu* nu leagă subiecte. În ambele exemple, subiectul este pronumele personal de persoana întîi, fiind inclus. În primul exemplu, *şi cu* leagă un complement sociativ de un complement direct, iar în al doilea, introduce un element predicativ suplimentar. Urmărind comportarea actanţilor, constatăm că *şi cu* este o locuţiune prepoziţională, deoarece are regim cazual[5] (cere acuzativul), fiind formată din adverbul *şi* (cu sensul „încă") şi prepoziţia *cu*. Probabil că în cel de-al doilea exemplu nu este vorba despre locuţiunea prepoziţională, ci despre păstrarea superfluă a conjuncţiei *şi* dintr-o structură de adîncime de felul acesta: *mă aşez pe butuc şi mă aşez cu haina în mînă*. În sprijinul afirmaţiei că *şi* din locuţiunea prepoziţională *şi cu* este adverb se pot aduce exemple ca: *primaru ş-încă cu un ajutor // a cărat toată noaptea //* (13 I); *m-a tras baciu ş-încă c-unu* / (10), în care adverbul *încă* vine să întărească sensul lui *şi*, aşa cum s-a întîmplat şi cu conjuncţiile adversative *dar însă* sau *şi însă*. Fenomenul întăririi unor părţi de vorbire prin dublare sinonimică este cunoscut în textele populare[6]. Deci, *şi cu*, fiind o locuţiune prepoziţională[7] şi comportîndu-se ca atare, nu mai poate lega părţi de propoziţie cu aceeaşi funcţie, respectiv subiecte. Cu ajutorul

[4] Vezi GLR II, p. 215.

[5] Vezi D.D. Draşoveanu, *Observaţii asupra cuvintelor relaţionale*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 20—23.

[6] Vezi *infra*, p. 45, unde se vorbeşte de dublarea sinonimică a verbelor *dicendi*.

[7] Vezi C. Milaş, *Despre natura compunerii* **(şi) cu**, în CL, XV, 1970, nr. 1, p. 125—129; pentru o părere diferită, vezi C. Săteanu, *Subiect sau complement sociativ?*, în StUBB, IX, 1964, nr. 1, p. 120.

Scanned with OKEN Scanner

ei se construieşte complementul circumstanţial sociativ. De exemplu: *m-am dus / încă nu eu // sora mea / cealantă Dobra /* **şi cu omu meu** // (30). În constituirea acestei locuţiuni prepoziţionale nu este exclusă posibilitatea unei atingeri semantice a prepoziţiei *cu*, a adverbului *încă (şi)* şi a conjuncţiei *şi*, în ce priveşte chiar valoarea lor semantică principală: ideea de asociere, de adăugire[8].

Spre deosebire de *Gramatica Academiei*, care include printre conjuncţiile coordonatoare copulative pe *nici*, noi am acceptat părerea lui D.D. Draşoveanu[9], potrivit căreia incompatibilitatea din formula *conjuncţie + adverb cu funcţie conjuncţională* se rezolvă numai prin formula *conjuncţie + adverb fără funcţie conjuncţională*. Astfel, în exemplul *n-am lepădat* **haina / da nici lacătu** // (29), cele două complemente directe sînt coordonate copulativ prin conjuncţia *dar*, iar în exemplul: *poate cînd a veni n-a avea* **la cine veni / nici pe cine vedea** // (44), complementele directe sînt coordonate copulativ prin juxtapunere.

Gramatica Academiei[10] vorbeşte despre propoziţiile introduse printr-un element cu caracter adverbial (nerelativ) care constituie o categorie de tranziţie aflată la limita dintre joncţiune şi juxtapunere. Tot în acest sens sînt considerate de Ion Muţiu[11] construcţiile cu corelative adverbiale, ca *acum rîde, acum plînge*, pe care le numeşte construcţii interzonale, deoarece, marcînd o foarte slabă legătură sintactică, ele gravitează cînd spre coordonarea conjuncţională, cînd spre cea nonconjuncţională. Materialul dialectal analizat oferă exemple în care între elementele coordonate precedate de astfel de corelative intervin conjuncţii coordonatoare, marcînd, indiscutabil, coordonarea joncţională. În exemplele: *veneam cu copiii cînd era flămînzi / şi-mi da* **şi mie şi şi la copii** // (69); *eu* **şi îngrozită / şi ... şi greu** // (52); *n-am trăit* **nici prea rău / şi nici prea**

[8] Vezi Gh. Enescu, *Analiza logică a conjuncţiilor din limba română*, în RF, tomul 16, 1969, nr. 7, p. 825, care dă aceeaşi formulă în transcriere logică a schemelor *a* şi *b* şi *a* cu *b*. Pentru sensul fundamental, „asociere", al prepoziţiei *cu*, vezi Laura Vasiliu, *Schiţă de sistem al prepoziţiilor limbii române*, în SG, III, p. 38.

[9] Vezi D.D. Draşoveanu, *Observaţii* ..., p. 28—30.

[10] Vezi GLR II, p. 234.

[11] Vezi Ion Muţiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 18—19; vezi şi Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Syntaxe roumaine*. II. *Les groupes de mots*, Copenhague, MCMLX, p. 28.

Scanned with OKEN Scanner

bine // (62), vorbitorii au simţit ca entităţi aparte cele două unităţi din fiecare structură coordonată, fapt pentru care le-au legat cu ajutorul conjuncţiei *şi*. Or, tocmai existenţa conjuncţiei în imediata vecinătate a acestor corelative dovedeşte că avem de-a face cu două adverbe fără valoare relaţională, deci care nu conferă elementelor precedate calitatea de termen în raport[12]. Acest lucru ne-a determinat să vedem în structurile în care intervin adverbe corelate cu ele însele (de exemplu: *n-a mai rămas* **nici şcoală / nici răniţi / nici nimica** // 20; **iar încălecam p-un măgar / iară mă dam jos** / 15) structuri coordonate prin juxtapunere şi nu coordonate prin joncţiune, aşa cum le consideră *Gramatica Academiei*[13].

Considerarea formaţiei *şi cu* locuţiune prepoziţională, a lui *nici* adverb şi a construcţiei cu corelative adverbiale drept structură coordonată cu termeni juxtapuşi are repercusiuni asupra interpretării concrete a materialului dialectal.

3. PRINCIPII ÎN DELIMITAREA ENUNŢURILOR ÎN TEXTELE DIALECTALE

Analiza textului înregistrat îl obligă pe cercetător să ţină seama de condiţiile în care se efectuează actul vorbit. Enunţarea este un act individual de utilizare a limbii[14], fapt care presupune de la început, ca parametru între condiţiile necesare realizării acestui act, un locutor şi un colocutor. Aceasta atrage după sine anumite consecinţe pentru organizarea materialului lingvistic, deoarece locutorul mobilizează limba adaptînd-o la nevoile sale de comunicare şi-şi exprimă poziţia sa de locutor prin indici specifici. În cursul enunţării, fiecare locutor devine la rîndul său un colocutor, în sensul că unul face o referire, iar celălalt

[12] Vezi D.D. Drăşoveanu, *Observaţii* ..., p. 29—30. Pentru construcţia cu *şi* adverb, vezi Florica Dimitrescu, *Observaţii asupra construcţiei paratactice şi şi*, în SCL, XI, 1960, nr. 4, p. 883—886.

[13] Vezi GLR II, p. 214, 247.

[14] Vezi Tzvetan Todorov, *Problèmes de l'énonciation*, în „Langages", 1970, **17**, p. 3; Émile Benveniste, *L'appareil formel de l'énonciation*, în „Langages", 1970, **17**, p. 12, 14.

Scanned with OKEN Scanner

are posibilitatea de a face o coreferire identică[15]. Acest cadru figurativ al enunțării — cum îl numește Benveniste[16] — necesită menținerea unui contact direct mereu activ între interlocutori, influențînd astfel caracterul construcției sintactice[17]. În același timp, ancorarea în situație a comunicării face ca înțelegerea textului să se realizeze în strînsă legătură cu anumiți factori vizuali[18], care nu pot fi sesizați întotdeauna, dar care sînt indicați adesea prin intonație, pauză sau accent.

Alt factor de care trebuie să se țină seama în analiza unui text înregistrat și care este un rezultat direct al caracterului vorbit al comunicării este afectivitatea. Fiecare atitudine a vorbitorului se oglindește în construirea expunerii atît în ce privește alegerea mijloacelor de exprimare, cît și în ce privește organizarea lor. Expresia determinată de emoționalitate nu constituie numai parte expresivă a actului vorbit, ci, din punctul de vedere al ascultătorului, ea este parte integrantă a actului de emisiune, fiind înțeleasă ca expresie a unei poziții subiective a vorbitorului față de realitatea transmisă[19].

Existența așa-ziselor „emisii incomplete" a generat la mulți lingviști părerea că „vorbirea nu se compune din propoziții complete, ci numai din simple fragmente de propoziții, care nu se pot completa nici gramatical, nici mental"[20]. Caracterul fragmentat al propozițiilor nu trebuie să ducă însă la ideea că în limba vorbită nu există de fapt propoziții. „Din relațiile formal distruse din frază se pot întrevedea întotdeauna relațiile între propoziții formal închise, iar din relațiile formal distruse în propoziție se pot extrage întotdeauna și relațiile sintagmatice"[21].

În analiza pe care intenționăm să o facem textelor populare înregistrate pe benzi de magnetofon am ales

[15] Vezi Émile Benveniste, *L'appareil* ..., p. 14.

[16] Id., *ibid.*, p. 16; Benveniste înțelege și monologul ca un dialog între eu — locutor și eu — colocutor.

[17] Vezi Jan Chloupek, *O specifičnosti nářeční skladby*, în „Otázky slovanské syntaxe", Praha, 1962, p. 331.

[18] Vezi Tatiana Slama-Cazacu, *Limbaj și context*..., p. 262; id., *L'étude du roumain parlé: un aspect négligé — l'indicatio ad oculos*, în ACLFR XII, vol. I, p. 591—599.

[19] Vezi Jan Chloupek, *Theorie und Praxis*, p. 136.

[20] R. Lenz, *La oración y sus partes*, Madrid, 1925, p. 34, ap. Sorin Stati, *Sintaxa*, p. 158.

[21] Jan Chloupek, *Theorie und Praxis*, p. 135.

Scanned with OKEN Scanner

drept unitate de bază enunțul, înțeles ca o unitate de comunicare de sine stătătoare, indiferent de complexitatea ei, acesta la rîndul lui fiind împărțit în propoziții. În felul acesta, în analiza mesajului ne apropiem de schema bloomfieldiană, potrivit căreia nivelele limbii se ierarhizează astfel :

fonem
morfem
cuvînt
îmbinare de cuvinte (sau „sintagmă")
propoziție
enunț[22].

Majoritatea lingviștilor consideră enunțul ca o unitate concretă, individuală, la nivelul vorbirii[23]. Unii însă acceptă ideea existenței și a unor invariante ale enunțului, socotite ca entități abstracte, generale[24].

După Sorin Stati[25], enunțul are trei caracteristici: predicativitatea, calitatea de unitate independentă și caracterul complet sau suficient. Prin predicativitate se înțelege facultatea specifică a enunțului de a comunica ceva. Independența enunțului reiese din posibilitatea vorbitorului de a începe transmiterea mesajului cu primul cuvînt și de a înceta această transmitere odată cu ultimul cuvînt al enunțului. Caracterul complet sau suficient al enunțului trebuie înțeles în raport cu vorbitorul și situația dată. Aceste caracteristici ale enunțului sînt în strînsă legătură unele cu altele. Numai o comunicare întreagă, de sine stătătoare, care poate fi înțeleasă ca atare prin suficiența dată de situație poate fi considerată enunț.

Avînd în vedere această accepțiune a termenului *enunț*, ne dăm seama că segmentarea în enunțuri a unui text popular sonor și delimitarea unor astfel de unități prezintă dificultăți mari. Structuraliștii descriptiviști au arătat dificultatea pe care o întîmpină cercetătorii la o segmen-

[22] Vezi W.L. Chafe, *Language as symbolization*, în „Language", 43, 1967, nr. 1, p. 87.

[23] Vezi Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, [Paris, 1968], p. 129.

[24] Vezi TLG, p. 230.

[25] Vezi Sorin Stati, *Sintaxa*, p. 193—205; Sorin Stati și Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970, p. 15—17; Sorin Stati, *Interferențe lingvistice. Din istoria relațiilor lingvistice cu alte științe*, București, 1971, p. 228—231.

Scanned with OKEN Scanner

tare de acest fel, din cauza lipsei în general a mărcilor precise, fără echivoc. La inexistența unor semnale demarcative sigure într-un text vorbit, care să permită o fragmentare unică în enunțuri, trebuie să adăugăm existența unor elemente caracteristice vorbirii, care fac și mai dificilă această segmentare. Legătura sintactică e mai puțin compactă, raporturile sintactice și exprimarea lor nu sînt totdeauna destul de precizate[26]. Astfel, propozițiile incomplete, discursul continuu, adăugirile, caracterul pleonastic, izolările, elipsa, anacolutul, exprimarea confuză dau posibilitatea unor interpretări multiple. Pauzele și intonația vin să înlesnească delimitarea enunțurilor, fiindcă țin de formă, dar nu sînt întotdeauna criterii suficiente pentru o segmentare riguroasă[27]. Funcția mijloacelor sonore de delimitare a enunțurilor este tulburată de frecvența lor motivată altfel. De aceea e nevoie de o raportare continuă și permanentă la context[28] și situație, cu atît mai mult cu cît cercetarea noastră se plasează la nivelul enunțurilor concrete.

Spuneam mai sus că unul dintre factorii importanți de care trebuie să se țină seama într-o cercetare a textului vorbit este factorul afectiv. Cel mai marcant element prin care se descifrează poziția subiectivă a vorbitorului față de realitatea transmisă este actualizarea emoțională în sfera pauzei, a intonației și a accentului[29]. Aici intervin factorii ectosemantici — după Meyer-Eppler — adică elementele afective ale limbajului[30]. „Acest aspect afectiv al limbajului fiecare îl sesizează ușor în propria sa limbă, dar este foarte delicat de a-l analiza și de a-l descrie"[31].

[26] Vezi K. Hausenblas, *O studiu syntaxe běžně mluvených projevů*, în „Otázky slovanské syntaxe", Praha, 1962, p. 318.

[27] Vezi Henri Frei, *Critères de délimitation*, în „Word", X, 1954, p. 136—137.

[28] Pentru problemele generale, vezi Tatiana Slama-Cazacu, *Limbaj și context...*, p. 288—307; Jan Chloupek, *Theorie und Praxis*, p. 133.

[29] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940, p. 43; Nicolae Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, lucrare postumă, București, 1945, p. 12—18; Tatiana Slama-Cazacu, *Limbaj și context...*, p. 257—262. Ch. Bally, *Linguistique générale...*, p. 42, subliniază importanța acestor elemente, numindu-le *semne extra-articulatorii*. De asemenea, B. Pottier, *Le domaine d'ethnolinguistique*, în „Langages", 1970, 18, p. 3, pledează pentru o cercetare a limbii vii în strînsă legătură cu *elementele paralingvistice*.

[30] Vezi Odette Mettas, *Étude sur les facteurs ectosémantiques de l'intonation en français*, în TLL, I, 1963, p. 143—149.

[31] Id., *ibid.*, p. 144.

Scanned with OKEN Scanner

Studiile asupra intonației au arătat că aceasta este un fenomen complex al comunicării orale, cu ajutorul căruia conținutul enunțului, structura sintactică și caracterul modal al acestuia capătă o exprimare concretă. Din punct de vedere acustic, intonația este rezultatul variațiilor în înălțime ale vocii în timpul vorbirii[32]. Artemov[33] stabilește trei funcții principale ale intonației. După el, cea mai importantă funcție a intonației este cea comunicativă. La nivelul actului concret al vorbirii, intonația și contextul se află întotdeauna în raport de solidaritate[34], implicîndu-se reciproc. O altă funcție a intonației este cea sintactică[35]. Aceasta se realizează în strînsă interdependență cu particularitățile lexicale și stilistice ale enunțului. Funcția sintactică a intonației acționează în două direcții: a) concretizează părțile enunțului și b) realizează tipurile de raporturi sintactice în cadrul enunțului. Revelator în această direcție este cazul propozițiilor juxtapuse din care lipsește elementul formal de exprimare a raportului sintactic și în care acest raport este exprimat prin intonație[36]. Funcția logică a intonației ne informează despre caracterul finit sau nefinit al enunțului. Cele trei funcții ale intonației se realizează aproape întotdeauna concomitent. Aici nu vom urmări cum se manifestă separat fiecare funcție a intonației, ci cum ajută intonația prin funcțiile ei la delimitarea enunțului dintr-un text[37].

Unitatea fundamentală a intonației este conturul intonațional, conceput ca o succesiune de înălțimi organizate

[32] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 522; GLR II, 472.

[33] V.A. Artemov, *Komunikativnaia sintaksiceskaia, loghiceskaia i modalnaia funkții recevoi intonații*, în „Materialî Kollokviuma po eksperimentalnoi fonetike i psihologhii reci", Izd-vo Moskovskogo Universiteta, 1966, p. 3—20.

[34] Vezi Alexandra Roceric-Alexandrescu și Dumitru Copceag, *Intonație și context*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 1, p. 8.

[35] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 522; Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române*, București, 1967, p. 48—49.

[36] Vezi I. Rizescu, *Propoziții subordonate paratactice*, în SG, III, p. 107—137.

[37] Vezi Jan Chloupek, *O specifičnosti* ..., p. 328, care arată că folosirea intonației și a accentului este un fenomen specific de sistem pentru împărțirea contextuală. Vezi, de asemenea, și Vilho Kallioinen, *Contribution à l'étude de l'intonation roumaine*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani" București, 1965, p. 433—434, care atribuie un mare rol intonației ca semn demarcativ în lanțul vorbit.

Scanned with OKEN Scanner

în funcţie de un accent principal[38]. Pe baza unor experienţe de laborator s-a ajuns la concluzia că în cadrul unui contur intonaţional în limba română se disting trei grade de înălţime, numite toneme[39]. Acelaşi lucru îl constata Ettmayer[40] pentru toate limbile romanice, adică tonul iniţial, cu care începe propoziţia, tonul de tensiune, cel mai înalt, şi tonul de destindere sau final, cînd vocea coboară. În funcţie de aceste toneme se deosebesc trei tipuri fundamentale de contururi : **1.** continuu sau susţinut[41] (→), **2.** ascendent (↑) şi **3.** descendent (↓)[42]. Pentru problema în discuţie ne interesează ultimele două tipuri, deoarece, reprezentînd extremele (de sus şi de jos), au putut fi sesizate mai uşor de ureche. Dealtfel, la nivelul enunţurilor se întîlnesc foarte rar contururi intonaţionale continue şi numai pe secvenţe extrem de scurte, neprezentînd astfel interes pentru problema segmentării în enunţuri.

Intonaţia, ca mijloc de segmentare a textului în enunţuri, se cere studiată în strînsă legătură cu pauza[43] şi accentul[44]. Vorbirea umană, care este un flux sonor continuu, se împarte în segmente, în primul rînd, datorită pauzei[45], care are la bază o necesitate organică, dînd vorbitorului posibilitatea de a inspira[46]. Rolul biologic al inspiraţiei este însă subordonat rolului comunicativ, prin faptul că

[38] Vezi Alexandra Roceric şi Sanda Golopenţia, *Observaţii asupra intonaţiei în limba română*, în SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 29.

[39] Vezi id., *ibid.*, p. 30—33.

[40] Vezi Karl Ettmayer, *Zur Intonation der Romanen*, în „Neusprachliche Studien. Festgabe Karl Luick zu seinem sechzigsten Geburstage dargebracht von Freunden und Schülern", Marburg a. d. Lahn, 1925, 6 (extras).

[41] Vezi GLR II, p. 473, care înglobează acest contur la tipul de intonaţie enunţiativ împreună cu conturul descendent.

[42] Vezi Alexandra Roceric şi Sanda Golopenţia, *Observaţii asupra intonaţiei* ..., p. 31—33; vezi la Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, 1965, p. 73—74, contururi terminale: ascendent, descendent, neutru; la Lidia Sfîrlea, *Pronunţia românească literară. Stilul scenic*, Bucureşti, 1970, p. 165, niveluri tonale de bază: urcat, coborît şi mijlociu.

[43] Vezi Emanuel Vasiliu, *op. cit.*, p. 80—82.

[44] Vezi Paul Garde, *L'accent*, Paris, 1968, p. 43.

[45] Vezi Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Observaţii asupra pauzei — în citire — în limba română*, în SCL, XIV, 1963, nr. 3, p. 361. Inger-Britt Robach, *Étude socio-linguistique*, p. 54, arată că subiectul vorbitor face adesea pauză acolo unde nu este o ruptură sintactică, fapt care îngreuiază delimitarea frazelor într-un text vorbit.

[46] Vezi Lidia Sfîrlea, *op. cit.*, p. 195.

Scanned with OKEN Scanner

pauza se produce numai în anumite momente ale actului vorbit, şi anume la sfîrşitul unei unităţi de sens[47].

Enunţul înţeles ca o unitate de comunicare cuprinsă între două pauze şi, grafic, între două semne principale de punctuaţie[48] se recunoaşte relativ uşor într-un text scris[49]. De asemenea, se ştie că într-un text vorbit după regulile limbii literare, pauza lungă şi tonul descendent semnalează sfîrşitul unui enunţ declarativ sau al unui enunţ interogativ parţial[50], iar pauza lungă şi tonul ascendent indică sfîrşitul unui enunţ interogativ de tipul „da—nu". De exemplu, discursurile libere, ţinute în faţa unui auditoriu, lasă să se întrevadă la vorbitorul limbii literare o organizare premeditată a mesajului, care duce la o mai bună eşalonare a ideilor. În acest fel, vorbitorul are o perspectivă a organizării materialului lingvistic şi, prin urmare, se va strădui să respecte regulile enunţate mai sus, iar excepţiile de la ele vor fi cu totul nesemnificative. Dar nu acelaşi lucru se poate constata şi cu privire la textul popular vorbit.

În cele ce urmează, vom prezenta rezultatele la care am ajuns, studiind realizarea celor două feluri de contururi terminale intonaţionale corelate cu pauza şi accentul pe un astfel de text. În acest scop, am ales din corpusul nostru de texte înregistrări din unsprezece puncte[51] pe care le-am considerat reprezentative pentru diferitele graiuri daco-române.

În majoritatea cazurilor, sfîrşitul unui enunţ este marcat, şi în vorbirea populară, de un contur terminal descen-

[47] Vezi Lajos Hegedüs, *On the Problem of the Pauses of Speech*, în „Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae", III, fasc. 1—2, p. 9—10; vezi şi Iorgu Iordan, LRC, p. 525.

[48] Vezi Jean-Paul Vinay, *Les cadres de la phrase*, în „La grammaire du français parlé" sous la direction d'André Rigault, [Paris, 1971], p. 122—123.

[49] Vezi rezultatele unei serii de experienţe în această problemă la Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Observaţii asupra pauzei* . . . , p. 363—374.

[50] Vezi Magdalena Popescu-Marin, *Cu privire la propoziţia interogativă şi intonaţia ei în limba română*, în SG, III, p. 179—186; Laurenţia Dascălu, *Observaţii asupra raportului dintre lungimea şi intonaţia frazelor interogative*, în SCL, XX, 1969, nr. 6, p. 647—658.

[51] Am ales punctele: 3, 16, 29, 30, 40, 51, 52, 56, 59, 65, 74. Textele din aceste puncte au fost folosite în capitolul de faţă cu indicarea, de către noi, a intonaţiei şi a pauzei, în urma ascultării repetate a înregistrărilor. Uneori am apelat şi la exemple din restul corpusului de texte, acestea fiind notate după sistemul indicat la începutul acestui capitol.

Scanned with OKEN Scanner

dent, fiind vorba de enunţurile enunţiative, şi de o pauză relativ lungă. De exemplu: *la opt zile* ↑↾... *se vindecase* ↓↾↾ (16); *căluş aţi văzut* ↓↾↾ (3); *pînă nu ne sculam noi* ↑↾ *ca nu se scula* ↓↾↾ (65 II); *eu am rămas cu el* ↓↾↾ (29); *a luat furca* ↑ *şi-a plecat cu vacile* ↓↾↾ (30); *şi ... eu nu-s tocmai rău aşa de scr* [ɛ] *scîrbă* ↑↾ *cînd îmi dă unu un pahar de rachiu*↑ ↾ *sau cînd îmi dă unu un pahar de vin* ↓↾↾ (40); *io ... m-aveam bine cu şefu de post şi* ↑ *... am mers cu el să mergem în patrulă* ↓ ↾↾ (74); *ş-ap-atuncea* ↑ *hai să mem* să cumpărăm şi noi ţucor* ↓↾↾ (52); *în fiecare noapte vinea* ↑↾ *şi l-o lăptat* ↓ ↾↾ (56 I). După cum se poate observa, înaintea pauzelor scurte apare, de obicei, o intonaţie ascendentă, iar secvenţa cuprinsă între cele două contururi terminale descendente, dublate de pauză lungă, are un sens unitar. Transpunînd această schemă la restul textelor pe care le-am analizat, am observat că ea nu poate fi aplicată absolut în toate cazurile de împărţire a mesajului în enunţuri. Uneori, numai intonaţia coborîtoare, pauza lungă şi contextul, luate împreună, pot delimita un enunţ, ca în exemplele următoare: *el şedea cu grebla ştii aşa ... rezimat ca cum şade ciobanu ...* ↾ *în ciomag aşa* ↓ ↾ *naintea oilor* ↑ ↾ *ş‿cu grebla cu dinţii-n sus* ↓ ↾↾ **greblă de fier** ↓ ↾↾ *şi ea cînd a venit cu furca cu burean de la purcoi să mi-l azvîrle mie* ↑ ↾ *n-a observat ... că e grebla aia înaintea ei* ↓ ↾↾ (16); *şi o mînă a lui* ↑ *era-n mîna mea* ↓ ↾ *în braţele mele* ↓ ↾↾ *şi tot îl ... asta* ↓ *era deşcheiat* ↑ ↾ *şi tot îl chipuiam* ↑ ↾ **rece mîna** ↓ ↾↾ (29); *eram un efectiv de şaisprezece jandarmi la post* ↓ ↾↾ **post mare** ↓ ↾↾ (74); *da io ... n-am mers tot ... cu ochii napoie* ↓ ↾ *să vedem ce-i înapoie* ↓ ↾↾ **tot înainte** ↓ ↾↾ (51 II). În aceste exemple, intonaţia coborîtoare, urmată de pauza lungă, are valoare de marcă predicativă[52] în asociere cu accentul de intensitate[53]. Dealtfel, s-a remarcat că în limba română accentul de intensitate (înţeles ca accent logic) atrage după sine şi accentul muzical (adică înălţimea tonului)[54].

* *e* a fost pronunţat deschis.

[52] Vezi A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, tome II, Paris, 1936, p. 3.

[53] Vezi Paul Garde, *op. cit.*, p. 43—49.

[54] Vezi N. Drăganu, *op. cit.*, p. 16; vezi şi V. Robu, *Contribuţii teoretice privind accentul intensiv şi accentul tonic*, în PLG, VII, 1977, p. 91—96, care analizează accentul tonic sintactic.

Scanned with OKEN Scanner

Datorită tempoului mai accelerat în anumite momente ale vorbirii sau datorită modului mai rapid de a vorbi al unor informatori, pauza care marchează sfîrşitul unui enunţ este uneori mai scurtă. Exemple: **era taman un timp plouase** ↓ ↾ *a plouat vo două zile şi vo două nopţi* ↓ ↾↾ (16); **a pus baba aia război** ↑ ↾ **şi pînă sara** ↑ ↾ **a rămas baba moartă** ↓ ↾ *nici n-a mişcat* ↓ ↾↾ (3); **şi ... aia-n bucătărie** ↓ ↾ *n-a zis nici* [k] *s-a făcut mîrlă-n pat* ↓ ↾ *şi n-a zis nimica* ↓ ↾↾ (65 II); *şi p-ormă i-am dat* **„să-ţi dau cu linguriţa"** ↓ ↾ *zice „ptu"* ↓ ↾↾ (29); **a consultat-o pe biata mamă** ↓ ↾ *cu cît cu ruşine* ↓ ↾ *cu cît cu sfială* ↑ ↾ *a consultat-o* ↓ ↾↾ (30); **hai dă-l încolo de fîn** ↓ ↾ *hai dă-l aicea şi-mburdă-l aicea jos* ↓ ↾↾ (74); **ajungem** ↑ ↾ **mem*** **acolo** ↑ ↾ **şi luăm fiecare ţucor** ↓ ↾ *d-apu laolaltă* ↑ ↾ *am avut o sută şi cincizeci de kile de ţucor* ↓ ↾ *toţi* ↓ ↾↾ (52).

Un şir de propoziţii principale coordonate, în cazul cînd fiecare propoziţie prezintă un contur final ascendent, este considerat ca fiind un singur enunţ, pînă la propoziţia cu contur final descendent, cu care se încheie unitatea de intonaţie[55]. Exemple: *se punea* ↑ ↾ *şi-l căta* ↑ ↾ *îl dezgropa* ↑ ↾ *şi-l căta* ↑ *şi-l găsea aşa* ↓ ↾↾ (3); *a scos furca din brîu* ↑ ↾ *a-nfipt-o-n pămînt* ↑ ↾ *şi s-a apucat cu mîinile de creanga ceea* ↓ ↾↾ (30); *amu* ↑ *căutam să-mi zică şi dameşvals* ↑ ↾ *aşteptam să vie să mă ieie* ↑ ↾ *babele la joc* ↓ ↾↾ (40).

Cînd intonaţia coboară după fiecare propoziţie principală, unităţile respective sînt socotite enunţuri independente (vezi mai sus exemplele care ilustrează enunţurile cu contur final descendent şi pauză scurtă). În cazul coordonării între subordonate, atît intonaţia suitoare de la sfîrşitul fiecărei propoziţii subordonate *(şi ne-a spus* ↑ ↾ **cum a venit mă** [ɛ] **mă-sa** ↑ ↾ **şi i-a ieşit înainte** ↑ ↾ **şi i-a dat mamă-sii banii** ↑ ↾ **şi io am fost dusă** *nu ştiu în hotar* ↑ ↾ *sau nu ştiu unde* ↑ ↾ **şi ... Ion a fost cu calu la apă** ↑ ↾ **şi că mamă-sa a cheltuit banii** ↑ ↾ **şi că nu mai are** ↓ ↾↾ 65 II), cît şi cea coborîtoare *(eu pe tine te joc un joc* ↓ ↾ *bre* ↓ ↾↾ *al întîi* ↓ ↾↾ **că-s tătă săptămîna cu tine** ↓ ↾ **tătă luna-s cu tine** ↓ ↾ **şi anu cît ne-a da Dumnezeu** ↓ ↾ **sîntem împreună** ↓ ↾↾ 40) nu afectează cu nimic interpretarea acestor unităţi ca făcînd parte din acelaşi enunţ cu regenta. La acestea mai putem adăuga cîteva

* *e* a fost pronunţat deschis.

[55] Vezi GLR II, p. 474.

Scanned with OKEN Scanner

exemple de subordonate cu contur final descendent, coordonate între ele, din materialul neluat direct în discuție în acest capitol: *am văzut* **că s-o strîns nemții grămadă toți / aici ... aproape de noi / numaidecît în drum** // **ș-o început** *să zvîrle rachete* // (32); *omu nu mai vine* **să mai deie** [...] **nimic** // **nici să ne vadă** // (61 I); *„nu beau nimica eu* / **că ... am băut acasă niște vin** / **și-mi face rău** *cînd beau* // *și sînt la drum"* // (12). În ultimul enunț, conturul final descendent dinaintea ultimei propoziții nu permite ca aceasta să fie analizată ca fiind coordonată cu propoziția *cînd beau* și ambele subordonate propoziției *și-mi face rău*, ci ca fiind coordonată cu celelalte două cauzale: *că ... am băut acasă niște vin / și-mi face rău.*

Se întîmplă adesea însă ca un enunț să cuprindă în interiorul său o pauză mai lungă sau mai scurtă și o intonație descendentă. În felul acesta, sînt izolate toate părțile secundare de propoziție, mai ales complementele, care sînt adăugate ulterior structurării logice a ideii principale. Exemple: *a plecat într-o bună zi cu vacile* ↓ ↑↑ ... **la poiană** ↓ ↑↑ (30); *în patruzeci și unu am primit iar ordin de chemare* ↓ ↑↑ **pîntru ... a mere la companie de lucru** ↓ ↑↑ (74). Alteori este izolat un element al subiectului multiplu: *numa* **o oaie** *este aici* // **și lupu** // (36) sau un atribut: *se șterge de mine așa de tare* / ... *ca pila* / *așa a fîșonit de tare* / *ca cînd a dat cu artie* [= hîrtie] // **de-a grudonată** // (Porțile de Fier, 214). Același lucru se observă și în cazul propozițiilor subordonate[56]: *o știu cînd eram copilaș așa mic* ↑ ↑ *cîm povestea tat-al meu* ↓ ↑ **cînd s-a făcut de moroi** ↓ ↑↑ (3); *n-am fost la dispensar de cînd m-a făcut mama pe mine* ↓ ↑ *da acuma ... nici atîta nu mă duc* ↓ ↑ **că-s ... bătrînă** ↓ ↑ (30); *și ... îl depășesc pe tata* ↓ ↑↑ **că tata s-o băgat pe la fogădău** ↑ ↑ *să beie-un pahar de horincă* ↑ ↑ *și m-am dus io mai degrabă la post* ↓ *decît o mărs tata* ↓ ↑↑ (74); *caru* ↑ ↑ *dricu dinapoi* ↓ ↑ [...] *cînd o dat acole în țeve* ↑ ↑ *numa așa s-o dus* ↓ ↑↑ **de n-o mai putut me* nime pe drum** ↓ ↑↑ (51 II); *am fost la București* ↓ ↑ **cînd o fost băiatu meu la armată** ↓ ↑ (52); *și ... tata* ↑ ↑ [ɛ] *tata copilului o știut* ↓ ↑↑ **că vine** ↓ ↑↑

[56] Vezi Magdalena Vulpe, *Notes sur les propositions subordonées dans les textes dialectaux roumains*, în RRL, XV, 1970, nr. 3, p. 254, care le numește subordonate adiționale; id., *Observații cantitative asupra subordonării în frază în textele dialectale*, în FD, VII, p. 252.

* *e* a fost pronunțat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

(56 I). Construcţiile adiţionale, fiind o caracteristică a limbii vorbite în general[57], se întîlnesc în mod firesc şi în graiuri, într-un număr destul de mare. Uneori subordonata izolată apare înaintea regentei: **pînă o trecut copilu d-un an** ↓ ↾↾ *l-o lăptat* ↓ ↾↾ (56 I) sau intercalată: *în primu an* **cînd m-am însurat** ↓ ↾ *la anu* ↓ ↾ *aveam un prunc* ↓ ↾ *pe Teodor* ↓ ↾ (51 II). Construcţia este destul de curioasă şi se întîlneşte foarte rar. Această izolare a părţilor secundare de propoziţie şi a subordonatelor de diferite feluri, spre deosebire de limba literară unde o găsim ca un procedeu stilistic[58], în vorbirea populară este o consecinţă firească a organizării mai puţin riguroase a gîndirii vorbitorului. De obicei, se pleacă de la o temă la care se adaugă situaţii actualizate succesiv, lăsînd impresia unei organizări insuficiente a enunţului. Aceste părţi adiţionale nu constituie enunţuri separate, deoarece se alipesc ca o explicaţie la ideea principală, servind la exprimarea unui sens unitar[59]. Chiar dacă intonaţia coborîtoare şi pauza lungă par să confere subordonatelor izolate calitatea de enunţ, dependenţa dintre cele două secvenţe astfel izolate este realizată atît din punct de vedere logic (prin unitate de înţeles), cît şi din punct de vedere gramatical (prin indici formali)[60]. Uneori, aceste adăugiri sînt izolate de restul enunţului printr-o intonaţie descendentă şi o pauză relativ lungă, avînd un caracter de insistenţă: *ş◡ cu greutate-n mînă* ↑ ↾ *sigur că ... a intrat* ↓ ↾ *dinţii greblii* ↓ ↾↾ **aici între deştile piciorului** ↓ ↾↾ **chiar între deşte** ↓ ↾↾

[57] Vezi Jan Chloupek, *Theorie und Praxis*, p. 134—135; K. Hausenblas, *O studiu syntaxe...*, p. 320; Arnošt Lamprecht, *K problematice nářeční syntaxe*, în „Otázky slovanské syntaxe", Praha, 1962, p. 383; Jozef Štolc, *O súvislosti skladby spisovného jazyka a nárečí*, în „Otázky slovanské syntaxe", Praha, 1962, p. 372.

[58] Vezi Boris Cazacu, *Studii de limbă literară*, Bucureşti, 1960, p. 199; Gh. Bulgăr, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*, în SG, I, p. 165—180; Al. Niculescu, *Structura frazei în stilul lui B. Delavrancea*, în CONTRIBUŢII, I, p. 205—243; I. Coteanu, *„Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual*, în LR, XI, 1962, nr. 1, p. 3—12; Olga Tunsoiu, *Izolarea părţilor de propoziţie în proza artistică contemporană*, în AUBLbR, XIX, 1970, nr. 2, p. 99—111.

[59] Vezi Antonin Vašek, *Příspěvek k otázce tzv. přičlenění v místních nářečích*, în „Otázky slovanské syntaxe", Praha, 1962, p. 352—356; Magdalena Vulpe, *Notes sur ...*, p. 255.

[60] fapt pentru care nu putem fi de acord cu părerea potrivit căreia subordonatele izolate trebuie să fie socotite enunţuri separate. Vezi Sorin Stati, *Sintaxa*, p. 197.

Scanned with OKEN Scanner

(16); *chiar dacă-i face operație* ↑ ↾ *și-l scoate pe el de-acolo* ↑ ↾ *vinele cele care o rămas* ↑ ↾ *merge în continuare* ↓ ↾↾ **se face-n continuare** ↓ ↾↾ (30).

Într-un enunț pot apărea izolate, prin ton descendent și pauză lungă, propoziții coordonate adversative: *băiatu te-a rugat astăzi* ↓ ↾ *să te ducă la doctor* ↑ ↾ *să te puie la raze* ↑ ↾ *să vază ce ai* ↓ ↾↾ **și tu n-ai vrut** ↑ ↾ **n-ai vrut** ↑ ↾ **ai stat** ↓ ↾↾ (29); *nu că să spui povesturi* ↓ ↾↾ **io am văzut-o** ↓ ↾↾ (3); *eu te-aș sfătui* ↑ *să nu te mai duci înnicăieri cu ea* ↓ ↾↾ **să te duci acasă cu ea** ↑ ↾ **și să vă eam pregătiți pentru ... moarte de-acuma-ncolo** ↓ ↾↾ (30). Nu este întîmplătoare apariția izolării la propozițiile adversative. Tonul coborîtor și pauza lungă marchează, în cazul acesta, mai puternic opoziția. Mai rar apare izolată coordonata disjunctivă[61]: *mă femeie* ↑ ↾ *dacă ne ducem acolo și nu bem rachiu* ↑ ↾ *ori vin* ↑ ↾ *ne scoate oamenii ceia că nu-i vroiem* ↓ ↾ **sau nu ne place** ↓ ↾↾ (40).

Tot un singur enunț socotim și secvența formată din două părți, dintre care prima este o interogativă, echivalentă a unei propoziții enunțiative negative, în structura de adîncime, iar a doua este o echivalentă a unui complement circumstanțial sau a unei subordonate circumstanțiale. Exemple: *da nu exista caș* ↓ ↾↾ *c-aveam vaca fătată* ↑ ↾ **da ce-am muls?** ↓ ↾ **o juma de chilo** ↓ ↾↾ (29); **ce dracu era să-i luăm?** ↓ ↾↾ **că ea era** [k] **bărbatu ... nu era al ei** ↓ ↾↾ *era cununată cu el* ↑ ↾ *da era ... nevastă d-al doilea* ↑ ↾ *nu avea nimica acolo* ↑ ↾ *și de cîte ori ne-am dus să-i facem percheziție* ↑ ↾ *n-am avut ce-i lua* ↓ ↾↾ (65 II); **cum să mă duc io la doctor?** ↓ ↾ **că io-s femeie bătrînă** ↓ ↾↾ (30).

Intonația coborîtoare urmată de o pauză scurtă subliniază anumite părți de propoziție în cadrul unui enunț: *dacă era om* ↑ ↾ *și murea cu nevastă* ↑ ↾ *intra ca omu* ↑ ↾ *ca cînd intră ...* **zdravăn** ↓ ↾ **viu** ↓ ↾ **acuma** ↓ ↾ (3); *ca de obicei* ↑ *amu dacă-s doi* ↑ ↾ *unu me*-naintea boilor* ↑ ↾ *și unu* ↑ ↾ **dinapoie** ↓ ↾ **colo la feie** ↓ ↾ *și apasă acolo pe feic* ↑ ↾ *ca să ... înfrîneze caru* ↓ ↾↾ (51 II). Alteori, intonației descendente și pauzei scurte li se alătură un cuvînt de „apel", care întreține legătura între vorbi-

[61] Acest lucru se explică prin frecvența în general mai redusă a disjunctivelor față de adversative, vezi *infra*, p. 92.

* *e* a fost pronunțat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

tor şi interlocutor şi care întrerupe adesea enunţul. De cele mai multe ori, acest element devine cuvînt de umplutură[62]. De exemplu: *şi m-am dus să încărcăm buruian* ↓ ↾ **ştii** ↑ ↾ *în căruţă* ↑ ↾ *ca să-l aducem pentru acas* ↓ ↾↾ (16); *luosese răzătoarea ailantă* ↓ ↾ *care înnegreşte* ↓ ↾ **ştii** ↑ ↾ *merele alea* ↓↾↾ (65 II).

Foarte des, intonaţia coborîtoare şi pauza scurtă sînt mărci terminale ale unui enunţ ce conţine un verb de declaraţie şi după care urmează un enunţ în vorbire directă. Exemple: **şi femeia se judeca:** ↓ ↾ *„mie" ce* ↑ ↾ *„mi-a venit ... bărbatu-mio azi noapte"* ↓ ↾ (3); **amu femeia spune:** ↓ ↾ *„nu ţi-am spus eu* ↑ *omule?"* ↓ ↾↾ (40); **şi-l întreb pă şefu de post:** ↓ ↾ *„domnule plutoner"* ↓ ↾ (74); **şi ... el cînd o vinit** ↑ ↾ **zice cătră ea:** ↓ ↾ *„de ce nu te-ai băgat înăuntru?"* ↓ ↾↾ (56 I). Aceleaşi mărci se pot semnala chiar şi atunci cînd verbul de declaraţie este subînţeles. De exemplu: **dînsu:** ↓ ↾ *„lasă-i* ↓ ↾ *bine că s-a dus"* (29); **atunci seara** ↑ ↾ **cînd or vinit iar:** ↓ ↾ *„Şolea* ↓ ↾ *ni mai citeşte scrisoarea"* ↓ ↾↾ (59). Aceste constatări sînt valabile şi în cazurile în care vorbirea directă este precedată de un enunţ cu contur terminal ascendent, dublat de o pauză scurtă, ca în exemplele de mai jos: **ce** ↑ ↾ *„mă Mărie"* ↓ *zice* ↓ ↾ (3); **eu zic** ↑ ↾ *„n-am luat nici un ban"* ↓ ↾↾ (65 II); **da ea-mi spune** ↑ ↾ *„ia vezi domle acolo* ↑ ↾ *să nu te-ntreci la rachiu* ↑ ↾ *şi la vin să bei"* ↓ ↾↾ (40); **zice** ↑ ↾ *„nu m-am băgat* ↑ ↾ *că ... n-are cine să-mi aprindă lampu"* ↓ ↾↾ (56 I); **eu zic** ↑ ↾ *„fătule* ↑ ↾ *lasă"* ↓ ↾↾ (59); **mă duc acol la lăutari** ↑ ↾ **cum îi în partea asta de la noi** ↑ ↾ *„măi ţigane* ↓ ↾↾ *ian ascultă"* ↓ ↾↾ (40); **m-am prezentat acolo la plotoner** ↑ ↾ **la şefu de post** ↑ ↾ *„să trăiţi domnule plotoner"* ↑ ↾ (74); *no* ↑ ↾ **cînd ajungem în Gara de Nord** ↑ ↾ **să trecem** ↑ ↾ **ştii** ↑ ↾ **la tren** ↑ ↾ *„ia un geamantan dumneata"* ↓↾ (52). Cînd este vorba de conturul terminal atît ascendent, cît şi descendent al unui enunţ care anunţă o vorbire directă, observăm că, atunci cînd se face o pauză, aceasta este întotdeauna scurtă şi niciodată lungă. Tocmai de aceea se pot întîlni şi cazuri în care înainte de vorbirea directă este foarte greu de sesizat o intonaţie descendentă sau una ascendentă, deoarece se întîmplă ca vorbitorul să nu facă nici o pauză între enunţul care conţine verbul de declaraţie sau

[62] Vezi I. Coteanu, *Stilistica*, p. 109—112.

Scanned with OKEN Scanner

în care acesta este subînțeles și enunțul în vorbire directă. De exemplu: **în fine** ↑ ↾ **eu din căruță de acolo** ↑ ↾ **zic** *„fă"* ↑ *zic* ↓ ↾ (16); **ce** *„auleo"* ↑ ↾ **ce** *„ăla-i moroi"* ↓ ↾ (3); **ce** ↑ *„uite* ↓ ↾ *lipsește două mii de lei"* ↓ ↾↾ (65 II); **îl întreb** *„unde-i ceasu?"* ↓ ↾ (29); **p-urmă zice** ↓ *„du-te și taie cașu"* ↓↾↾ (29); **ice** *„n-am fost la dispensar de cînd m-a făcut mama pe mine"* ↓ ↾ (30); **da eu** ↑ *„ian ascultați* ↑ ↾ *măi"* ↓ ↾↾ (40); **și ... am raportat acolo unui plutoner** ↑ **care era secretar în legiune** ↓ *„domnule ... plutoner"* ↓ ↾ (74); **zice** *„am căpătat niște bani* ↑ ↾ *și-o scrisoare"* ↓ ↾↾ (59); **spune** ↑ *„n-am cunoscut-o"* ↓ ↾↾ (56 I).

Enunțurile interogative parțiale au, ca în limba literară, conturul final descendent, urmat, de obicei, de o pauză lungă. Exemple: *cum să stau eu numa cu el?* ↓ ↾ (29); *ce ți s-a-ntîmplat matale?* ↓ ↾↾ (30); *măi ce s-a-ntîmpla?* ↓ ↾↾ (74); *atuncea ce să vezi?* ↓ ↾↾ (52); *de ce nu te-ai băgat înuntru?* ↓ ↾↾ (56 I); *da cum de-ai căpătat două recipise odată?* ↓ ↾↾ (59). Acest tip de enunțuri interogative nu se termină cu o intonație ascendentă, deoarece cuvîntul interogativ, care este accentuat, face ca energia să izbucnească la începutul enunțului[63]. În felul acesta, conturul final se prezintă descendent. Există unele excepții de la regulă, atunci cînd nu mai poartă accentul elementul lexical interogativ, ci cuvîntul care încheie enunțul, dînd astfel conturului final un aspect ascendent asemănător cu acela al întrebărilor repetate de interlocutor. De exemplu: *da ce facem?* ↑ ↾ *da cum îl ducem?* ↑↾↾ (52). Enunțurile interogative totale sau, cum se mai numesc, de tipul „da-nu" au și ele, ca în limba literară, o intonație finală ascendentă[64]. Pauza poate fi mai lungă sau mai scurtă, după specificul tempoului pe care îl are vorbitorul. Exemple: *te sui în căruță?* ↑ ↾ (16); *tu nu ai dinți?* ↑ ↾↾ (65 II);

[63] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, București, 1959, p. 76.

[64] Vezi Andrei Avram, *Particularități ale intonației interogative în graiul din Muscel*, în FD, VIII, p. 43—64, care analizează intonația propozițiilor interogative totale din acest grai, ajungînd la concluzia că propozițiile interogative totale prezintă un contur final deosebit de cel din limba literară („tonul ascendent apare în graiul din Muscel la finala tuturor frazelor interogative totale, indiferent de structura silabică și accentuală a ultimului cuvînt și de locul accentului frazei" p. 63). Astfel, intonația propozițiilor de tipul **Mama** *vine?* este ascendentă simplă ↘ ↗, iar a propozițiilor de tipul *Mama* **vine?** este ascendentă complexă (↘)↗↘ ↗.

Scanned with OKEN Scanner

nu mai vrei apă? ↑ ↑↑ (29); *ai să-mi zici?* ↑ ↑↑ (40). Acelaşi contur final ascendent se descifrează şi în vorbirea directă legată, cînd intervin interogative totale. De exemplu: *întreabă* ↑ ↑ *că* ↑ ↑ *„n-ai luat tu nişte bani?"* ↑ ↑↑ (65 II)[65]. Totuşi, se pare că în Transilvania şi în Banat, enunţurile interogative totale au o intonaţie finală descendentă, în sensul că ultima silabă accentuată se pronunţă cu un ton mai jos decît în mod obişnuit[66]. Acest lucru se observă atît în vorbirea directă: *n-ai chemat* [...] *... să vină şi să-l aprindă?* ↓ ↑↑ (56 I); *păi* ↑ ↑ *n-ai cunoscut-o?* ↓ ↑↑ (56 I), cît şi în vorbirea directă legată: *o‿s‿că „ai ceva de mîncare?"* ↓ ↑↑ (59).

Prezenţa în număr destul de mare a enunţurilor enunţiative cu contur final ascendent indică o configuraţie particulară a vorbirii populare. De obicei, în aceste cazuri, enunţul care urmează după cel cu contur ascendent conţine fie o explicaţie la cele spuse mai înainte, fie o vorbire directă, semnalizînd întotdeauna alte planuri logice decît primul enunţ. De exemplu: **acasă sigur că ... s-a legat** ↑ ↑ **s-a făcut** ↑ ↑ **s-a mai spălat** ↑ ↑ *a durat chestia asta opt zile* ↓ ↑↑ (16); **şi pe urmă îl lua** ↑ ↑ **şi-l ardea** ↑ ↑ *aşa zicem noi la lemne ... stînjen* ↓ ↑ (3); **aldată** ↑ **mai aveai glugă cu stuf** ↑ ↑ **mai era apă** [k] **stuf pe malu bălţii** ↑ ↑ *„mă duceam"* ↑ *zic* ↓ ↑ *„şi luam un stuf să-ţi aprind la cap"* ↓↑↑ (29); **azi rău** ↓ ↑ **mîine rău** ↓ ↑ **tot galbenă** ↓↑ **tot ofilită** ↑ ↑↑ *„da ce ai mamă?"* ↓ ↑↑ (30); **treacă** ↑ ↑ **meargă** ↑ ... ↑↑ *„na* ↑ *zi-mi din gură* ↓ ↑ *bre"* ↓ ↑↑ (40); **l-am învîrtit** ↑ ↑ **l-am sucit** ↑ ↑ **cum să scap de-acolo** ↑ ↑ *cu douăzeci de pengő cum era atuncea* ↑ ↑ *valoarea de cinci sute cam aproximativ astăzi* ↑ ↑ *am cheltuit douăzeci de pengő ş-am scăpat de ... cătănie* ↓ ↑↑ (74); **şi-atuncea iúti mă dusei** ↑ ↑ **mă-mbrăcai** ↑ ↑↑ *şi-acum să v-arăt ce haine are Subţirica* ↓ ↑↑ (59).

În exemple ca: *o altă fată / strigă după mine /* **o aveam băciţă** (2 I); *cic-ar fi venit şi colea / în* [ɛ] *un sătuţ* **îi zice**

[65] Vezi Sanda Golopenţia, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, în SCL, X, 1959, nr. 4, p. 593—597, care analizează tipul de vorbire indirectă intonată direct, caracteristic limbajului oral.

[66] Acest lucru îl observam în *Delimitarea enunţurilor în graiurile dacoromâne*, în CL, XVI, 1971, nr. 1, p. 118. În urma unor cercetări, avînd la bază un material bogat, Laurenţia Dascălu, *Observaţii asupra intonaţiei graiului din Maramureş*, în FD, IX, p. 77—91, constată acelaşi lucru pentru graiul maramureşean.

Scanned with OKEN Scanner

Branişte // (6) ; *chiar eu am avut un moş bătrîn* / **îl chema Neculai** / **şi-i zicea şi Balotă** // (34) ; *avea ţiganu un cînc* / **se-ncolăcea pe lîngă foc** // (67), între propoziţiile cu caractere cursive şi restul contextului se stabilesc raporturi semantice de subordonare atributivă[67], dar nu şi raporturi gramaticale. Astfel de propoziţii, cum sînt ultimele din fiecare exemplu, exprimate gramatical ca independente, aduc o explicaţie la un substantiv amintit anterior în text. Nici planul logic nu se menţine acelaşi în exemplele de mai sus, propoziţiile în discuţie evocînd un alt plan logic care întrerupe curba intonaţională înainte de sfîrşit. Acest fapt ne-a determinat să le analizăm ca formînd un enunţ aparte. Acelaşi lucru este valabil şi pentru secvenţele : *mă uit* **cizma mi-e plină de sînge** // (45 III) ; *întorc capu* / **lupu la zece paşi de mine** // (TD, Munt. I, 150), în care enunţurile cursive par a fi completive directe ale unui verb subînţeles : *văd*.

Uneori, enunţul cu contur final ascendent are o intonaţie exclamativă, din care se întrevede atitudinea povestitorului faţă de evenimentele expuse. Exemple : *şi pe urmă ne-a băgat pe noi în judecată* ↑ ↑↑ (65 II) ; *du-te la căluş* ↑ ↑ *găseşte căluş* ↑ ↑↑ (3) ; *mai stau eu mai stau* ↑ ↑ *mai stău eu mult* ↑ ↑↑ (29) ; *dracu ştie cum s-o spăret boii* ↑ ↑↑ (52). În aceste cazuri nu apare întîmplător pauza lungă, ci este cerută tocmai de caracterul exclamativ al enunţului.

În vorbirea populară adesea se întîlnesc enunţuri neterminate, incomplete[68]. Aşa se întîmplă şi în exemplele următoare, unde enunţurile au conturul final ascendent şi aproape întotdeauna sînt urmate de o pauză lungă : *băiatu l-avea cu grebla* ↑↑ *în urmă* ↓ ↑ *ca să strîngă urma purcoiului* ↑ ↑ *ştii* ↑ *ca să facă curăţenie* ↓ ↑ *să nu rămîie* ↑ ... ↑↑ (16) ; *ş-a călcat drept cu picioru-n* ↑ ... ↑ (16) ; *şi de-atunci-s în spate aşa* ↑ ... ↑↑ (51) ; *nu mai zicem zahăr* ↓ ↑ *să fie mai* ↑ ... ↑↑ (52) ; *ea nu s-o băgat înuntru* ↑ ↑ *de frică că vine* ↑ ... ↑↑ (56 I) ; *apoi o spus el [k] ea* ↓ ↑ *că ... o văzut aşa o muiere* ↑ ... ↑↑ (56 I) ; *Şolea* ↓ ↑ *de unde-ai căpătat* ↑ ...? ↑↑ (59) ; *atunci o văzut cum estă* ↑ ... ↑↑ (59). Alteori, enunţul se termină cu o conjuncţie care anunţă o propoziţie lăsată în suspensie, abandonată,

[67] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 58.

[68] Vezi Aurélien Sauvageot, *Français écrit - français parlé*, Paris, 1962, p. 29.

Scanned with OKEN Scanner

ca în exemplele ce urmează: *da* ↑ ↾ *stăteam așa* ↑ ↾ *și* ... *vorbeam cu el* ↓ ↾ *și el cu mine și* ↑ ... ↾↾ (29); *și-a venit la noi* ↑ ↾ *și cînd să* ↑ ... ↾↾ (65 II); *nu poți să* ↑ ... ↾↾ (65). Enunțurile incomplete se datoresc, de obicei, faptului că vorbitorul își deplasează între timp atenția spre alt aspect al realității comunicate sau, pur și simplu, nu găsește cuvîntul potrivit pentru exprimarea gîndurilor. Alteori, enunțul rămîne în suspensie deoarece vorbitorul este întrerupt de interlocutor sau de un eveniment care se consumă în momentul vorbirii. De exemplu: *și n-a mai vrut să ție cu noi* ↑ ↾ *și* ↑ ... [de ce?] (65 II); *și ea a venit* ↑ [k] *mamă-sa s-a dus la* ↑ ... [intră cineva] (65 II). S-ar părea că enunțurile incomplete au un contur final care oscilează între ascendent și egal. Cum însă ne-am propus să redăm doar cele două extreme ale conturului final intonațional, am preferat să notăm aici un contur ascendent.

Se știe că parantezele și în general intercalările și incidentele au o intonație mai coborîtă decît segmentul în care sînt incluse[69]. Incidentele pot apărea sub forma unor propoziții independente, cum sînt exemplele: *„de mă gagă Mărie"* ↓ ↾ *mama mea* ↓ ↾↾ **era mai ... mai mică mama** ↓ ↾↾ *zice* ↑ ↾ (3); *atuncea el* ↑ ↾ *după ce o culcat* ↑ ↾ **fata asta o fost a mai mare** ↓ ↾ **ailalți deja or durmit** ↓ ↾↾ *o ieșit afară* ↑ ↾ (56 I), sau sub forma unor subordonate, ca în următoarele exemple: *„te-ai înțepat rău"* ↓ ↾ **că era sîngele** ↓ ↾ **se făcuse sînge** ↑ ↾ **chiar și pe pămînt** ↓ ↾↾ (16); *că ea s-a gîndit că ea a luat banii și* ↑ ... ↾ **că ea-i luosese** ↓ ↾↾ *și a vrut să fugă* ↑ ↾ (65 II); *a stat ea cît o fi stat acolo* ↑ ↾ **că ne povestea săraca** ↓ ↾↾ ... **cum s-a-ntîmplat** ↓ ↾↾ *s-a ridicat de-acolo* ↑ ↾ (30); *ne-o poftit nunu cel mare* ↑ ↾ *socru cel mare* ↑ ↾ *socru cel mic cu fata* ↑ ↾ **c-așa se spune la noi** ↓ ↾↾ (40); *„n-ai chemat"* ↑ ↾ **că tot chema ea o vecină** ↓ ↾ **o babă** ↓ ↾↾ *„să vină și să-l aprindă?"* ↓↾↾ (56 I). Cele mai frecvente construcții incidentale intercalate se bazează pe verbul *a zice*, care, de cele mai multe ori, devine cuvînt de umplutură. De exemplu: *„pune războiu"* ↓ ↾

[69] Vezi GLR II, p. 474; I. Mușiu, *Construcțiile incidente și valoarea lor în româna contemporană*, în AUT, II, 1964, p. 251; Jean-Paul Vinay, *Les cadres...*, p. 124, arată că un segment inserat este redat printr-o intonație mijlocie sau continuă. Astfel de enunțuri care cuprind construcții incidente sînt numite de S. Stati, *Sintaxa*, p. 207, *sintaxeme (alosintaxeme) discontinue*.

Scanned with OKEN Scanner

zice ↓ ↾ *„da să nu te ia din rusalii"* ↓ ↾↾ (3); *„mai am acuma două* ↓ ... *peste două ceasuri* ↑ *io-s gata"* **zice** ↓↾ *„mor"* ↓ ↾↾ (29); *„domnule şef* ↑ *să vii pînă la primărie că"* **ice** ↑ *„eşti chemat la telefon"* ↓ ↾↾ (74); **ice** ... *„îţi pare numa"* **ice** ↓ ↾ *„doamnă* ↑ ↾ *da nu-i nimica aicea"* ↓ ↾↾ (52).

În vorbirea populară, mai mult decît în oricare alt aspect al limbii, numai dintr-un context mai larg se poate deduce sensul şi se poate delimita enunţul. Acest lucru se întîmplă mai ales cînd vorbitorul intervine în enunţ cu tot felul de intercalări, ca în exemplele de mai jos: *şi ... la opt zile* ↑ ↾ *cum îţi spui* ↑ ↾...*tot aşa* ↓ ↾ *ne duceam să culegem nişte roşii de la deal de la vie* ↑ ... ↾↾ *se vindecase* ↓ ↾↾ *nu mai avea nimica* ↓ ↾↾ *cînd o auz pe ea* ↓ ↾ *zice* ↑ ↾(16); *„mă Mărie"* ↓ *zice* ↓ ↾ *„io"* ↑↾ *era sîmbătă* ↓ ↾ *trecusă rusalle* ↑ ↾ *mai era* ↑ ↾ *ce mai era* ↓ ↾↾ *marţi* ↑ ↾ *ziceam că să-ngroapă căluşu* ↓ ↾↾ *„mă Mărie* ↓ ↾ *tot e astăzi* ↓ ↾ *io o să pui să termin pînza aia de-acolo"* ↓ ↾ *zice* ↓ ↾ *„du pe sul"* ↓ ↾↾(3); *am mărs acol la primărie* ↑ ↾ *acolo* ↑ ↾ *pă vremea aceie* ↑↾ *să lua* ↓ ... *notă* ↓ ... *telefonică* ↑ *pă numere* ↓ ↾↾ *şi numerele le descifra* ↑ *şi-aiesta era secret* ↓ ↾↾ *putea să audă oricine pîn telefon* ↑ ↾ *că nu putea să descurce nimic* ↓ ↾↾ *pînă cînd* ↑ ↾ *merea la locu destinat* ↑ ↾ *şi fiecare literă trebuie să o ... să o descifreze acolo* ↑ ↾ *fiecare literă avea un număr* ↓ *şi aşa mai departe* ↓ ↾↾ *şi ne-o ţinut pînă* [ɛ] *era aşa cam spre sară* ↓ ↾↾ (74); *da dracu* ↑ *că petica ceie* ↑ ↾ *feicu acela care l-am pusu-l* ↑ ↾ *aia* ↑ ↾ *atîta de drum* ↓ ↾ *aiesta-i drumu* ↓ ↾↾ *atîta de la o ... la o ... o palmă bună* ↓↾ *de la drum pînă la feicu acela care-o fost pus pe roatele dinapoi la car* ↓ ↾↾ *ala apoi cîn am ... am scăpat* ↑ *de* [k] *cînd am ajuns acoale* ↑ ↾ *io am fost mai gros* ↑ ↾ *eram cu ...* [k] *încălţat bine* ↑↾ *cu opinci* ↑↾ *cu ... nişte cioareci de suman* ↑↾ *cum icem noi* ↑ ↾ *cum ice amu cătă nădragi* ↓ ↾↾ *cioareci de suman zicea atuncea* ↓ ↾↾ *atuncea aveam suman* ↑ ↾ *tot făcut în război* ↓ ↾↾ *şi cioarecii era făcuţi tot în război* ↓ ↾↾ *no* cînd ... m-o lovit feicu aiesta* ↑ ↾ *peteca* ↑ ↾ *petecătoarea* ↑ ↾ *cum zicem noi* ↑ ↾ *m-o dus pe mini* [=mîini] ↑ ↾ *vo zece metri* ↓ ↾↾ *zece meteri* ↓ ↾↾ (51 II).

* *o* a fost pronunţat deschis.

4. CÎTEVA APLICAȚII ALE PRINCIPIILOR DE INTERPRETARE A MATERIALULUI DIALECTAL

Din cele expuse pînă acum reiese faptul că la delimitarea enunțurilor în graiurile populare contribuie mai mulți factori, unii care privesc conținutul mesajului, alții care privesc forma. Fără o permanentă coroborare a sensului cu elementele de ordin formal (înțelegînd aici mărcile gramaticale și elementele suprasegmentale), împărțirea textelor populare în enunțuri riscă să fie infidelă intenției vorbitorului. Firește, acest lucru nu înseamnă că în textele populare nu se întîlnesc și cazuri în care enunțurile se pretează la o interpretare multiplă. Exemplele: *cînd venea valurile se-ntîlnea / sărea mai înalt decît casa //* (38 I) și *după ce l-am adus* [pe prizonier] *înlontru l-am predat / pe caporal l-a făcut sergent //* (73) sînt susceptibile de două interpretări: a) dacă socotim că primele două propoziții sînt temporale, coordonate prin juxtapunere și subordonate ultimei propoziții, avem de-a face cu un singur enunț în fiecare exemplu; b) dacă socotim însă că prima propoziție este o temporală subordonată celei de-a doua, iar a treia este independentă, avem de-a face cu două enunțuri. Optăm pentru a doua soluție, deoarece am constatat, cu prilejul analizei concrete a textelor, că de obicei într-o singură unitate intonațională este redată schema[70] S R/ și nu S_1+S_2/R, în care S_2 nu are mărci gramaticale.

Și la nivelul propoziției apar dificultăți în analiza sintactică. Astfel, în exemplul *luase niște moșii de la Rojtea de-icea / a păienilor și moșia Madona Dudu / și ... a lui Bulfineanu /* (6), secvențele *a păienilor, moșia Madona Dudu* și *a lui Bulfineanu* pot fi interpretate în două feluri: a) luase niște *moșii de la Rojtea* [...] *și moșia Madona Dudu / și ... a lui Bulfineanu* = complemente directe, *a păienilor* fiind atribut pe lîngă *moșii*; b) luase niște moșii [...] *a păienilor și moșia Madona Dudu / și ... a lui Bulfineanu* = atribute ale substantivului *moșii*. De asemenea, în exemplul *mie-mi plăcea ficiori de-aceia / ni / de pe la deal / care erau mai tineri / nu ca el bătrîn și om ... despărțit de muiere // și cu un copil //* (69), partea de propoziție

[70] Vezi LISTA SIMBOLURILOR, la p. 15.

cu un copil poate fi analizată fie ca atribut al substantivului *om*, legat copulativ prin conjuncția *și* de celălalt atribut al aceluiași substantiv, *despărțit de muiere*, fie ca nume predicativ coordonat cu celelalte nume predicative: *bătrîn* și *om*, cu atît mai mult cu cît este precedat de pauză și de un contur intonațional descendent.

În construcțiile în care verbul este reluat în una și aceeași unitate intonațională, enunțul avînd un aspect simetric în ce privește topica verbelor față de termenul exprimat o singură dată[71], am considerat că avem de-a face cu o singură propoziție, deoarece nu există nici o marcă formală care ar putea stabili un raport gramatical între cele două forme verbale identice. De exemplu: *ș-avea avere mai multă ca mine avea* // (19 I); *eu eram cu Neculai Florea cram* / (23); *și intram o mie de metri cu accesoriu-n pămînt intram* // (37).

Spre deosebire de acestea, construcțiile în care repetarea verbului are loc în altă unitate intonațională au fost analizate ca fiind compuse din propoziții separate, între acestea existînd fie o intonație care indică juxtapunerea: *și-am ieșit înainte ... înaintea căpitanului celui de la infanterie / am ieșit trei de la cavalerie* // (42) — fie o conjuncție coordonatoare: *boii fugiră acasă* // *că fu cald* // *strechiară* // *și fugiră acasă* // (61 II).

În exemple în care un verb regent (A) are o subordonată (C) cu un adverb corelativ (B) în regentă, deci complementul și subordonata avînd funcții sintactice identice, am considerat, în virtutea principiului unicității funcțiilor sintactice[72], că se stabilesc relațiile AB și BC, ca relații de subordonare în succesiune[73]. În felul acesta, interpretarea noastră diferă față de punctul de vedere al Magdalenei Vulpe, care a analizat exemple ca: *vine ursu chiar* **acolo la ... la vacă / unde-o omorît** // (50 II); *am venit* **pîn-aicea la pod / unde-i frizeru ăsta** // (57); **pîn-acolo-n turn sus** *s-o suit* / **la clopote / unde stau clopotele** (55 II)

[71] Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 84—86, a numit acest fel de combinații *construcții simetrice*. Inger-Britt Robach, *Étude sociolinguistique*, p. 57, consideră secvențele care se repetă inutil sau involuntar ca făcînd parte din una și aceeași propoziție, chiar dacă fiecare secvență conține un verb la mod personal.

[72] Vezi D.D. Drașoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 325—335.

[73] Vezi id., *ibid.*, p. 328.

Scanned with OKEN Scanner

drept fraze care conţin un şir de elemente coordonate pe plan sintactic, iar pe plan semantic, fiecare determinant restrîngînd şi precizînd sensul elementului precedent[74].

În exemple ca: *iar încălecam p-un măgar* / *iară mă dam jos* / **ca să n-adorm** / **să pierz oile** // (15) am înclinat spre a vedea între ultimele două propoziţii un raport de coordonare prin juxtapunerea a două finale, raport preferat de limba populară în locul celui de subordonare (finală: *ca să n-adorm* şi consecutivă: *să pierz oile)*, interpretare justificată, în parte, prin conturul final ascendent al penultimei propoziţii.

De asemenea, tot raport de coordonare prin juxtapunere am considerat că există şi în următoarele exemple: **tovarăş de luptă ne-a fost** / **tovarăş ... să fim şi dezmobilizaţi** // (24 I); **tu eşti plătit aici** / **tu trebe** *să cînţi cum îţi dă comanda* // (40); **o văzut** *că nu-s om niciodată* / **mi-o dat drumu de tot pe veci** / **acasă** // (44); *mie mi-o spus* **că eu-s român concentrat** / **nu mă poate da grad** / (73), deşi propoziţiile juxtapuse aici sînt susceptibile de interpretare multiplă:

— primele propoziţii luate în discuţie din fiecare structură pot fi considerate regente ale unor consecutive care suportă un element relaţional specific raportului respectiv (*o văzut că nu-s om ... astfel că mi-o dat drumu ...*);

— primele propoziţii luate în discuţie din fiecare structură pot fi socotite propoziţii condiţionale cu un element relaţional specific acestui raport şi depinzînd de a doua propoziţie luată ca regentă *(dacă o văzut că nu-s om ... mi-o dat drumu ...)*;

— primele propoziţii discutate din fiecare structură pot fi luate ca propoziţii cauzale cu un element relaţional specific, depinzînd de a doua propoziţie considerată regentă (*deoarece o văzut că nu-s om ... mi-o dat drumu ...*).

Uneori, nu am putut opta pentru una dintre cele două interpretări posibile: completive directe coordonate sau o cauzală subordonată unei completive directe? *(pîn-atunci n-am spus la nimeni* **că cum stau eu acas că-s dezertor de-atîta timp** // 73).

Adesea am întîlnit în textele dialectale coordonarea aparentă a unei principale cu o subordonată. Acest fenomen este semnalat ca fiind o trăsătură specifică vorbirii

[74] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 141—142.

populare, cunoscută și în alte limbi[75]. În graiurile daco-române avem de-a face, de fapt, cu o coordonare între două regente, a doua fiind subînțeleasă. De exemplu: **„eu te las la școală / da dacă-ți dă voie dom doctor" /** (25 III); *„vai! / da nu vă sfădiți cu mine / c-amu vă lăs aci /* **că nu-mi trebe nici o kilă / da să-mi dați pace" //** (52); *am cheltuit douzeci de pengő* **ș-am scăpat de ... cătănie // da fără ca să-m dau sama sau să-m explice cineva** *că ... era acolo o bucățică de hîrtie / care trebuia să o rup de la ordinu de chemare* (74). Acestor enunțuri le corespund la nivelul structurii de adîncime două regente coordonate adversativ, a doua fiind reluarea predicatului din prima propoziție, urmate de subordonatele respective, căci „unde se întîlnesc două incontestabile conjuncții, se subînțelege cu necesitate un predicat"[76]. Prin eliminarea elementului redundant s-a ajuns la formula

R k adversativă S.

Mai rar întîlnim această formulă cu o conjuncție copulativă. De exemplu: *m-am dus și m-am culcat /* **de grija măritului** [= a măritatului] **/ și ca să fiu harnică** ... *să mă vadă pețitorii că-s harnică /* (69); *cine știe* **cu ce-a cinstit pe miliția**nu */ și ... ea /* **și ca să nu mai ție cu noi //** (65 II). În ultimul exemplu însă poate fi vorba de un anacolut[77].

Alteori, mărcile gramaticale ale raportului de subordonare apar la începutul unui enunț care nu conține nici o propoziție principală. În aceste cazuri este vorba despre un enunț eliptic de regentă[78], aceasta fiind subînțeleasă, așa cum se poate vedea din exemplele de mai jos, întregite de noi în paranteze drepte cu elementul subînțeles: *sub seară* [zice] **că să ducă la moară** (26 I); *era unu Costea-n Crinț // gazdă bună /* [zice] **că să-l las și pe el tovarăș / că plătește și el un om /** *să-și gunoiască pămîntu //* (67); *„unde-i ceasu?" //* [întreb] **ca să mă uit la ceas /** (29);

[75] Vezi Louis Remacle, *La Gleize*, III, p. 35.
[76] D.D. Drașoveanu, *Observații ...*, p. 30.
[77] Vezi Eugenia Contraș, *Observații asupra unor construcții sintactice speciale*, în LR, XI, 1962, nr. 6, p. 627—638, iar mai recent, cu o bogată bibliografie a problemei, vezi Monica Dumitrescu, *O particularitate sintactică a exprimării orale: anacolutul*, în FD, VIII, p. 153—168; Inger-Britt Robach, *Étude socio-linguistique*, p. 69—70.
[78] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 79—83.

Scanned with OKEN Scanner

p-ormă / la cîteva zile [vreau] **să rămîi cu . . . caii la cîmp** *// tata nu mă lasă //* (27 II) ; *icea-n obcină la noi /* [am aflat] **c-o pus ei un brad** / (32). Pentru o interpretare corectă a acestor enunţuri este necesar să se facă apel la nivelul presupoziţional de analiză[79]. La fel, în enunţul : *tot aşa la o vînătoare / da vara //* (TD, Munt. I, 150), complementul circumstanţial de timp, *vara*, se află în raport de coordonare adversativă cu altul subînţeles *(iarna)* şi exprimat anterior în mesaj, lucru cunoscut de interlocutori.

Destul de frecvent se întîlneşte, în textele populare, o dublare sinonimică a verbelor *dicendi* în acelaşi context. Acest procedeu face parte dintr-un fenomen prezent într-un cadru mai larg în texte bisericeşti, mai ales în cele traduse, în texte laice şi în literatura populară[80]. Cele două verbe care se întrebuinţează simultan se întăresc reciproc[81], explicîndu-se, fără să constituie predicate ale unor propoziţii aparte. De exemplu : *şi* **spunea** / **zice :** *„cu turcu" zice „era bine" //* (24 II) ; *şi* **spuneam** *lui Gică* **zic :** / (29) ; *şi un profesor din Răpciune de-acolo / îl* **întreabă zice** (32) ; **zic chem** *cătă ţaţa aia* (68).

Nu am luat în discuţie formulele fixe care conţin conjuncţia *şi* şi care, din punct de vedere sintactic, formează o singură unitate. De exemplu : *la noi în cas-a făcut comunismu / cînd s-a făcut* **întîi şi-ntîi** // (4) ; *„eu de-alea . . . vai de mine!* **cîte şi cîte!"** // (62) ; *„pune-mă-n şaretă / şi să mă duci acu* **unde şi unde"** // (68) ; *„ia* **aşa ş-aşa"** // (74).

De asemenea, nu ne-am oprit asupra numeralelor în a căror componenţă intră conjuncţia *şi*.

[79] Vezi Charles J. Fillmore, *Verbes de jugement, Essai de description sémantique*, în „Langages", 1970, 17, p. 59—60 ; Mariana Tuţescu, *Un concept de base de la sémantique actuelle : La pressupposition*, în RRL, XV, 1970, nr. 6, p. 585—595 ; Mihai M. Zdrenghea, *Despre relaţia de presupoziţie, implicaţie şi complementizare*, în CL, XXII, 1977, nr. 1, p. 87—92.

[80] Vezi Luiza Seche, *Juxtapunerea sinonimică în limba română*, în CL, XII, 1967, nr. 1, p. 103—113.

[81] Vezi Charles Camproux, *Étude syntaxique des parlers gévaudanais*, [Montpellier, f. a.], p. 494, care sesizează în graiul studiat o situaţie asemănătoare pentru două verbe auxiliare, *embia* şi *ana*.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL AL DOILEA

COORDONAREA ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE

Comparînd situaţia din graiurile dacoromâne cu cea din limba română literară în ce priveşte relaţia dintre coordonare şi subordonare, se constată că în fraza populară raportul de coordonare ocupă un loc prioritar. Încă în 1925, Ovid Densusianu[1] punea în lumină cîteva trăsături ale vorbirii populare, printre care, în primul rînd, uniformitatea expunerii prin simple alăturări, evitînd fraza abstractă şi căutînd expresii concretizatoare, de unde şi predilecţia pentru propoziţiile juxtapuse sau legate prin conjuncţia *şi*. În lucrările de bază privitoare la limba română[2], acad. Iorgu Iordan face permanente referiri la limba vorbită şi în special la limbajul popular. Astfel, constată că „o primă caracteristică a vorbirii familiare şi, cu deosebire, a celei populare este fraza paratactică: propoziţii principale juxtapuse, legate obişnuit prin *şi*, eventual prin alte conjuncţii coordonatoare (*dar, însă, iar*), sau prin adverbe temporale ca *apoi* (sub forma „neaccentuată" *păi*), *atunci* etc., care şi-au pierdut, de fapt, înţelesul adverbial propriu-zis, pentru a se transforma în adevărate conjuncţii. Dealtfel nici nu putem vorbi de legătură sintactică în asemenea cazuri, căci propoziţiile sînt oarecum izolate, independente una de alta, în sensul că fiecare constituie o enunţare deplină, care n-are numaidecît nevoie de o continuare logică. Particulele puse între ele sînt mai mult cuvinte

[1] Vezi Ovid Densusianu, *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere*, în „Opere", I, Bucureşti, 1968, p. 413—420.

[2] Vezi Iorgu Iordan, *Stilistica*; id., LRC.

de umplutură, menite să facă trecerea de la una la alta"[3]. Idei asemănătoare despre arhitectonica propoziției și a frazei populare sînt prezente în diferite cercetări de dialectologie[4], fără ca acestea să aibă în centrul lor problema de care ne ocupăm în lucrarea de față, în diferite studii de stilistică sau de istoria limbii române[5], mai ales cînd este vorba despre influența populară asupra limbii unui anume scriitor, sau în prefețele unor antologii de folclor[6]. Bazîndu-se pe un volum mare de texte dialectale comparate cu un volum egal de texte literare narative, provenite din limbajul științific și al literaturii artistice, Magdalena Vulpe[7] a întreprins un studiu statistic, ajungînd la concluzii care au confirmat constatările empirice cu privire la predominarea evidentă a enunțurilor constînd din propoziții principale asupra enunțurilor care conțin propoziții subordonate. După cum remarcă acad. I. Coteanu, „limbajul popular dispune de aceleași categorii sintactice ca și limbajele cultivate. Nu-i lipsește nici un tip de coordonată sau de subordonată. Numai distribuirea lor în text este alta, tiparul frazei populare fiind mai simplu decît al frazei culte"[8]. Într-adevăr, și în graiuri, ca și în limba literară, coordonarea se realizează prin joncțiune, prin juxtapunere

[3] Iorgu Iordan, *Stilistica*, p. 219.

[4] Vezi Ion Gheție, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale în graiurile dacoromâne*, în FD, III, p. 171; Grigore Brâncuș, *Un aspect al repetiției în limbajul popular : temporala de reluare*, în LR, XX, 1971, nr. 1, p. 33—37; excepție: V. Bidian, *Observații asupra frazei în graiurile din Oltenia, I. Coordonarea*, în CL, XV, 1970, nr. 1, p. 97—103.

[5] Vezi Al. Rosetti, *Observații asupra limbii cronicii lui Grigore Ureche — Simion Dascălul*, în „Studii lingvistice", [București], 1955, p. 22—24; Tudor Vianu, *Observații asupra limbii și stilului lui A.I. Odobescu*, în CONTRIBUȚII, I, p. 133—134; Iorgu Iordan, *Limba lui Creangă*, în CONTRIBUȚII, I, p. 164—165; Alexandru Niculescu, *Structura frazei* ..., p. 238—241; Al. Rosetti — B. Cazacu, *Istoria limbii române literare, I, De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1961, p. 518; Luiza și Mircea Seche, *Limba și stilul lui I. Budai-Deleanu în „Țiganiada"*, în CONTRIBUȚII, III, p. 68; D. Nica, *Elemente de sintaxă populară în poezia lui George Coșbuc*, în AUI, Limbă și literatură, XVII, 1967, fasc. 1, p. 72.

[6] Vezi Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I, [București], 1966.

[7] Vezi Magdalena Vulpe, *Observații cantitative* ...

[8] I. Coteanu, *Stilistica*, p. 93; vezi și Aurélien Sauvageot, *L'articulation du discours*, în „La grammaire de français parlé" sous la direction d'André Rigault, [Paris, 1971], p. 143, 146, 147.

Scanned with OKEN Scanner

sau prin folosirea în acelaşi enunţ a celor două procedee. Măsura în care ele concură la înfăptuirea acestui raport este relevată mai departe, în cadrul fiecărui fel de coordonare.

COORDONAREA INTRAPROPOZIŢIONALĂ

1. COORDONAREA COPULATIVĂ

Raportul de coordonare copulativă între părţile de propoziţie se realizează prin:

a) joncţiune: *nu mi-a mai rămas decît singur* **vătaiu ş-un călușar** // (18 II); *am dat cinci lei* // *banii* **pe telegramă şi cartea** *recomandată* // (59);

b) juxtapunere: *începe din scripca ceie‿a lui* **a cînta / a scîrţîi** / (40); *aveam straiele de pin casă strînse tăte/ şi puse* **în pămînt / pin gropi / pin păpuşoi pin strujeni** / (32); *atunci nu era ca acuma maşini / să te pui* **la maşini/ la căruţe / la una alta** // (TD, Munt. II, 243);

c) juxtapunere în alternanţă cu joncţiunea: *mi-am pus pe foaie* **o pătură / şase grenade / un revolver** *cu şase focuri* / **şi tot echipamentul** *ce-am avut eu* // (73); *a venit* **din Transilvania / din Muntenia / şi Moldova** ... / (24 II). Împletirea celor două procedee de realizare a raportului copulativ se întîlneşte, cum e şi firesc, la coordonarea a trei sau mai mulţi termeni.

Structurile coordonate constituite din unităţi sintactice de natură diferită, semnalate de *Gramatica Academiei*, se restrîng mai ales la o întrebuinţare în limba română standard, în timp ce în graiurile populare, acestea constituie destul de rare apariţii. În special părţile de propoziţie coordonate copulative îndeplinesc, în textele dialectale, aceeaşi funcţie sintactică. Astfel, raportul de coordonare copulativă se poate stabili între părţile principale de propoziţie:

— subiecte: *a rămas* [...] / *numa* **puşti şi** *numa* **vase** *cum o scos din comună* // (60 I); *tată* // *să-l duci de-aici* / *să nu-l mai văd* // *că* **şi el şi fecioru** / *tăt aşa putrezi de beţi* //

(61 II); *te bate toate* **vînturile** *toate* **ploile** // (13 I); *era* **un secretar** / ... **un supprimar** / **un primar** / **şi notariu** // (34). Deoarece punctul nostru de vedere în legătură cu interpretarea cuvintelor relaţionale, raportat în special la conjuncţiile coordonatoare, se deosebeşte în unele privinţe de cel al *Gramaticii Academiei*, nu am inclus aici termenii legaţi prin *cu, şi cu, împreună cu, laolaltă cu,* pe care gramatica menţionată îi consideră drept subiecte aflate în raport de coordonare copulativă[9];

— nume predicative: *era şi femei cîte patru / vătăşiţă le zicea // ele-***ncoronate** / **şi cu fesuri** *în cap* / (3); [oaia] *era ...* **şi tîrîtă** *prin noroi* / **şi grea** / (26 II); *ea era* **dezbrăcată-***n cămaşă* / *într-o cămaşă de noapte ... dicoltată* / ... **şi despletită** / (16). Ceea ce îndreptăţeşte interpretarea în ultimele două exemple a predicatului ca nominal este faptul că cele două adjective incontestabile, *grea* din penultimul exemplu şi *despletită* din ultimul, prin coordonarea lor cu *tîrîtă* şi, respectiv, *dezbrăcată,* imprimă acestora din urmă o valoare adjectivală.

De obicei, cînd numele predicativ este exprimat printr-un substantiv însoţit de două atribute juxtapuse, acesta se repetă cu fiecare atribut, caracteristică sintactică populară, evidenţiată de exemplele: *ai cal bun / eşti* **băiat** *deştept /* **băiat** *vioi* / (24 I); *el era un* **om** *voinic* / **om** *vîrtos* (TD, Munt. I, 57).

Dintre părţile secundare de propoziţie se află în raport de coordonare copulativă, în corpusul nostru de texte dialectale, următoarele:

a) complemente necircumstanţiale:

— complemente directe: **nişte oale** ... *o furat* / *şi mai multe* **lucruri** / (47); *a avut turcii* **cetăţi** *în pămînt* / **întărituri** / **armată** // (24 II); *poate pe cînd a veni n-a avea* **la cine veni** / **nici pe cine vedea**[10] // (44); *acolo ne-o pus ...* **mîncare** / **muniţie şi toate** (74). În exemplul: *ştiam ce-i aştepta* **şi pe ei şi pe mine** / **şi ... tristeţea** *lor* / **şi bucuria** *mea* // (5) avem de-a face cu o suită de complemente directe, coordonate copulativ două cîte două, primele, *şi pe ei şi*

[9] Vezi GLR II, p. 191, 215.

[10] Vezi GLR II, p. 83, care le numeşte construcţii infinitivale relative cu rol de complement direct pe lîngă verbul *a avea*.

Scanned with OKEN Scanner

pe mine, complinind verbul *aştepta*, ultimele, *şi tristeţea* lor *şi bucuria* mea, complinind verbul *ştiam*;

— complemente indirecte: *îmi pare că tu mai sai gardurile* **pe la unu şi pe la altu** // (62); *ş-atuncea a făcut ... pace* **şi cu ruşii** / **şi cu noi** / (24 I); *noi ne ocupam mai mult* **cu porci** *mistreţi* / **cu jderi** / **cu vulpi** / (TD, Munt. I, 55); *Cămeşa ciobanului trebuie să ţie la negreală şi se-ncătrăneşte* **cu omag şi stirigoaie.** (GR. S. IV$_2$, 299). N-am întîlnit, în corpusul nostru de texte, exemple de complemente indirecte coordonate exprimate prin substantive în dativ;

b) complemente circumstanţiale:

— complemente de loc: *numa ce-am auzit că bătălia era* **pe munte** / **pin pădure**-*ncolo* / **şi pe dealurile** *astea* / (32); *şi tot o făcut foc* / *şi lupu* **cînd pe dincoa** / **cînd pe dincoaci de colibă** / *să ... prindă pe om* // (45 I); *căram pachete d-acolo şi le duceam la gară* / ... **ba la gară** *la aicea* / **ba la gară** *la Giurgiu* / *duceam pachete* // (18 I);

— complemente de timp: **trei zile şi trei nopţi** *cît duce o furnică n-am luat în gură* // (24 I); *lucru* **azi şi mîni** [k] **şi mîine** / *şi la dumneata nu mai viu* // (61 II); *m-am culcat* **vineri** *noaptea* / **şi sîmbătă** *noaptea la un şogor a meu* // (73); **la o seară** / **la două seri la trei seri** / *ei pleca* (23);

— complemente sociative: *m-am dus ş-am cules la roşii* / **cu ea ş-cu băiatu** / (16); *eu stam* **cu o ... furcă** *mică* **şi cu ... o armă** *lîngă mine* // (27 II); *boii ...* **cu tuleu** *cela de rudă* // **şi cu jugu** // *nainte* // (51 II). În mod obişnuit, în textele populare, prepoziţia specifică complementului sociativ se repetă în faţa fiecărui termen coordonat[11]. În cazuri foarte rare se întîmplă ca prepoziţia să nu mai apară în faţa celui de-al doilea termen coordonat, ca în exemplul: *ne-o lăsat două răniţi de tabac* // **cu ala** *am vint acasă* // **şi hainele** *ce-o fost pe noi* // (63). Unui asemenea enunţ i s-ar putea da şi o altă interpretare: *şi hainele* poate fi considerat un compozant al structurii coordonate adiţionale în formula *R a* // *şi b*, în care *a* [= *răniţi*] şi *b* sînt complemente directe;

[11] Pentru folosirea instrumentelor gramaticale înaintea părţilor de propoziţie coordonate în limba română, vezi D.D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, ed. a II-a, Bucureşti, 1966, p. 24—26; Ioana Diaconescu-Prioteasa, *Evitarea repetării prepoziţiilor în coordonare*, în SCL, XIX, 1968, nr. 5, p. 473—491.

Scanned with OKEN Scanner

— complemente de mod: *aşa le-a crescut* **de cu cinste şi cu omenie** / (66); *şi le-a dat cîte 25 de hectare / da a putut să ia* **şi pe numele băiatului / şi p-al lu ta-su / şi p-al lu socru-su** / (27 I);

— complemente de cauză: *noi cîntam pe drum //* **de veselie şi de bucurie** // (19 I); *nu-i nimenea vinovat decît eu* / **cu mila şi cu credinţa** // (61 I);

— complemente instrumentale: *trecea nemţii* **cu maşini şi cu ... cîte duruitori** *de-a lor acolo* / (32); *şi omu tăt* **cu ... cărbuni / cu tăciuni** / *tăt l-o-nfugărit//pînă-n ziua albă//* (45 I); *ei îşi încuiau uşile / puneau zăvoare la uşi /* **cu fier / cu ...** *cîte* **lacăte** *pe-acolo //* (47). În ultimul exemplu, succesiunea elementelor în lanţul vorbirii, asociată cu un înţeles ambiguu al mesajului, generează şi o altă posibilitate de interpretare gramaticală: *cu fier, cu lacăte* pot fi atribute ale substantivului *zăvoare;*

— complemente de relaţie: *să nu te-ntreci* **la rachiu / şi la vin** *să bei //* (40); **cu osie / cu scănde* şi cu ... cracii / cu tot** *s-o rupt* [carul] // (51 II);

— complemente de excepţie: *n-am auzit nici n-am văst nic /* **decît numa cucuruz / flori / acăţi / şi cocoşi** *cîntînd //* (68);

— complemente cumulative: **după** *atîtea* **năcazuri şi greutăţi** *cum am crescut copiii / acuma m-am îmbolnăvit //* (69);

c) atribute:

— atribute adjectivale: *am avut neşte ... două camere //* **făcute** *din tablă // din bătrîni* **rămase** *// de la moşu //* (61 I); *o apă* **lată / frumoasă / lină** / *şi numa atîta de adîncă era //* (66). În exemplul: *io aveam un cîne alb // de la neam de oi* [k] *neam de cîne de oi // bun de tot //* (67), atributul *bun* determină substantivul *cîne* din prima unitate intonaţională, aflîndu-se în raport de coordonare prin juxtapunere cu atributul *alb* şi nu este determinantul substantivului *neam* sau al substantivului *cîne* din a doua unitate intonaţională, deoarece *de la neam* [...] *de cîne de oi* constituie o suită de determinante pe care vorbitorul le desparte, ca pe o explicaţie, de restul enunţului printr-o intonaţie coborîtoare, iar secvenţa *bun de tot* este o adiţiune. Uneori este greu de stabilit dacă determinantele adjectivale

* *e* a fost pronunţat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

sînt atribute sau nume predicative, ca în exemplul: *spune baciu* // **mai încercat** / **mai păţit** / **mai vechi** *ca noi* // (36);

— atribute substantivale prepoziţionale: *să vedem rezultatu* **de la mumă**-*sa* **şi de la tată**-*său* // (62); *le duceam saci* **cu prune** / **cu nuci** / (TD, Munt. I, 146);

— atribut pronominal prepoziţional şi atribut substantival prepoziţional: *mai mulţi ...* **de la noi şi dint**-*alte* **părţi** (74);

— atribut substantival şi pronominal în genitiv: *„din ... alergătura lor" zice* / **„ş-a lu tata mare** / **ş-a lor** / *... să doarmă pe blănile patului goale!"* // (13 I);

d) elemente predicative suplimentare: *ce „să nu intraţi în gara mare* / *că* **desculţi şi cu capul gol** *vă duceţi acasă"* // (63); *am vint aicea* **singură şi străină** / (68); *aveam straile de pin casă* **strînse** *tăte* / **şi puse** *în pămînt* / (32); *am ş-auzit ursoaica ai mare* / **răgnind şi foroind** // (2 I). În exemplul: *vai da eu din gîndu meu şi şi din vorb-am zis* (68) avem de-a face cu două elemente predicative suplimentare, *din gîndu* şi *din vorbă*, rezultate dintr-o structură de adîncime care a suferit unele reducţii[12] pînă la forma din enunţul citat;

e) apoziţii: *cu femeia dintîi a fost trei copii* / **doo fete ş-un băiat** // (TD, Munt. I, 141); *animalele astea din pădure* / **porci** / **căprioare** / *s-or apropiat de sat* (60 I); *n-a spus nimănui nimic:* **nici vătafului** / **nici mie** // (18 II); *atuncea ostaşii* / **unu din Măidan** / **unu din ... din Socolari** / **şi unu din Vărădia** // [au zis] (59).

În ce priveşte coordonarea părţilor de propoziţie cu funcţii diferite, se constată că acestea fac parte din categoria circumstanţialelor, şi anume modale, instrumentale şi sociative. Dacă avem în vedere faptul că aceste circumstanţiale indică, toate trei, în sens larg, modul, felul cum se săvîrşeşte acţiunea, este uşor de înţeles de ce vorbirea populară, care preferă coordonarea părţilor de propoziţie cu aceeaşi funcţie sintactică, acceptă legarea copulativă tocmai a acestor complemente. De exemplu:

[12] *Am zis-o şi ea era din gînd*
am zis şi era din gînd
am zis fiind din gînd
am zis din gînd, acelaşi lucru întîmplîndu-se şi cu structura de adîncime: *am zis-o şi ea era din vorbă*. Această interpretare ne-a fost sugerată de D.D. Draşoveanu.

Scanned with OKEN Scanner

— complement instrumental + complemente sociative: *eu* **cu droaga** / **cu măgarii** / **şi cu dubele** *cu lapte ...* // *veneam de la tîrg* // (15);

— complement sociativ + complement de mod + complement instrumental: *de loc* / *de loc* / *numa ei era pe drum* // **şi cu caii** / **şi pe jos** / **şi cu maşinile** ... // (32).

Privind coordonarea copulativă sub aspectul gradului de extindere a structurii coordonate se constată că majoritatea o formează ansamblurile constituite din doi termeni legaţi între ei prin joncţiune, cu ajutorul conjuncţiei *şi:*

a şi b

La mică distanţă se plasează structurile:

a şi b şi c şi *a+b*
a + b + c şi *a R şi b*

Luată în ansamblu, coordonarea copulativă are un aspect plural[13], căci, virtual, pot fi adăugate oricîte alte elemente la lanţul coordonat. În corpusul nostru de texte populare, cea mai extinsă structură coordonată în propoziţie cuprinde pînă la nouă elemente. De obicei, în aceste cazuri, mijlocul de realizare a coordonării este juxtapunerea: *mi-a dat* **o sută cincizeci de lei** *pe lună* / **nouă oca** *de lînă* / **două pogoane** *scutite* / **vaca**-*n vaci* / **boii**-*n vaci* // (13 I); *ia stai să-i fac eu fetii* **mobile şifonier pat scaune** / **masă** / / **plopini** / **cearşafuri** / **aşternute** / **tot** // (19 I). Uneori, juxtapunerea se combină cu joncţiunea, dar în structuri de maximum patru termeni: *n-am auzit nici n-am văst nic* / *decît numa* **cucuruz** / **flori** / **acăţi** / **şi cocoşi** *cîntînd* // (68).

În structurile *a+b* şi *a şi b* sînt cuprinse aproape toate părţile de propoziţie. Însă cu cît expansiunea[14] termeni-

[13] Termenul este preluat de la Ion Muţiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 23.

[14] André Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, traducere şi adaptare la limba română de Paul Miclău, Bucureşti, 1970, p. 169, înţelege expansiunea prin coordonare ca adăugarea unui element cu funcţie identică „cu aceea a unui element preexistent în acelaşi cadru, astfel încît am regăsi structura enunţului primitiv dacă am suprima elementul preexistent (şi marca eventuală a coordonării) şi dacă nu am lăsa să subziste decît elementul adăugat"; vezi şi id., *La linguistique synchronique. Études et recherches*, Deuxième édition, Paris, 1968, p. 226.

Scanned with OKEN Scanner

lor coordonaţi este mai mare, cu atît sînt reprezentate mai puţine părţi de propoziţie în structurile de tipul:

$$a+b+c+d+c+f \text{ etc.},$$

care se pretează la exprimarea unor enumerări.

Printr-un sondaj paralel în propoziţia din graiurile populare şi în cea din limbajul literaturii artistice, am încercat să desprindem cîteva caracteristici ale acestora în ce priveşte coordonarea părţilor de propoziţie. Pentru limbajul literaturii artistice am ales trei scriitori[15]: Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu şi Liviu Rebreanu, excerptînd din fiecare 500 de propoziţii. Am ales aceşti scriitori, considerînd că una dintre notele predominante ale operelor lor, naraţiunea, o regăsim şi în textele populare analizate de noi, lucru care ne permite să facem o comparare a unor entităţi relativ omogene. Am avut în vedere numai părţile de propoziţie coordonate cu ajutorul conjuncţiei *şi* şi subordonate unui singur regent. Deci elementul predicativ suplimentar a fost lăsat deoparte. Dealtfel, acesta este una dintre părţile de propoziţie cu o frecvenţă, în general, mult scăzută faţă de celelalte[16]. De asemenea, nu am luat în discuţie aici nici subiectul multiplu, deoarece şi asupra acestei probleme există divergenţe de păreri în literatura noastră de specialitate[17].

Urmărind tabelul nr. 1, se constată că un element comun, predominant, atît în graiuri, cît şi în limba literară, este redat de relaţia

$$R \; a \; şi \; b$$

în care procentajul este pentru limbajul popular 71,05, iar pentru cel literar, 78,21. Acest lucru se explică prin aceea că în topica obiectivă părţile secundare de propoziţie

[15] Mihail Sadoveanu, *Opere*, XIII, [Bucureşti, 1958]; Camil Petrescu, *Nuvele*, [Bucureşti, 1953]; Liviu Rebreanu, *Ion*, [Bucureşti, 1955].

[16] Vezi Ioana Anghel, Elena Comşulea, Emese Kis şi Ioan I. Stan, *Topica propoziţiilor principale în proza beletristică română contemporană*, în SCL, XVII, 1966, nr. 6, p. 663—664.

[17] Vezi D.D. Draşoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect şi predicat*, în CL, III, 1958, p. 175—182, care arată că predicatul se subordonează subiectului. Pentru alte păreri, vezi Iorgu Iordan care numeşte această relaţie *raport de inerenţă*, în LRC, p. 533, Sorin Stati şi Gh. Bulgăr, *relaţie predicativă*, în *Analize...*, p. 10, C. Dimitriu, *raport de inerenţă*, în *Observaţii în legătură cu raporturile sintactice*, în AUI, Lingvistică, XXIV, 1974, p. 9—22, unde se face o amplă dezbatere a problemei.

Scanned with OKEN Scanner

sînt plasate după elementele pe care le determină[18]. Formulele

R a + b şi c
R a + b + c şi d
R a + b + c + d şi e

sînt variante ale relaţiei *R a şi b*, în care conjuncţia copulativă *şi* îndeplineşte rolul unui *şi* terminativ[19], încheind o înşirare de elemente coordonate. Acestea pot fi numite serii închise ale coordonării copulative[20].

Tabelul nr. 1

	Structuri coordonate în propoziţie	POP.	LIT.
		procente	
A	R a şi b	**71,05**	**78,21**
	R a + b şi c	4,60	6,93
	R a + b + c şi d	1,31	0
	R a + b + c + d şi e	0	0,99
	a şi b R	**8,55**	**7,92**
	a + b şi c R	1,31	0
B	R a şi b + c şi d	0	**0,99**
	R a + b şi c + d (+ e)	0	**1,98**
	R a şi b + c + d + e	0	**0,99**
C	R a şi b şi c	**4,60**	0,99
D	a R şi b	**4,60**	0

O altă asemănare între graiuri şi limba literară, care ne atrage atenţia, este redată de relaţia

a şi b R

pentru care exemplele din graiuri sînt de 8,55%, iar cele din limbajul literaturii artistice de 7,92%. Dacă analizăm însă materialul concret, constatăm că elementul comun

[18] Vezi Iorgu Iordan, *Stilistica*, p. 210; id., LRC, p. 717.
[19] Vezi Sabina Teiuş, *Conjuncţia coordonatoare şi în graiurile dacoromâne*, în ACLFR XII, vol. II, p. 1490.
[20] Vezi Ion Muţiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 27.

Scanned with OKEN Scanner

este doar de ordin cantitativ. Actualizînd relaţia *a şi b R* prin două atribute coordonate în exemplele:

trebuia pe-a şaptea ş-a opta s-o ieie-n alte părţi / ... clasa / (44);

Ladima purta o imensă şi înduioşată recunoştinţă lui boier Dinu (Camil Petrescu, *Nuvele*, p. 70), observăm că, în timp ce în textul popular, locul atributelor (*a şaptea ş-a opta*) este o consecinţă firească a organizării mai puţin riguroase a gîndirii vorbitorului, substantivul regent *clasa* fiind adăugat ulterior structurării logice a ideii, în al doilea exemplu, extras dintr-o operă literară, atributele *imensă* şi *înduioşată* sînt în mod intenţionat plasate de scriitor înaintea substantivului *recunoştinţă*, pentru a scoate în relief cele două calităţi[21]. Există cazuri însă şi în limbajul popular cînd actualizarea relaţiei *a şi b R* constituie o evidenţiere a celor doi termeni coordonaţi, ca în exemplul: *trei zile şi trei nopţi cît duce o furnică n-am luat în gură //* (24 I). În aceste situaţii avem de-a face în graiuri de obicei cu circumstanţiale de diferite feluri, plasate la începutul propoziţiei, care punctează împrejurările în care se desfăşoară cele relatate de vorbitor.

O deosebire semnificativă de procentaj se observă între relaţiile din categoria B, unde materialul cercetat a furnizat exemple numai din scriitori.

$$R\ a\ şi\ b + c\ şi\ d$$
$$R\ a + b\ şi\ c + d\ (+e)$$
$$R\ a\ şi\ b + c + d\ +e$$

reprezintă o suită de atribute dezvoltate. De exemplu: *Un flăcău cu faţa albită ca şi părul, cu ochii apropiaţi şi buzele groase, îmbrăcat într-un palton decolorat, diformat de purtare, cu o legătură cenuşie răsucită şi sucită la gît, părea să fie paginatorul* (Camil Petrescu, *Nuvele*, p. 20). Nu e întîmplător că asemenea exemple ne sînt oferite mai ales de scriitori care manifestă interes pentru analiza şi trăirile interioare ale personajelor, fapt care solicită folosirea din plin a epitetului, pe plan gramatical, a atributului[22].

[21] Există însă şi în limbajul popular situaţii în care atributele sînt antepuse. Vezi, în acest sens, Magdalena Popescu-Marin, *Observaţii asupra topicii atributului adjectival în limba română*, în SG, III, p. 161—178.

[22] Vezi Sabina Teiuş şi Valentina Şerban, *Probleme de lexic sub raport statistic în nuvelele lui Liviu Rebreanu şi ale lui Camil Petrescu*, în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 327, 329.

Scanned with OKEN Scanner

Cercetînd situaţia conjuncţiei *şi* în fraza graiurilor dacoromâne[23], am constatat că specific tuturor graiurilor, în raport cu limba literară, este *şi* enumerativ, care apare înaintea fiecărei propoziţii copulative, cu excepţia primei propoziţii. Transpunînd lucrurile în planul propoziţiei, se impune aceeaşi constatare. Relaţia

R a şi b şi c

este prezentă în graiuri în proporţie de 4,60, pe cînd în limbajul literaturii artistice întruneşte exemple în proporţie abia de 0,99, şi acestea fiind extrase din opera lui Liviu Rebreanu, din pasaje de vorbire indirectă liberă: *Dar Florica era mai săracă decît dînsul, iar Ana avea locuri şi case şi vite multe* (Rebreanu, *Ion*, p. 20). În textele populare, relaţia *R a şi b şi c* reflectă o enumerare de părţi de propoziţie de acelaşi fel: *c-am trecut pîn ţara ungurească / şi pîn o bucăţică de ... Germanie / şi-n Rusia Albă /* (74) — circumstanţiale de loc; *şi-ţi dau răchie / şi-ţi dau slănină / şi brînză / şi o pită / şi te duci acasă //* (Porţile de Fier, 222) — complemente directe. Tot în această relaţie am putea încadra şi exemplul: *da era sl<u>a</u>b / şi sl<u>a</u>b / şi sl<u>a</u>b //* (56 I), unde conjuncţia coordonatoare are un corespondent în *şi* narativ intensiv[24] din planul frazei. Aici, conjuncţia *şi* împreună cu accentuarea adjectivului intensifică efectul afectiv al procedeului de repetiţie.

Mai evidente şi mai numeroase în planul frazei, construcţiile adiţionale, aflate în raport de coordonare, actualizează în propoziţie relaţia

a R şi b

(4,60%), fiind una dintre caracteristicile vorbirii populare. Vorbitorul, neavînd o perspectivă elaborată asupra mesajului pe care vrea să-l transmită, adaugă ulterior noi elemente la cele structurate deja după o anumită logică. De exemplu: *să vezi ce scrisoare o căpătat / şi-o poezie de la maică-sa //* (59) — se adaugă un complement direct; *el cu Nica Dan s-o dus / şi cu Crainicu ala lui Panorica //* (59) — se adaugă un circumstanţial sociativ; *la ureche o avut un bumb / şi la grumaz /* (50) — se adaugă un circumstanţial de loc. Este de remarcat faptul că spre deosebire

[23] Vezi Sabina Teiuş, *Conjuncţia coordonatoare* ..., p. 1490.
[24] Vezi id., *ibid.*, p. 1491—1492.

Scanned with OKEN Scanner

de construcțiile adiționale nelegate prin coordonare de restul propoziției și care sînt izolate printr-o pauză mai mică sau mai mare, dublată de o intonație descendentă, construcțiile adiționale aflate în raport de coordonare cu părți de propoziție corespunzătoare sînt despărțite de acestea doar prin regentul lor și printr-o pauză mai mică sau mai mare, dublată de data aceasta de o intonație ascendentă.

Se poate constata că deși deosebirile între limbajul popular și cel al literaturii artistice în ce privește problema de care ne-am ocupat nu sînt frapante, sînt totuși semnificative, impunîndu-se pentru a fi reținute următoarele:

1. Structura *a și b* este predominantă în propoziție, indiferent în care aspect al limbii apare.

2. Structurile *a și b și c* și *a R și b* sînt specifice propoziției populare, ele traducînd în plan lingvistic o realitate de ordin logic, explicabilă prin condițiile în care are loc transmiterea mesajului.

2. COORDONAREA DISJUNCTIVĂ

Părțile de propoziție legate prin coordonare disjunctivă pot exprima de la opoziția între noțiuni care se exclud, ca în exemplul: *eu de-aici nu plec pînă nu mi-l-iț arăta / or mort or viu/* (TD, Munt. I, 146), pînă la simpla alternare a termenilor din aceeași sferă semantică, ca în exemplul: *țiganii ăștia* **nomazi** [...] **sau pletoși** / (33 I). Uneori, simpla alternare a termenilor, neconținînd ideea de opoziție sau de contradicție, generează construcții la limita dintre coordonarea copulativă și cea disjunctivă[25]: **cu cît cu rușine** / **cu cît cu sfială** / *a consultat-o* (30); *am început să luăm contact pin sate* // **ba cu drăgăneii** *din deal* / **ba cu vălenii** *du pe Valea Poștii* / **ba cu unii** / **ba cu alții**... // (6); *e bun și el de servit:* **ba d-un porc** / **ba d-o vacă** / **ba d-o capră** ... //(13 II).

În propoziția graiurilor populare, coordonarea disjunctivă se realizează prin joncțiune, chiar și atunci cînd lanțul coordonat se compune din mai mult de doi termeni. De

[25] Vezi GLR II, p. 221.

Scanned with OKEN Scanner

exemplu: *ce i-e fi dat* **un l** [k] **franc / sau un douzeci di bani / sau un douzeci şi cinci di bani** / (34); *făceai ...* **treizeci de găleţi** / ... **o doozeci / o patruzeci** ...*după cum avea omu oi multe* / (Porţile de Fier, 279). În limba literară, în cazul unor astfel de structuri, juxtapunerea şi joncţiunea pot să coexiste în limitele unuia şi aceluiaşi enunţ.

În textele populare studiate de noi am întîlnit numai părţi de propoziţie de acelaşi fel în raport de coordonare disjunctivă. Astfel, pot fi legate prin coordonare disjunctivă părţi principale de propoziţie:

— subiecte: *era un şef de post* **Duţu sau Postolache** / (23); *mai era* **vo douăzeci de paşi** / ... **sau de metări** / *pînă unde făcea ăla coliba* / (60 II)

sau părţi secundare de propoziţie:

— atribute: *ne făcea neşte opinci ... din piele* **de bivol / sau de vacă** / (47);

— complemente directe: *cine are să vină să mă vadă* **pe mine / ori pe el** / (29); *nu bem* **rachiu / ori vin** / (40);

— complemente indirecte: *nu-mi era frică* **de-un om ori de-un lup** // (67);

— complemente circumstanţiale de timp: *aşa o şezut nu ştiu* / **patrusprece ani o şaisprece ani** / *orb* / *în sobă* // (Porţile de Fier, 15). În exemple ca: *o trăit* / *cred că* **doi sau trei ani** *de zile* // (36); *ş-acolo o ţîne* // **o zî / or doo** / (Porţile de Fier, 176); *nici n-o trăit* / *nu ştiu* / **un an / o doi** / (56 I) am considerat că avem de-a face cu coordonarea disjunctivă a două complemente circumstanţiale de timp, exprimate prin substantive însoţite de numerale, unde, într-unul dintre termenii construcţiei, substantivul a fost suprimat, fiind socotit redundant;

— complemente circumstanţiale de loc: *să te-ngrop aici* **la păr ori la stejar** / (29); *le pune ... străcători* **pe o gură** *de găleată* / **sau pe-o gură** *de căldare* / (Porţile de Fier, 175); *ziua să bagă la ..* **or cuib or scorbură** *dă fag* // (TD, Munt. I, 56). În ultimul exemplu este curioasă această construcţie în care prepoziţia este exprimată o singură dată în faţa structurii coordonate formate din doi termeni înaintea cărora apare de fiecare dată conjuncţia *or*[26]. Pentru vorbitor, cele două elemente disjunctive reprezintă cheia mesa-

[26] Vezi *ibid.*, p. 222, unde se arată că prepoziţia este obligatorie înaintea fiecărei părţi distunctive, dacă conjuncţia apare înaintea fiecărui termen coordonat.

Scanned with OKEN Scanner

jului, fapt pentru care atenţia i-a fost concentrată asupra lor, neţinînd astfel seama de construirea corectă din punct de vedere sintactic a enunţului;

— complemente circumstanţiale de mod: *cînd îi anu mai ploios ... să poate rătunde / cîr* [ɛ] *cîrni* [via] */ cum îi spunem noi /* **de doo ori // sau şi de trei ori** *pe an //* (Porţile de Fier, 149);

— complemente circumstanţiale instrumentale: **fie că cu gura** */* **fie cu laba** */ nu ştiu cu ce-o fi rupt-o //* (2 I);

— elemente predicative suplimentare: *eu de-aici nu plec pînă nu mi-l-iţ arăta /* **or mort or viu** */* (TD, Munt. I, 146).

În propoziţia graiurilor populare, raportul de coordonare disjunctivă apare mult mai rar faţă de raportul de coordonare copulativă. Părţile de propoziţie între care se stabileşte acest raport fiind mai puţin diversificate, eventualele comentarii cu privire la frecvenţa acestora nu şi-ar găsi justificarea.

3. COORDONAREA ADVERSATIVĂ

Părţile de propoziţie aflate în raport de coordonare adversativă pot fi legate între ele prin joncţiune: *ş-am mers tot* **înspre ei** */* **da mai în vale de ei** // (2 I) sau prin juxtapunere: *ştiinţă avem că-i în viaţă / ... avem că-i în viaţă // aşa-*n **verbale // nu scris** (44). Numai cînd unul dintre componenţii structurii coordonate adversative este negativ se poate realiza acest raport prin juxtapunere[27]. De asemenea, este nevoie ca cei doi termeni să facă parte fiecare din unităţi intonaţionale diferite.

În ce priveşte coordonarea adversativă prin juxtapunere, se constată două situaţii:

a) cînd primul termen este afirmativ, iar al doilea negativ, ca în exemplul: *o mai trecut un timp* **oareşcare** */*

[27] Vezi *ibid.*, p. 224. Vasile Şerban, *Topica*, p. 103, arată că nu se poate stabili un raport de coordonare adversativă între doi termeni nucleari, decît cu condiţia ca unul să fie negativ, iar altul pozitiv. La p. 104, arată că determinanţii, ambii pozitivi, pot intra în raport adversativ, dacă se află într-o opoziţie semantică.

nu mult // (74), juxtapunerea exprimă o opoziție echivalentă cu cea redată prin conjuncțiile *dar* sau *însă*;

b) cînd primul termen este negativ, iar al doilea afirmativ, ca în exemplul: *m-am dus / încă* **nu eu** // **sora** *mea / cealaltă Dobra / și cu omu meu* // (30), juxtapunerea exprimă o opoziție echivalentă cu cea redată prin conjuncția *ci*. În structurile adversative intrapropoziționale cu conjuncția *ci*, primul termen este întotdeauna negativ[28]. Așa se explică echivalența: *a* negativ + *b* afirmativ = *a* negativ, *ci b* afirmativ.

Prin coordonare adversativă am găsit legate, în corpusul nostru de texte, următoarele părți de propoziție:

— subiecte: *m-am dus / încă* **nu eu** // **sora mea** // (30);

— complemente circumstanțiale de loc: *de-acolo venea tot* **spre comună-ncoace** // **da nu spre comuna noastră** // (60 I);

— complemente circumstanțiale de mod: *tot se scocora și venea* **mereu / da nu tare** // (60 I);

— complemente circumstanțiale de cauză: *pe mine mă ardea-n tălpi* **de sanie / nu de școală** / (62);

— complemente circumstanțiale instrumentale: *dădea* [vinul] *cu ...* **nu cu paharu / cu oala** / (33 II).

Ca și în limba literară, în vorbirea populară părțile de propoziție aflate în raport de coordonare adversativă au funcție sintactică identică.

Spre deosebire de coordonarea copulativă și de cea disjunctivă, în ale căror structuri pot fi cuprinși mai mult de doi termeni, raportul adversativ se caracterizează printr-o structură formată, de regulă, din doi termeni[29].

Uneori, structurile coordonate adversative pot cuprinde termeni legați în serie. În exemplul: *de-acolo venea tot spre comună-ncoace // da nu spre comuna noastră // spre comuna Ișelniții* // (60 I) se remarcă o astfel de legătură:

[28] Vezi Alexandru Niculescu, *Observații asupra conjuncțiilor adversative în limbile romanice. Conjuncția adversativ-copulativă*, în „Individualitatea limbii române între limbile romanice", București, 1965, p. 101.

[29] Aici ne referim doar la extensia structurilor coordonate și nu la numărul termenilor între care se stabilește o relație, căci termenii sînt întotdeauna numai doi, iar relația este marcată numai o singură dată. Vezi D.D. Drașoveanu, *Relația — dimensiunea esențială a sintagmei*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 157.

Scanned with OKEN Scanner

a) *spre comună-ncoace // da nu spre comuna noastră* — raport realizat prin joncțiune în formula *a* afirmativ, *dar b* negativ;

b) *nu spre comuna noastră // spre comuna Iștelniții* — raport realizat prin juxtapunere în formula *a* negativ + *b* afirmativ.

Destul de rar se întîmplă ca în propoziție raportul adversativ să se îmbine cu cel copulativ, ca în exemplul: *știință avem că-i în viață / ... avem că-i în viață //* **așa-n verbale // nu scris nici altcum /** (44), unde complementele de mod se grupează astfel:

a (*așa-n verbale*) + *b* (*nu scris nici altcum*) — raport adversativ și

a (*nu scris*) + *b* (*nici altcum*) — raport copulativ.

4. „COORDONAREA CONCLUSIVĂ"

În *Gramatica Academiei* se precizează că „raportul de coordonare conclusivă apare rar între părțile de propoziție"[30]. Existența raportului de coordonare conclusivă la nivelul propoziției[31] a fost contestată de către unii cercetători. Astfel, Ion Mușiu[32] și Vasile Șerban[33] consideră că, în propoziție, construcțiile cu *deci* (și *așadar*) au caracter apozitiv-explicativ. Dealtfel, chiar *Gramatica Academiei* recunoaște că „de cele mai multe ori partea de propoziție conclusivă are și sens explicativ față de coordonata ei"[34].

Într-adevăr, la nivelul propoziției, în cazul enunțurilor de tipul *Voi veni mîine,* **deci 26 decembrie**, adverbele *deci, așadar* și, eventual, locuțiunile adverbiale sinonime *prin urmare, în consecință,* (*care*) *va să zică* sînt echivalente ale adverbului explicativ *adică*, fapt ce reiese din posibilitatea de permutare a adverbelor sus-amintite cu

[30] GLR II, p. 225; vezi și Mioara Avram, *Observații* ..., p. 158.
[31] sau chiar la nivelul frazei, vezi D.D. Drașoveanu, *Observații* ..., p. 30; Sabina Teiuș, *Există coordonare conclusivă?*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 239–241.
[32] Ion Mușiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 28.
[33] Vasile Șerban, *Topica*, p. 105–106.
[34] GLR II, p. 225.

Scanned with OKEN Scanner

ultimul, fără ca enunțul să sufere: *Voi veni mîine*, **adică** *26 decembrie*.

În exemplul: *amu crau ei de-a mei dară / neamuri / d-apo mi-era frică* // (52), *dară*, ca și *deci*[35] din limba literară, are același statut gramatical și lexical cu *adică*, fiind, prin urmare, un adverb de mod explicativ, iar numele predicative *de-ai mei* și *neamuri* nu mai pot fi considerate în raport de coordonare. În exemplul: *le-a dat cîte opt hie* [k] *nouă hectare de muncă / și unu izlaz / zece* // (27 I), termenul „conclusiv" *zece* este o evidentă explicație a celor două complemente față de care este juxtapus, ceea ce îi conferă mai degrabă calitatea de apoziție[36], decît cea de termen în raport coordonator. Constatăm deci că în cadrul propoziției nu putem vorbi despre un raport de coordonare conclusivă[37].

COORDONAREA INTERPROPOZIȚIONALĂ

1. COORDONAREA COPULATIVĂ

MIJLOACELE DE REALIZARE A COORDONĂRII COPULATIVE

În fraza din graiurile populare dacoromâne, ca și în cea din limba literară, coordonarea copulativă se realizează prin:

a) joncțiune: „**eu am trecut pîntr-alea** *care ... ești tu acuma* / **și** ... **îmi pare** *că tu mai sai gardurile pe la unu și pe la altu*" // (62); **și trăsurica o lăsat-o-n malu apei** / ... **și pe mine m-o luat de mînă** / (66); *am scăpat de bine de rău* / **că m-am dus ș-a plătit popa acolo spitalu** / (15); *n-o mai ... rămas ... pic de vin atuncea în sat* / **că era vară** / **și nu prea era vin la noi** / (33 II); „*no** **du-te-acasă** / **și mînă femeia** / *să-ți aducă frunză de mesteacăn* /

[35] Vezi Ion Mușiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 28; V. Șerban, *Topica*, p. 105.

[36] Vezi V. Hodiș, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv* (II), în CL, XII, 1967, nr. 2, p. 287.

[37] Vezi Sabina Teiuș, *Există* ...

* *o* a fost pronunțat deschis.

și te leagă / *că-i vedea tu ce-i ... ce-i păți după frunza aceea*" // (71); **păi le-am cumpărat de la li** [ɛ] **librărie** / **și le-am lua‿de la bibliotecă** / **ș-am căpăta‿de pin sat** // (Porțile de Fier, 182);

b) juxtapunere: *și vătafu ala cînd da cu boata aia-n oală* / **făcea și oala praf** / **și găina murea** // (3); **l-am învîrtit** / **l-am sucit** / *cum să scap de-acolo* / (74); *Dumnezeu știe* **cum îi aia** / **ce-i aia** // (56 I); **ș-o așezat tunuri** / **o așezat branduri multe** / **o așezat metraliere** / **tăte gata** (32); **în fine** / **o venit seara** / **am luat masa** / **a sunat stîngerea** / **ne-am culcat** ... // (28 III);

c) juxtapunere în alternanță cu joncțiunea: **am jupuit un tei** / **l-am încolăcit așa** / **ș-am făcut pătrățele de-ălea de vîrzoabe** / (60 I); **se ducea vara bace pe-a munte** / **iarna se ducea slujnică** / **și ... m-o crescut cum o putut** // (62); **l-am luat în brațe** / **l-am mîngîiat** / **l-am pupat ș-am plecat cu el acasă** / (4); **ei s-a dus la stînă** / **a luat doi porci** / **a luat cinci berbeci** / **a luat‿î o oaie ș-au făcut mîncare** / (23); **dup-aceea vara mergeam la secere și lucram și ziua și noaptea** / **lucram la hotar** // (69). În exemplul: *au intervenit* / *ce-au făcut* / *și ... n-a vrut să-i lase* // [pe veterani să se stabilească într-un anume sat] (27 I), s-ar părea că propoziția *ce-au făcut* este coordonată prin juxtapunere cu celelalte propoziții principale. De fapt, este o subordonată completivă directă a unei principale subînțelese (fie: *au făcut* ce au făcut, fie: *nu știu* ce-au făcut).

UNITĂȚILE COORDONATE COPULATIVE

a) Așa cum s-a observat și în altă parte a lucrării, coordonarea la nivelul frazei în graiurile populare antrenează, în primul rînd, propoziții principale (vezi majoritatea exemplelor de mai sus).

b) Dar coordonarea copulativă se întîlnește adesea și între propoziții subordonate de același fel, aflate de obicei pe prima treaptă a dependenței față de propoziția principală. Astfel, pot fi coordonate copulativ subordonatele:

— subiective: *acasă sigur* **că ... s-a legat** / **s-a făcut** / **s-a mai spălat** (16); *acuma ... de-acuma zdruncinată* / *că* **ca să vii dintr-o margine de rîpă așa de-naltă** / **în fundul**

Scanned with OKEN Scanner

acela mare și să cazi / pe-o buturugă-așa / *desigur că nu-i lucru ușor* // (30). În ultimul exemplu, cele două subiective sînt subordonate unei alte subiective, *că nu-i lucru ușor*, cerută de adverbul predicativ *desigur;*

— atributive: *mi-a spus și mie oamenii ăia* **care l-a-ngropat / care era cu el la nouă vînători** // (13 I); *i-am luat ăi doi lei de argint* / **care-i pusasăm io și-i pitulasăm** / *și i-am dat* // (5); *era și pe partea asta și pe cealaltă* / *numai căruți* / *de-a țăranilor* **care venea din oraș și trecea înspre ... înspre casă** // (33 II);

— completive directe: *nu știam* **ce să facem / încotro s-apucăm** // (32); **să te bagi și să iei casa** / *nu poți* // (61 I); *nu știu* **care-i ducea și care nu-i ducea** / *că mai mulți era amînați* / (62); *nu mai știam* **cum să mă prăpădesc și ce să fac** // (69);

— completive indirecte: *și ne-am înțeles* / **că să facem un joc de ...** / *asta era în postu Crăciunului* // **să facem un joc de sărbători** // **să nu ne mai sfădim** / (35); *și să găsa jandarmii prin păduri pe-acolea* / *și-l hăituia* // *da le era frică* **să-l prinză** // **să puie mîna pe el** // (47); *mă temeam* **că ... a vini vun brand / și ne-a nimeri drept acolo-n groapă** / (32); *„faceți bine luați-mă pînă acolo aproape* / *să mă duc că mi-i frică* **că ... vin lupii / și ... vraf le fac** [pe oi] **în noaptea asta"** // (67);

— circumstanțiale de loc: *muncea* **pe unde apuca / pe unde ... le dăde Dumnezeu și lor putere** *să poa să muncească* / (25 I);

— circumstanțiale de timp: **pîn s-o dus fata la stînă / pînă le-o spus** / [...] *m-am apropiat și eu la stînă* // (2 I); *păi mi-aduc aminte ...* **de cînd eram copil / de cînd eram la școală** // (62); *eu* **cînd eram la vîrsta mea de doisprece ani / și eram acolo pe cîmp cu oile** / *am mers odată* / *și ...* (15); **după ce-am ajuns mare ș-am scăpat de la școală** / *am ... mers la lucru* / (69);

— circumstanțiale cauzale: *„mie mi-a plăcut* **că sînt gospodare / sînt harnice dă muncă"** *ice* / **„iuți"** // (9); *tăceți din gură* **c-o adus niște lemne și le-o băgat aice-n hrubă la mini** // (34); *„du-te tu fată după ăsta* // **că ăsta-i bogat / și-i numa singur"** // (61 II); *„eu pe tine te joc un joc* / *bre* // *al întîi* // **că-s tătă săptămîna cu tine / tătă luna-s cu tine / și anu** *cît ne-a da Dumnezeu* / **sîntem împreună"** // (40); *o mai luat din vite* / *o luat oi* / *o luat vaci* / **că trebuia** *să le taie* / **și le trebuia pentru mîncare** / (32). Exemplul:

Scanned with OKEN Scanner

ş-atuncea am luat drumu-n jos şi am zis că trebe să mă duc că poate să-mi ţepenească picioru şi n-oi putea să mă duc // (45 III) se pretează la două interpretări: a) raportul de coordonare se stabileşte între două cauzale: *că poate şi n-oi putea*, regizate de *să mă duc;* b) raportul de coordonare se stabileşte între două subiective: *să-mi ţepenească picioru* şi *n-oi putea*, regizate de *poate*. Optăm totuşi pentru interpretarea a), deoarece, dacă am avea de-a face cu două subiective legate prin *şi*, subordonate lui *poate*, predicatul din a doua subordonată ar trebui să fie la acelaşi mod cu cel din prima[38];

— circumstanţiale finale: *culege ea o poală de boz* / [...] **ca să-l oblojească** / **să-l facă** / (17); *punem petecătoare* / [...] **ca să nu grăbască** / **ca să nu fugă caru după boi** // (51 II); *eu am alergat acolo* / **ca să văd** ... *că poate trece un mistreţ p-acolo* **şi eu să-l împuşe** // (45 III); *am făcut castronu ăla ca cînd îl făcea bucătaru de plin* // **să mînce de ... amiaz** // **şi** [...] **să fie şi de sară** // (68). În exemplul: *pe urm-o vrut să plece şi el c-avea şi el o ... fată* / *cunoscută* // *ş-o vrut să plece* / ... *să să ducă la ea* / *să mai povestească cu ea* // (47), ultimele două propoziţii pot fi interpretate în mai multe feluri: a) finale juxtapuse, subordonate propoziţiei *să plece;* b) ultima ca finală a propoziţiei *să să ducă la ea*, iar aceasta, la rîndul ei, ca explicativă (apozitivă) a propoziţiei precedente; c) luate împreună cu *să plece*, drept completive directe ale propoziţiei *ş-o vrut;*

— circumstanţiale de mod: *o durere de-aceea cronică mai rău* **decît ... că m-a vu puşca** // **cum l-a vu rupe atuncea** [piciorul] // (51 II); *şi-acolo ne-am împăcat* / **că ne aduce şase sute** / **şi de restu stă ea** *să slujească* (65 II);

— circumstanţiale consecutive: *nu-mi căpăta nimeni boala* // *pînă cînd am ajuns* **de nu m-am mai putut scula** / **am stat pe pat** / (69); *şi ne cura sudorile pe ... obraz în jos* **de ni se băga-n ochi şi ne ustura obrazu** (69); *a fost imposibil să mă rămîie cineva vreodată* / **ca să ... să joace ei principalele** / **şi eu să joc pe** [k] **pîn cartiere** // (18 II);

— circumstanţiale condiţionale: **„dacă mata nu poţi** *să mă dai la meserie* / **nu poţi** *să-mi faci casă* / **nu poţi** *să faci nimic* [...] / *eu am plecat*" // (25 II); **dacă era om şi murea**

[38] Vezi GLR II, p. 245.

cu nevastă / *intra ca omu* / *ca cînd intră ... zdravăn* / *viu* / *acuma* // (3); **„dacă mie nu mi-a spus doctoru** *ce am io* / **şi-a oprit numa pe Radu acolo"** / *adeca pe omu meu* / *„înseamnă că de mine-i greu"* // (30); **dacă cînţi moşule din gură** / **amu** / **şi poţi cînta** / *să ştii că-ţi zic două sîrbe pe bătute* // (40); **dacă mă duceam la nuntă** / *ştii?* / **undeva şi nu mă sculam dimineaţa** / *nu se scula nici s-o puşti* // (65 II);

— circumstanţiale opoziţionale: *şi*-**n loc să venim acasă** / **să ne dezbrăcăm** / **să rămânem acasă** / *ne-o-mbrăcat militari* / (63);

— circumstanţiale de excepţie: *„n-aveţi* **decît să-l înapoiaţi** / **să-l duceţi acolo"** // (55 I); *n-am avut* **decît să mă duc** // **să mă las aşa** *cum am fost* // (74).

În urma unei comparări cantitative a propoziţiilor subordonate aflate în raport de coordonare copulativă, am constatat că subordonatele cele mai des întîlnite sînt, în ordinea frecvenţei, următoarele:

1: circumstanţialele cauzale
2: completivele directe
3: circumstanţialele condiţionale
4: atributivele, circumstanţialele de timp şi finale.

Încercînd să coroborăm aceste date cu cele obţinute de Magdalena Vulpe[39], observăm că graficul frecvenţei speciilor de subordonate indică pe primele locuri tocmai aceste şase feluri de subordonate, deci este firesc ca şi în coordonare acestea să predomine.

c) Coordonarea copulativă interpropoziţională a elementelor eterogene din punct de vedere sintactic în textele dialectale apare mult mai rar decît intrapropoziţional. Astfel, doar cu un singur exemplu putem ilustra coordonarea copulativă a două subordonate, una fiind o circumstanţială de timp, iar alta o completivă directă: **cînd vorbeam şi tot ce le vorbeam eu atunci** ... *în timpu cît se lega steagu* / ... *ei n-avea voie să depăşească* ... (18 II). În exemplele: *noi vă numim* **care pe unde** *jucaţi* // (18 II); *i-o dat ordin* / **care pe unde** *să margă şi ce să facă* // (45 I) nu poate fi vorba de fenomenul convertirii coordonării interpropoziţionale din structura de adîncime în coor-

[39] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 233.

Scanned with OKEN Scanner

donare intrapropoziţională în structura de suprafaţă[40], deoarece între pronume şi locuţiunea conjuncţională există o nonrelaţie, *care* avînd sensul „fiecare", deci fiind un pronume nehotărît[41].

d) În corpusul de texte dialectale pe care le-am analizat nu am întîlnit, în ce priveşte coordonarea copulativă a unei părţi de propoziţie cu o propoziţie[42], decît situaţia coordonării copulative a unei părţi secundare de propoziţie cu o subordonată echivalentă. Această constatare nu trebuie să ne ducă însă la concluzia excluderii posibilităţii de coordonare în limba populară a unui subiect (parte principală de propoziţie) cu o subiectivă. Deoarece exemplele din această categorie de coordonare sînt relativ puţine, le vom semnala pe toate mai jos. Astfel, sînt legate prin coordonare copulativă:

— atribute cu atributive: *ş-a făcut o casă* **mare / procopsită / care este şi astăzi** (6); *era* [ɛ] *steregoaie de-aia / cum îi spune / pe munte / o buruian-***aşa cu foaia lată şi creşte-naltă** // (10). De observat în ultimul exemplu omisiunea pronumelui relativ *care*. Într-un exemplu ca: *şi era şi femei / cîte patru vătăşiţe le zicea* // (3), secvenţa *cîte patru vătăşiţe le zicea* nu poate fi considerată structură coordonată, deoarece ultima propoziţie, care nu are nici o marcă formală de acest gen, constituie un enunţ aparte, fiind termenul inserat[43], care arată schimbarea de planuri logice;

— complemente directe cu o completivă directă: *lua şi pămîntu / şi-i dădea* **şi sămînţa / şi ce-o băga-n ea** / *şi noi cu munca* // (25 I); *pisti dealuri de-abia-j ducea* **raniţele şi ... ce-aveau ei** (32); *a spus* **cum a găsit cheia / cum i-a luat / tot** // (65 II). În ultimul exemplu sînt coordonate două completive directe cu un complement direct, *tot*. Dacă n-ar exista pauza dinaintea acestuia, *tot* ar fi complement direct al verbului *a lua;*

— circumstanţiale de loc cu subordonate circumstanţiale de loc: *dac-au venit ei învăţaţi* **de pe malu pădurilor /**

[40] Vezi E. Vasiliu — Sanda Golopenţia-Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1969, p. 161.

[41] Vezi DA s.v. *care*, sensul **II 5.**

[42] Fenomenul a fost relevat de Mioara Avram, *Observaţii* ..., p. 151—159.

[43] Termenul este preluat de la V. Robu, *Sintaxa planurilor vorbirii în limba română*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 95.

Scanned with OKEN Scanner

de pe unde erau / *ei au tăiat-o* [pădurea] *de n-a rămas!* // (27 I); *s-or ascunde* **prin cele borte** / **p-une-or putea** / *să treacă că n-aveam ce face* / (32);

— circumstanţiale de timp cu o subordonată circumstanţială de timp: *plînsesem* **de cu seară şi pînă ... mă umflasem** // (29). Cele două elemente coordonate au şi o nuanţă modală;

— circumstanţiale de mod cu o subordonată circumstanţială de mod: *au plecat* **fără urmă** // **şi fără să fie ... urmăriţi** / ... *cu armele* // (23); **cu mare nevoie şi cum am putut** *am scos actele* / (44);

— complement sociativ cu o subordonată sociativă: *am stat acasă* / ... **cu fete cu nu ştiu ce** (63).

În exemplul: *în fiecare zi mergeam la Constanţa!* // *cu ce găseam: cu ocazie* / *cu ce pleca* // (25 III) este greu de sesizat între care dintre elemente se stabileşte un raport de coordonare. Înclinăm să credem că explicaţia *cu ocazie* / *cu ce pleca* este o structură coordonată formată dintr-o apoziţie şi o apozitivă cu rol de circumstanţial instrumental, respectiv, de instrumentală[44].

e) Uneori, raportul de coordonare copulativă se stabileşte între două secvenţe ale enunţului, dintre care una este constituită dintr-un grup disjunctiv, de exemplu: *eu nu ştiu să scald* // *poate* **or o arz** / **or cu apă rece** / **ş-o bolnăvesc** // (13 I); **„tu te duci la coliba asta** / **şi ori mănîncă omu aceela** / **ori te-a pușca"** // (45 I). În ambele exemple, conjuncţia copulativă *şi* joacă rol de „pîrghie echilibratoare"[45], prezentînd structura coordonată copulativă sub formă binară.

EXTENSIA STRUCTURILOR COPULATIVE

Din punctul de vedere al gradului de extindere a termenilor coordonaţi, structurile copulative interpropoziţionale se aseamănă într-o oarecare măsură cu cele intrapropoziţionale. Şi aici, cea mai frecventă structură este formată din două unităţi legate prin joncţiune, cu ajutorul conjuncţiei *şi*. Dar, spre deosebire de situaţia din propoziţie, unde celelalte structuri ocupau un loc foarte apro-

[44] Vezi V. Hodiș, *Echivalenţa* ... (II), p. 277.
[45] Termenul este preluat de la Ion Muţiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 24.

Scanned with OKEN Scanner

piat de *a şi b*, în frază, structura *A şi B* este net distanţată de celelalte. Astfel, structurile copulative interpropoziţionale pot fi repartizate în următoarea ordine:

1 : A şi B
2 : A + B
3 : A şi B şi C
4 a : A + B şi C
4 b : A + B + C
4 c : A + B + C + D

În ce priveşte structurile 1 şi 2, acestea sînt preferate atît de propoziţiile principale, cît şi de cele subordonate. În structurile 3 şi 4 intră cu prioritate propoziţii principale.

a) Firește, structurile coordonate copulative interpropoziționale nu se reduc la cele enumerate mai sus. Urmărindu-le în cadrul mijloacelor de realizare a coordonării copulative, se constată că, în ce privește joncțiunea, pot apărea lanțuri de cîte șase și chiar șapte propoziții. De exemplu: **şi . . . noaptea-ntr-un timp / au adurmit soldaţii / şi o mărs oarece . . . noajă de lupi / ş-o dat de ei acolo / şi . . . s-o răpit pe ei şi i-o mîncat şi nu le-o rămas numa căputele picioarelor în bocănci** // (45 II); **s-o dus la o crîşmă / în sat / cu văru-său / şi cu mai mulţi feciori / ş-acolo o beut / ş-o petrecut / şi văr-su atuncea i-o luat arma / şi i-o scos cartuşele din ea / şi i-o pus-o goală /** *că el o* [k] *Bădac o ieşit păn-afară / atunci* // (47); *şi ne-a spus* / **cum a venit mă** [k] **mamă-sa / şi i-a ieşit înainte / şi i-a dat mame-si banii / şi eu am fost dusă** [. . .] **/ şi Ion a fost cu calu la apă / . . . şi că mamă-sa a cheltuit banii / şi că nu mai are** // (65 II).

Structurile interpropoziţionale coordonate copulative formate prin joncţiune sînt următoarele:

A şi B
A şi B şi C
A şi B şi C şi D
A şi B şi C şi D şi E şi F
A şi B şi C şi D şi E şi F şi G[46]

[46] Structurile cu *iar* copulativ constituie o cantitate neglijabilă, vezi *infra*, p. 107.

Scanned with OKEN Scanner

b) Față de structurile formate prin joncțiune, cele obținute prin juxtapunere nu sînt atît de extinse, ele ajungînd de la două abia la patru propoziții. De exemplu: *și eu* **fără să-mi dau cu ideea** *că ce-am pățit* / **să mă uit pe lîngă mine** *cum oi fi eu* / *m-am dus îndărăpt în deal* / (2 I); *cînd colo văd că ... nu știu ce* / **ba că îi ... i-e rău** / **ba că se duce pe la doctor** / **ba că ...** (62); **ne-am dat jos** / **ne-am dus pe străzi pe colo** / **ne-a arătat palatu regelui Constantin** / **colo** / **... ne-a dus la un șantan** // (37). Acestea pot fi exprimate astfel:

A + B
A + B + C
A + B + C + D

c) Cele mai complexe și mai variate structuri coordonate copulative interpropoziționale sînt cele rezultate din împletirea juxtapunerii cu joncțiunea.

O primă serie cuprinde ansambluri coordonate pînă la cinci propoziții, ultima propoziție fiind legată de celelalte printr-un *și* terminativ[47]. De exemplu: **a scos furca din brîu** / **a-nfipt-o-n pămînt** / **și s-a apucat cu mînile de creanga ceea** // (30); **omu o văzut** *că vine lupu iară* / **s-o tomnit cu spatele către un stejar** / **ș-o luat pușca-n mînă** / **încărcată** / [...] / **și l-o ... pușcat pe lup** // (45 I); **o sărit din partea de la deal** / **o sărit înăuntru** / **în ocol** / **o pus gura pe-o oaie** / **o aruncat-o peste ... gard** / **ș-o pus ... gura pe alta** // (36). Acest grup de structuri poate fi exprimat prin formulele:

A + B și C
A + B + C și D
A + B + C + D și E

Combinarea juxtapunerii a două sau mai multe propoziții cu joncțiunea prin *și* enumerativ[48] formează o altă serie de ansambluri coordonate copulative. Acestea pot cuprinde de la patru pînă la nouă propoziții. De exemplu: **mi-am luat o haină blănită ... în umeri** / **m-am încălțat și m-am îmbrăcat ș-am pornit** // (67); *prinde a povesti* **că ce-o pățit el în noapte** / **cum o venit pastoru** / **și cum o fișcoiat și cum s-o strîns lupii** / **și i-o dat ordin** / *care*

[47] Vezi Sabina Teiuș, *Conjuncția coordonatoare ...*, p. 1490.
[48] Vezi id., *ibid.*

Scanned with OKEN Scanner

unde să margă (45 I); *cînd a ajuns la rîpă* / ... **unii au căzut s-au rostornat / caii mei au sărit ... rîpa / ș-a venit coșu căruții așa / și i-a băgat dedesubt p-ăilalți** // (27 II); **a pus un om / i-a dus două care de paie / a luat** / *i-a dat* [k] **a băgat o soră la un învățător / fată-n casă / a băgat altă soră la un notar / și-a strîns vreo două** [...] **parale / și s-a dus ș-a cumpărat o scroafă** [...] // **și-a adus-o acasă** / (25 I). Formulele în care aceste structuri se încadrează sînt:

A + B și C și D
A + B și C și D și E
A + B + C și D și E
A + B + C + D + E și F și G și H și I

O variantă a seriei de mai sus, care începe prin joncțiunea a două sau mai multe propoziții și sfîrșește prin juxtapunerea a două sau mai multe propoziții, poate fi ilustrată prin exemplele: **de acuma mă duc la pește și-mi fac bețe de năpatcă / îmi fac undiță** / *parcă aș fi ... cine știe de cînd pescar* // (40); **„vezi acas‿de treabă și să-mi faci un rînd de haine groase / să-mi aduci obiele / să-mi aduci opinci și haine groase"** // (TD, Munt. I, 147); **m-am dus ș-am căutat / am jupuit / am adus coajă / l-am frecat cu sare** / (60 II); *„nu mai are* **cine să te ... mulgă / și cine să mai închege / și cine să te mai priponească / să te mai schimbe"** / (29).

Aceste structuri se traduc prin formulele:

A și B + C
A și B + C + D
A și B + C + D + E
A și B și C + D

Într-o altă serie de structuri coordonate copulative intră de la patru pînă la cinci propoziții, construite oarecum simetric, în sensul că juxtapunerea de la mijlocul frazei grupează, la stînga și la dreapta, propoziții joncționale. De exemplu: *atunci m-am gîndit* [...] *în inima mea* / **că el e mort și m-a ... m-a dus și pe mine acolo / m-a omorît și pe mine și m-a adus acolo** // (66); **se punea / și-l căta / îl dezgropa / și-l căta și-l găsea așa** //(3). Formulele acestor structuri sînt:

A și B + C și D
A și B + C și D și E

Scanned with OKEN Scanner

În timp ce în limba literară şi în special în cea a literaturii beletristice, structurile coordonate din categoria *a)* şi din ultimele trei serii ale categoriei *c)* sînt folosite adesea cu intenţie stilistică[49], în limba populară acestea sînt transpuneri firești din planul gîndirii în planul lingvistic, fără ca vorbitorul să-şi fi propus un scop stilistic.

2. COORDONAREA DISJUNCTIVĂ

Ca şi în cazul coordonării disjunctive a părţilor de propoziţie, şi în ce priveşte acest raport în frază există construcţii sintactice la graniţa dintre coordonarea disjunctivă şi cea copulativă, ca în exemplul: *păi cît meream . . . pe opinci / cît pe . . . vorba aia pē fund /* (62). Acest lucru se observă mai ales la unităţile care exprimă o alternanţă a situaţiilor.

MIJLOACELE DE REALIZARE A COORDONĂRII DISJUNCTIVE

În fraza graiurilor populare, raportul de coordonare disjunctivă se realizează:

a) fie prin joncţiune: **mama mea spăla sau făcea mîncare** // (25 III); **i-adevărat or ce-i?** // (32); **acuşa ori îmi sparge burta / ori mă desfigurează la faţă** / (2 I);

b) fie prin juxtapunere: **duce-m-oi / nu m-oi duce . . .** / (73); *„amu nu ştiu* **cum îs cum nu-s** */ da eu nu poci mere!"* // (71); *a mers şi el în urma mea / mergea aşa / la zece douăj de metri / în urma mea /* **că să vie / că să nu vie? . . .** // (9). De observat că disjuncţia prin juxtapunere se realizează între propoziţii dubitative deliberative, deci între propoziţii cu predicatul reluat sub formă negativă în a doua propoziţie.

[49] Vezi Alexandru Niculescu, *Structura frazei . . .*, p. 220.

Scanned with OKEN Scanner

a) Raportul de coordonare disjunctivă se stabileşte cel mai des, ca şi în cadrul celorlalte feluri de coordonare, între propoziţii principale. De exemplu: **aţi venit p-aicea sau n-aţi?** (28 II); **ori se moleşea definitiv** [...] / **ori se podidea cu sînge pe gură şi pe nas** // (18 II); **„ori dă vioara** *să-ţi cînt eu* / **ori** *dacă nu* / **să-ţi cînt din gură eu un cîntec"** // (40).

b) Coordonarea disjunctivă a subordonatelor cu aceeaşi funcţie sintactică este mai puţin ilustrată în corpusul nostru de texte dialectale. Astfel, sînt coordonate disjunctive subordonatele:

— atributive: *şi la cela şchiop i-o dat* [ordin] **că să mănînce pe iagăru / o să-l împuşte** // (45 I);

— completive directe: *el totuşi căuta să vadă:* **e-adevărat sau ... e numa superstiţie?** (18 II); *acu ea nu ştia* / **i-a făcut ceva** [= parastase] **copilei? ori nu i-a făcut** // (65 I); *nu m-o-ntrebat* / **că „ce-i cu tine" ori „ce-i pe tine"** / (2 I). Spre deosebire de ultimul exemplu, unde avem de-a face cu o vorbire directă legată şi, prin urmare, seria completivelor este introdusă prin conjuncţia *că*, în primele două exemple marca subordonării lipseşte, completivele fiind alăturate regentei;

— completive indirecte: *am luat cîrpa* / *am pus în cap* / *fără să-mi dau iar cu ideea* **că ... sînt lu** [k] **gherănită** / **sau ce păţii** / (2 I); *să fiu sigur* **că am cui? o nu** // (49);

— circumstanţiale de timp: *eu nu-s tocmai rău aşa de scr* [ɛ] *scîrbă* / **cînd îmi dă unu un pahar de rachiu** / **sau cînd îmi dă unu un pahar de vin** // (40); [căprioara] *se culcă cu botu pe picioarele dinainte* / *ca s-auză cel mai mic zgomot* / *că dacă e frunză* / *ea o minte* / *să fîşîie* **cîn ◡ s-o-nvîrti sau s-o scărpina** ... // (TD, Munt. II, 91);

— circumstanţiale de scop: *cine era să vie* **să mă vadă pe mine / ori pe el / ori să mă-ntrebe?** // (29); *puteam să dau* **să ... o rănesc şi pe ea / sau s-o omor** // (TD, Munt. I, 150). În ultimul exemplu, subordonatele pot fi interpretate şi ca fiind consecutive;

— circumstanţiale de mod: *am scăpat de cătănie* // *da* **fără ca să-mi dau sama sau să-mi explice cineva** *că* [...] // (74);

Scanned with OKEN Scanner

— circumstanţiale condiţionale: *am luat v-o două sute de lei la mine* / **la caz că-mi trebuie ceva o portogală un măr ori ceva aş mînca eu** ... / *să am să trimăt pe cineva să-mi ieie* // (71);

— circumstanţiale concesive: **„ori vrei / ori nu vrei /** *tot o iau"* // (61 II). În asemenea cazuri, Mioara Avram consideră că avem de-a face cu coordonarea unei condiţionale cu o concesivă condiţională[50]. Chiar dacă în exemplele care urmează nu apare un corelativ în regentă, situaţia este aceeaşi ca în primul exemplu: **„o te doare / o nu te doare** / *stai că să dezbrac"* // (Porţile de Fier, 47); **ştia nu ştia** / *m-a moşit şi ea acolo* // (19 II); **c-am trăit bine / c-am trăit rău** / [a] *trebuit să ... cresc cumva* // (62)[51];

— predicative suplimentare: *se uita să ne vadă pe noi* / **mai sîntem acolo sau am plecat?** // (30). Subordonatele predicative suplimentare din acest exemplu se raportează la complementul direct *pe noi* din regentă.

c) Prin coordonarea disjunctivă poate fi legată o parte de propoziţie cu o propoziţie subordonată, cu funcţie sintactică identică. Astfel sînt coordonate disjunctiv:

— subiecte cu o subiectivă: *a fost asudat* **prafu / sau capsa / sau ce-a fost** / (TD, Munt. I, 58);

— nume predicativ cu o predicativă: *cred că ... io oi fi fost şi la faţă cumva aşa ...* **sperioasă sau ce ştiu io** / *că ea nu s-o apropiat de mine* / (2 I);

— un complement indirect cu o completivă indirectă: *îl taie* **pe o masă sau ... pe ce-are** / (Porţile de Fier, 176);

— un circumstanţial de loc cu o circumstanţială de loc: *io am fost dusă nu ştiu* **în hotar / sau nu ştiu unde** // (65 II);

— circumstanţiale de timp cu o temporală: *fiecare să duce / cum să hotărăsc ei* // **la întîi octobăr / ... o la cinsprîzece octobăr / sau cîn să hotărăsc ei** / *„spargem stîna"* // (Porţile de Fier, 177);

— un circumstanţial de cauză cu o cauzală: *şi* **din cauza ... francezilor / sau** *poate* **c-aşa a fost** *să fie să ne dea ajutor / am rămas noi liberi* / (8);

— circumstanţiale de mod cu o modală: *ţucor împărţit /*

[50] Vezi Mioara Avram, *Subordonarea*, p. 180.

[51] Vezi GLR I, p. 400, unde astfel de exemple sînt interpretate ca circumstanţiale condiţionale.

Scanned with OKEN Scanner

o sută cincizeci de kile / **în . . . tri o în patru / o în cît o fost** // (52).

În exemplul: *pusese iarbă verde / ca să nu . . . observe . . .* **cu aviaţia sau cine ştie cum** // (20), coordonarea disjunctivă se stabileşte între un complement circumstanţial instrumental şi o modală. Cazurile de coordonare disjunctivă a termenilor cu funcţie sintactică diferită sînt mult mai rare decît în cadrul coordonării copulative.

d) Uneori, două complexe copulative, formate din mai multe propoziţii, fie juxtapuse, fie joncţionate, se află în raport disjunctiv, ca în exemplele următoare: *iei doo trei spicuri / vii acasă ş-arăţi la ai* [ɛ] *la ai bătrîni /* **o** *la ai ti* [k] *o ai tineri să duc ş-aduc doo trei spicuri şi . . . /* (Porţile de Fier, 287); [ştiuleţilor de porumb mai mici li se zice] *dacă-s mai mulţi mişei / dacă-i unu / mişel //* **sau** *alţii spune capete de găină* [!] *la ăia ai micuţii cică //* (Porţile de Fier, 235). Conjuncţia disjunctivă acţionează aici ca o „pîrghie echilibratoare", care împarte enunţul, în primul exemplu, în două segmente, conferindu-i un aspect binar, pe cînd în al doilea exemplu, uneşte două enunţuri diferite, avînd o valoare disjunctivă foarte slabă, apropiată de cea copulativă.

EXTENSIA STRUCTURILOR DISJUNCTIVE

Structurile coordonate disjunctive interpropoziţionale din limba populară sînt identice cu cele ale limbii literare[52]. Din materialul analizat a reieşit însă că formula A + B este mai des actualizată în vorbirea populară decît în cea literară, concretizîndu-se, mai ales, în coordonarea disjunctivă a concesivelor[53].

În ce priveşte structurile disjunctive în a căror componenţă intră conjuncţii, acestea pot fi grupate astfel:

a) A k B
   A k B k C

b) k A k B
   k A k B k C

[52] În aprecierea acestui lucru ne-am orientat după exemplele date pentru coordonarea disjunctivă în frază în GLR II, p. 245—248.

[53] Pentru exemple, vezi *supra*, p. 75.

Scanned with OKEN Scanner

Cea mai frecventă structură este cea formată din doi termeni legaţi printr-o conjuncţie. De exemplu: **vine înspre mine sau ce face?** (2 I); **„l-ai mîncat pe om / o ce-ai . . .?"** // (45 I).

La o distanţă relativ mare se plasează structura disjunctivă cu doi termeni, fiecare precedat de conjuncţie. De exemplu: **or îl scoateţi or împuşcaţi-mă pe mine** / (TD, Munt. I, 146); *coborînd în vale în izvor* / **fie că de curentu ăla al apii** / **fie că eu am mai răcit** / *m-am pominit că mă doare mîna stîngă grozav* // (2 I).

Frecvenţa cea mai redusă o înregistrează structurile coordonate disjunctive compuse din trei termeni, atît cea din grupa a), cît şi cea din grupa b). De exemplu: *mă trimitea* **să pui porumb** / **sau să semăn ovăz** / **sau în sfîrşit** // (25 II); *amu el aşa o fo că . . .* **ori să margă** / **ori să ştie** / **ori să moară** // (44).

3. COORDONAREA ADVERSATIVĂ

MIJLOACELE DE REALIZARE A COORDONĂRII ADVERSATIVE

Din punctul de vedere al marcării gramaticale, coordonarea adversativă se realizează prin:

a) joncţiune: **şi vorbea el aşa pe nemţeşte cu mine/ da nu mă pricepeam** // (32); **bani nu-ţi dau** / *că nu am* // **da-ţi dau tri poveţe: tri poveşti** // (Porţile de Fier, 221); **sara** / **ei ar fi vrut** *s-o fure* / *cum e la ei obiceiu* / **da băiatu dăştept** / (9); **n-am trăit nici prea rău şi nici prea bine** // (62); **ei a ţinut front** *cît a ţinut cu ei* / **însă nu s-a putut** *a fost mulţi* / (23). Uneori, conjuncţia adversativă apare în faţa unui enunţ care se opune unei întregi situaţii subînţelese sau parţial exprimate, ca în exemplul: *cînd ajungem în Gara de Nord / să trecem / ştii / la tren / i* [ɛ] *„ia un geamantan dumneata / vină mereuaş cu el" // cînd îs în mijlocu gării / se rupse i* [ɛ] *asta / curaua de la geamantan / şi-o picat tot din geamantan // „o! bătutu-te-o Dumnezo!" zic //* [!] *„amu ce mă fac?"* // **da** *de mă prindea miliţianu /*

a meu era dracu // (52). Aici, conjuncţia *da* are o valoare narativă[54];

b) juxtapunere: **n-am zis cătă nime nimica / m-am întors îndărăt pe jos** // (67); **mă duc a doua oară / omu nu se prezintă** // (61 I); **nu ne-a bătut pe noi / l-a bătut pe moş Ştefan Turturică** / (23).

Pe lîngă cele două procedee, joncţiunea şi juxtapunerea, concomitent participă la realizarea raportului adversativ şi alţi factori. Aceştia pot fi:

— de ordin sintactic: opoziţia afirmaţie/negaţie;

— de ordin semantic: opoziţia în sfera semantică a părţilor de propoziţie (fie principale, fie secundare).

În majoritatea cazurilor, adversativele sînt marcate de opoziţia propoziţie pozitivă/propoziţie negativă sau viceversa. De exemplu: **„mi-o plăcut de toate** *ce ai învăţat* **/ da nu mi-o plăcut de purtare** / *c-ai fost prea mişel"* // (62); **nu se sunase mobilizarea // da ne luase mai nainte pe noi** // (20); **„noi am muncit/da de mîncat n-am mîncat"** // (21 I); **la urma urmei nu răspunzi tu de ele / eu răspund** (22); *cînd m-am dus* **/ nu m-am uitat drept înainte / m-am uitat în jos** // (68). Din exemplele date se poate constata că am considerat propoziţie negativă orice propoziţie în care, formal, predicatul e negativ, chiar dacă de fapt este negată o altă parte de propoziţie[55]. Firește, prezenţa procedeului sintactic afirmativ/negativ presupune, în planul conţinutului, o opoziţie semantică[56]. Însă în analiza pe care am efectuat-o am deosebit această opoziţie de cea rezultată din confruntarea în sfera semantică a unor părţi de propoziţie. De exemplu: **pînă-n zi de azi trăiesc ... cîteştrele // da ginerii mi-a murit / doi** // (66); **„eşti primu om din sat / ai fi / da eşti prăpădit"** // (61 II); **mie-n armată-mi zice ... Ioţa Aurică-n buletin / da cunoscut de Aurică Simionescu** / (5).

Mecanismul de formare al adversativelor este evidenţiat prin tabelul nr. 2 (vezi p. 80), în care am urmărit, în mod special, realizarea în limbajul popular a valorilor echivalente cu cele exprimate în limba literară de conjuncţiile *dar*, pe de o parte, şi *ci*, pe de altă parte.

[54] Vezi *infra*, p. 116—117.

[55] Vezi GLR II, p. 51.

[56] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 691; Ion Muţiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 16.

Scanned with OKEN Scanner

Privite ca două entităţi în opoziţie[57], structurile cu valoarea „dar" conţin elemente care le diferenţiază de cele cu valoarea „ci", dar, în acelaşi timp, au şi elemente comune. Astfel, din tabelul nr. 2, care cuprinde toate realizările adversative din corpusul de texte dialectale analizate de noi, rezultă următoarele:

a) Valoarea „dar" reiese din:

— opoziţia afirmativ/negativ a structurilor joncţionale din poziţiile 1 (**cunoşteam şi eu da nu ca el** // 67), 2[58] (**a meu l-o cunoscut p-aiesta de la Deseşti din cauza portului** // **da aiesta de la Deseşti nu l-o cunoscut pe el** 44), 3[59] (**ea a auzit ceva aşa / da nu ... nu ştia** *de ce parte s‿să păzească* // 28 II), 4 (**el a vinit ziua / da nu l-am văzut** // Porţile de Fier, 210);

— opoziţia structurilor juxtapuse din poziţiile 3 (**a încercat ei în tot felu / n-a putut** // 27 I), 4 (**strig cînele / nici un cîne** // 67);

— opoziţia negativ/afirmativ a structurii joncţionale din poziţia 5 (**n-o cerut de la noi bani / da ş-acolo trebuia plătit** // 44);

— opoziţia semantică a structurilor joncţionale şi juxtapuse din poziţia 6[60] (**„ba io n-am prostit // da tu nu ştii** *ce-i afară"* // 67; **vro cincisprezece şaisprece bărbaţi / au fugit / partea bărbătească / în schimb eu şi c-o altă fată / am rămas în oi / acolo** // 15).

b) Valoarea „ci" este dată de:

— opoziţia negativ/afirmativ a structurilor juxtapuse din poziţiile 8[61] (**ş-atuncea el n-o mai întrebat**

[57] Vezi Eugenio Coseriu, *Pour une sémantique structurale*, în TLL, II, 1, 1964, p. 150—151.

[58] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *Sint. advers.*, p. 48—49 şi 63, care numeşte *adversative perfecte* propoziţiile de felul: *Munte cu munte nu se întîlneşte, dar om cu om se întîlneşte*, enunţ cu structura *A k B* şi cu particularităţile poziţiei 10 din tabelul nr. 2, tip neatestat în corpusul nostru de texte dialectale.

[59] Vezi id., *ibid.*, p. 49—51 şi 63, care numeşte acest tip de propoziţii *adversative relative*.

[60] Vezi id., *ibid.*, p. 48 şi 63, care înglobează acest tip de propoziţii în adversativele perfecte.

[61] Vezi id., *ibid.*, p. 51—53 şi 63, care numeşte *adversativă falsă* structura *A k B*, în care *k* este *ci*, cu caracteristicile poziţiei 8 din tabelul nr. 2, avînd acoperire formală în structura *A k B*, poziţia 7.

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul nr. 2

Valoarea adversativei	Poziţia	Structura	Acelaşi predicat	Acelaşi subiect	Predicat diferit	Subiect diferit	Afirmativ/negativ	Negativ/afirmativ	Opoziţie semantică
„dar"	1	A k B	+	+	−	−	+	−	
	2	A k B	+	−	−	+	+	−	
	3	A k B A + B	−	+	+	−	+	−	
	4	A k B A + B	−	−	+	+	+	−	
	5	A k B	−	−	+	+	−	+	
	6	A k B A + B	−	−	+	+	−	−	+
„dar — ci"	7	A k B	−	+	+	−	−	+	
„ci"	8	A + B	−	+	+	−	−	+	
	9	A k B	−	+	+	−	−	+	+
	10	A + B	+	−	−	+	−	+	
	11	A k B A + B	+	+	−	−	−	+	

Scanned with OKEN Scanner

de mine / s-o dus în treabă-şi // 69), 9 **(nu era făcută stîna / era o odaie c-un ... săivan** // 36), 10 **(nu ne-a bătut pe noi / l-a bătut pe moş Ştefan Turturică** / 23);

— opoziţia structurii joncţionale din poziţiile 9 **(„nu mai sta** / *că te prinde sara* // **numa pune-te-n cocie / şi du-te la doctoru / la Săverin"** Porţile de Fier, 12) şi 11 **(„tu nu iei fată din sat d-aici" ice / „decît" ice „tu iei sora Lenei"** // 9).

c) Un loc intermediar îl ocupă structura joncţională din poziţia 7[62] ([oaia] *care am găsit-o sub tufă* / **nu era-n-colţită deloc // dar de frica lupului / o leşinat** / *cum leaşină un om de spaimă* // 36; **nu te pot primi / da-ţi dau cheia** / Porţile de Fier, 223), care oscilează între valoarea „dar" şi valoarea „ci".

Ca trăsătură dominantă a structurilor adversative *A k B* se impune nota afirmativ-negativ, în timp ce nota negativ-afirmativ este o caracteristică a structurilor adversative *A + B*.

UNITĂŢILE COORDONATE ADVERSATIVE

a) Marea majoritate a unităţilor coordonate adversative o formează propoziţiile principale (vezi exemplele date mai sus).

b) Sînt puţine la număr şi puţin variate propoziţiile subordonate din corpusul dialectal, aflate în raport de coordonare adversativă. Toate subordonatele legate între ele adversativ sînt unităţi cu aceeaşi funcţie sintactică. Astfel, în raport de coordonare adversativă stau următoarele subordonate:

— subiectivele: *„păcat* **c-aţi avut armată / da n-aţi** ştiut *s-o conduceţi"* // (24);

— completivele directe: *„tată / eu văd* **că tu vrei** ... *să te duci* [la şcoală] / **da** ... *dacă n-am putere* / **n-am putere"** // (25 II);

— completivele indirecte: *„ţine socoteală* / **că eu te-aş împuşca acu / da n-am ce face cu dobitocu ăsta** // ... **cu iapa asta"** // (22);

[62] Vezi nota precedentă.

Scanned with OKEN Scanner

— circumstanţialele cauzale: *„hai să stăm şi noi* / **că noi am muncit** / **da de mîncat n-am mîncat** ” // (21 I);
— circumstanţialele consecutive: *cînd o fost cazu de-am cerut mireasa* / *apoi ... aşa o am cerut* / ... **că nu şi plîngă** *cum se plînge* / **numa ... numa se băteau de-olaltă** / *şi* [...] **se ţineau toate aşa** *de numa se legănau* // (49). În ultimul exemplu, al doilea compozant al structurii adversative include un raport copulativ.

Gramatica Academiei semnalează faptul că se pot găsi adversative legate de concesive, ceea ce dovedeşte apropierea dintre raportul de coordonare adversativă şi cel de subordonare concesivă[63], ilustrînd acest lucru printr-un exemplu din Anton Pann: *Deşi eşti diavol, dar ţi-e tigva goală*. Un exemplu similar poate fi dat din corpusul de texte dialectale: *„galbinii mei ce i-a făcut?” // ce „nu ştiu” zice* / *„că a zis că-i depune la bancă* / *aşa mi-a spus* / *şi banii* / *şi galbenii” // io ştiam* / **şi de m-aveam** / **io o iubeam** / **crescusăm pe ... durmisăm cu ea de mic** / **cu sora lui tata** / **dar totuşi** / ... **aveam cuvîntu** *şi trebuia să mi-l ţiu* // (5). Credem că în asemenea cazuri avem de-a face cu un anacolut, apărut în urma abandonării construcţiei concesive cu care începe enunţul, exprimarea corectă fiind: *şi de m-aveam* / *io o iubeam* / [...] *totuşi* n u i - a m s p u s s e c r e t u l — ultima propoziţie subînţelegîndu-se din context.

c) Uneori, unităţile adversative pot avea, la rîndul lor, una sau mai multe coordonate copulative. De exemplu: *„voi săriţi în staul* / *ş-omoriţi douăzeci de oi* / *da nu mîncaţi nici una” //* (45 I); *l-o luat* / *l-o bătut* / *l-o depărtat* / *dar n-o vrut să plece //* (36).

De asemenea, unul dintre componenţii structurii adversative poate fi legat adversativ de alte două propoziţii, opoziţia stabilindu-se în mod diferit cu fiecare dintre acestea. De exemplu: *şi cînd o venit drept pe-aicea frontu* / **noi auzeam ... bubuituri încolo spre Neamţ** / **însă păreau aşa** / *că ştiam că-i război* / **da** *pînă ce n-o venit aici în sat* / **nu prea am ... mi-o venit a crede** // (32). Structura *A k B* a propoziţiilor *noi auzeam ... bubuituri ... însă păreau aşa* se înscrie în poziţia 6 din tabelul nr. 2, pe cînd cea a propoziţiilor *noi auzeam ... bubuituri ... / da ...*

[63] Vezi GLR II, p. 249.

Scanned with OKEN Scanner

nu prea am ... mi-o venit a crede se înscrie în poziţia 3 din acelaşi tabel (admiţînd că subiectul ar trebui să fie acelaşi în ambele propoziţii, dar că, din motive psihologice, în vorbirea informatorului a survenit un anacolut).

d) Adesea, la raportul adversativ, apar situaţii de coordonare între enunţuri, care pot fi:

— joncţionate: *ştie lumea c-am luat bani / şi-o să vie cineva-i dă două palme şi ea îi dă banii de frică //* **da** *pe tine / eşti copil / nu te-apucă nimeni de nimic //* (5); *io-am rămas săracă de nouă ani de tată-meu //* **numai** *eu cînd am mers la şcoală / şi cînd învăţătoriu ne-o spus / „să nu viniţi nepieptănate //* [...]" *nu m-am dus //* (59);

— juxtapuse: *dacă era moroi / nu trecea armăsariu // dacă nu era / trecea peste mormînt //* (3) — raportul adversativ reiese din construcţia simetrică a celor două enunţuri; *s-a dat în cadă // unde / că era fata mai nantă decît cada //* (33 I) — raportul adversativ reiese aici din context, fiind vorba de o opoziţie în sfera semantică a enunţurilor.

EXTENSIA STRUCTURILOR ADVERSATIVE

a) Am văzut mai sus că structurile coordonate adversative nu admit, în general, în componenţa lor mai mult de doi termeni[64]. Acestea pot fi exprimate astfel:

A k B
A + B

b) Structuri adversative complexe apar în cazul coordonării unui element adversativ cu un altul format din doi termeni copulativi. Aceste structuri se reduc la următoarele formule:

A k copulativ B k adversativ C — **„sui sus şi te uită** *cine-i în pod //* **da"** *zice* **„pune capela în vîrfu armei"** // (73);

A + adversativ B k copulativ C — **ea nu s-o apropiat de mine / dor o strigat la mine / şi m-o-ntrebat** (2 I);

A k adversativ B k copulativ C — [Nu plecaţi?] **„ba da // da"** zice ... **„aşteptăm o maşină de ocazie / şi merem cu aia"** // (68);

[64] Vezi *supra*, p. 61.

A k adversativ B + copulativ C — **mă rugam de toţi învăţătorii** *să-mi aibe grije şi mie de copil* / **dar copilu meu ştia / ieşea premiant întotdeauna** // (4);

A k copulativ B k adversativ C k copulativ D — **ei au luat armele / ş-au vrut trage / şi armele o fo-nghеţat verşlosu şi n-o ... n-o funcţionat** // (45 II);

A + copulativ B k adversativ C k copulativ D — **ne-am fi retras / am fi fugit încotrova / da aicea i graniţa aproape** / *ca să trecem dealu dincolo* / *era graniţa* [...] // **şi nu era voie** // (32);

A + copulativ B + copulativ C k adversativ D — **l-o luat / l-o bătut / l-o depărtat / dar n-o vrut să plece** // (36).

c) Există în textele dialectale situaţii, rare, e adevărat, de coordonare adversativă în lanţ, ca în exemplele: **îl cunosc şi p-ăsta da nu ştiu** *cum îl cheamă* / **da l-am văzut** // (22); **noi gîndim numai / da legături cu el nu avem / dară totuşi ştiinţă avem** *că-i în viaţă* / (44), a căror formulă *A k B k C* trebuie descompusă în *A k B, B k C* unde, în ultimă instanţă, coordonarea adversativă se înscrie tot într-o structură cu doi termeni.

4. „COORDONAREA CONCLUSIVĂ"

Dintre speciile de coordonare recunoscute de majoritatea lingviştilor şi care au primit statut prin gramaticile existente, coordonarea conclusivă a stîrnit cele mai multe discuţii şi chiar controverse. Astfel, s-a pus problema dacă „raportul care leagă două unităţi sintactice dintre care a doua arată o urmare, o concluzie care decurge din acţiunea, starea etc. exprimată de prima"[65] nu este de natură subordonatoare. Însăşi *Gramatica Academiei* relevă faptul că propoziţiile conclusive se plasează la limita dintre coordonare şi subordonare[66], datorită gradului mare de dependenţă a unităţilor unei astfel de structuri, în sensul că a doua propoziţie arată o urmare, o concluzie, un fel de

[65] GLR II, p. 251.
[66] Vezi *ibid.*

Scanned with OKEN Scanner

rezumat al constatărilor anterioare. La baza unor astfel de păreri stă punctul de vedere logicist din care sînt privite încă unele fenomene sintactice.

Odată cu criticarea paralelismului logico-gramatical a ieşit în evidenţă faptul că nu există o identitate a categoriilor logice cu cele gramaticale. O categorie logică poate fi exprimată prin diferite categorii gramaticale, după cum o categorie gramaticală poate exprima diferite categorii logice[67]. „Cum există o logică în lucruri, care este o înlănţuire necesară conform unor legi şi scheme obiective şi imanente, există o logică care constă din înlănţuirea necesară a gîndirii lor după legi şi scheme subiective, cu conţinut obiectiv"[68]. Realitatea obiectivă este transmisă prin limbaj de multe ori ambiguu, datorită limitării conceptelor şi a cuvintelor în raport cu infinitatea lucrurilor[69]. Ambiguitatea lingvistică se reflectă în faptul că aceeaşi structură de suprafaţă poate deriva din două structuri de adîncime diferite[70]. Astfel, un enunţ format gramatical prin coordonare poate să corespundă unei subordonări a ideilor pe plan logic[71], limba nesupunîndu-se întotdeauna şi într-un mod absolut regulilor logicii.

Faptul că o seamă de propoziţii redau din planul logic o concluzie a unui silogism[72] nu ne dă dreptul să trecem aceste propoziţii în rîndul subordonatelor. Se ştie că într-o îmbinare de propoziţii, fie ele chiar principale, care constituie o unitate relativă, un enunţ, diferitele propoziţii pierd ceva din independenţa lor[73]. Situaţia aceasta se constată în special la structurile disjunctive şi adversative, deoarece nici unele, nici altele nu pot fi gîndite decît împreună[74], dar pe care nimeni nu le contestă ca fiind coordonate.

[67] Vezi Henri Delacroix, *Le langage et la pensée*, ed. a II-a, Paris, 1930, p. 234, iar mai recent, vezi TLG, p. 29.

[68] Ath. Joja, *Studii de logică*, vol. II, Bucureşti, 1966, p. 182.

[69] Vezi id., *ibid.*, vol. III, Bucureşti, 1971, p. 271.

[70] Vezi Jean Dubois, *Grammaire générative et transformationnelle*, în *„Langue française. La syntaxe"*, Paris, 1969, nr. 1, p. 53; vezi şi Maria Manoliu-Manea, *Structuralismul lingvistic (Lecturi critice)*, Bucureşti, 1973, p. 208.

[71] Vezi Albert Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, 1926, p. 20 şi 178.

[72] Vezi G. Ivănescu, *Gramatica şi logica. II. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, II, 1964, p. 213.

[73] Id., *ibid.*

[74] Vezi Ion Muţiu, *Coordonarea* — rezumat, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, socotim justificată includerea așa-zisului raport conclusiv în raportul de coordonare[75].

Modalitățile noi de înțelegere a limbii impun o nouă abordare a fenomenelor sintactice, prin încercarea de a opera cu diferențe și particularități de expresie, limitînd în felul acesta aprecierile subiective. Factorul care determină structura internă a comunicării lingvistice constă în relațiile sintactice care se stabilesc între diferite componente ale enunțului, relații structurale, purtătoare de informație[76]. Descifrarea acestor relații este facilitată de prezența unor mărci, între care un loc de seamă îl ocupă cuvintele relaționale.

Examinînd coordonarea conclusivă din acest punct de vedere, al modalității de manifestare a relației care se stabilește între unitățile considerate în raport conclusiv, se ridică problema dacă astfel de unități contractează într-adevăr o relație structurală care să facă posibilă existența acestei categorii sintactice.

D.D. Drașoveanu, ocupîndu-se de cuvintele relaționale, a atras atenția pentru prima dată asupra faptului că „nu există categoria s i n t a c t i c ă a conclusivelor"[77], demonstrînd, prin aplicarea principiului incompatibilității unei conjuncții coordonatoare cu un alt element coordonator[78], că *deci, așadar, de aceea, în consecință* etc. nu fac parte din categoria cuvintelor relaționale, „sînt adverbe, fără funcție de conjuncții", astfel că „nu conferă calitatea gramaticală de conclusive" propozițiilor din care fac parte[79].

În paginile referitoare la coordonarea părților de propoziție[80] arătam că, în exemple de tipul *Voi veni mîine, deci 26 decembrie,* adverbul *deci* și sinonimele lui pot fi înlocuite oricînd prin *adică,* fără ca enunțul să fie afectat. Dar nu tot așa se prezintă lucrurile în exemple de tipul: *S-a dus amorul, un amic / Supus amîndurora, /* **Deci** *cîntu-rilor mele zic / Adio tuturora.* EMINESCU, O. I, 184, încadrate

[75] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 696—698.
[76] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări,* București, 1973, p. 36.
[77] D.D. Drașoveanu, *Observații* ..., p. 30.
[78] Vezi K. Togeby, *Structure immanente de la langue française,* Paris, [1965], p. 186; vezi și D.D. Drașoveanu, *Observații* ..., p. 28—30.
[79] Vezi D.D. Drașoveanu, *Observații* ..., p. 30.
[80] Vezi *supra,* p. 62—63.

Scanned with OKEN Scanner

de *Gramatica Academiei* la coordonarea conclusivă între propoziții[81]. În timp ce în primul exemplu avem de-a face cu un adverb explicativ, în al doilea exemplu, adverbul *deci* comportă ideea de concluzie, dezvoltată din localul *deci* (< *de* + *aici*) trecut prin înțelesul temporal[82].

Și într-un caz, și în altul, *deci* are același statut gramatical — se află în poziție intrapropozițională. Deosebirea dintre cele două situații în care se află adverbul *deci* este doar de natură semantică, cu repercusiuni imediate în posibilitatea de interpretare ca parte de propoziție sau nu. În primul tip de exemple, *deci*, fiind un adverb explicativ, nu este analizabil ca parte de propoziție. În al doilea tip, *deci*, păstrînd note semantice care amintesc de etimologia lui, poate fi analizat ca parte de propoziție, și anume complement circumstanțial de mod conclusiv.

Deși limbajul popular, ca dealtfel limbajul curent în general, recurge foarte rar la propoziții cu elemente conclusive, deoarece, așa cum arată Iorgu Iordan[83], în aceste aspecte ale limbii, conținutul mesajului nu cuprinde, de regulă, „demonstrații" ale căror rezultate implică existența unei concluzii, putem da totuși un exemplu din corpusul nostru de texte dialectale în care adverbul **dară** joacă rol de complement circumstanțial de mod conclusiv: *mi-o mai dat două gloanțe vecinu lui din ceia parte / pîn la furca picptului și pe după cap că eram culcat cu fața-n sus / aruncat / pe după cap o ieșit pe un loc afară ... [ɛ] în furca pieptului o distanță de ... un țentru și jumătate* [k] *de un țenti și jumătate distanție-ntre pușcături /* **dară** *pe după cap pe un loc o ieșit/ pe o gaură //* (44).

S-ar mai putea ridica problema dacă nu cumva există totuși propoziții coordonate conclusive a căror calitate gramaticală de conclusive să fie conferită de conjuncția *și*, în exemple ca: *Ei nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă și sîngerează muncindu-l* **și** *deci al lor trebuie să fie.* REBREANU, R. I, 293. Am constatat pînă în prezent că fiecare dintre speciile de coordonare copulativă, disjunc-

[81] Vezi GLR II, p. 252.

[82] Vezi N. Drăganu, *Conjuncțiile* **de** *și* **dacă**, *un capitol de sintaxă*, în DR, III, 1923, p. 255; vezi și Iorgu Iordan, LRC, p. 697, care arată că „*deci*, absent în graiurile populare și nu prea frecvent nici în vorbirea zilnică, apare des la cronicarii sec. XVII și XVIII (în special la Neculce), unde are însă, datorită formației (din *de* + *aici*), un sens mai mult local".

[83] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 697.

tivă şi adversativă şi-a constituit o conjuncţie-tip, în jurul căreia se grupează celelalte conjuncţii specifice relaţiei respective. Astfel, *şi* este conjuncţia-tip a raportului copulativ, *ori* a raportului disjunctiv şi *dar* a celui adversativ. Numai aşa-zisul raport conclusiv nu este marcat de nici un element relaţional specific[84]. În aceste condiţii, *şi* din exemplul sus-citat nu poate fi decît o conjuncţie copulativă, deci relaţia structurală pe care o stabileşte este ca atare de coordonare copulativă. Ideea conclusivă este adusă în enunţ de conţinutul semantic al adverbului *deci*, care este parte integrantă a propoziţiei *al lor trebuie*.

Prezenţa conjuncţiei *şi* în faţa unor propoziţii construite cu locuţiunea conjuncţională consecutivă *aşa că* generează, în graiurile populare, enunţuri cu o configuraţie proprie[85], în care elementele relaţionale nu pot fi definite altfel decît instrumente de articulare a textului, de detaşare a planurilor acestuia, ca în exemplele: [informatorul relatează întîmplările în legătură cu încercarea nereuşită de a scăpa de armată şi continuă] *ş-aşa că ... n-am avut decît să mă duc* [în armată] // (74); [informatorul povesteşte cum a tălmăcit un vis şi continuă] *şi aşa că visul meu / o ieşit exact aşa cum le-am spus* // (5).

COORDONAREA INTERPROPOZIŢIONALĂ SUB RAPORT CANTITATIV

Nu o dată cercetările cantitative au adus contribuţii în lingvistică, fie confirmînd prin date riguroase idei emise intuitiv, fie relevînd aspecte inedite ale unor fapte lingvistice. Referitor la fenomenul de vorbire şi studierea matematică a limbii au fost formulate diferite păreri[86], printre care şi aceea că aceste fenomene nu furnizează mulţimi neambigue de elemente şi, prin urmare, aplicarea unei

[84] Iorgu Iordan recunoaşte „absenţa unor conjuncţii propriu-zise, ca elemente de legătură între propoziţiile conclusive şi corelativele lor" (LRC, p. 696; vezi şi p. 682).

[85] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 69—73.

[86] Vezi problema şi bibliografia aferentă la Sorin Stati, Solomon Marcus, Cornel Popa, Gheorghe Enescu, Alexandru Boboc, *Limbaj, logică, filozofie*, Bucureşti, 1968, p. 62.

Scanned with OKEN Scanner

metode statistice unui astfel de material este neavenită. Se vorbeşte într-adevăr mult despre ambiguitate, provenind din faptul că una şi aceeaşi structură de suprafaţă poate fi derivată din două structuri de adîncime diferite, ceea ce duce la două interpretări distincte ale unuia şi aceluiaşi enunţ, interpretări datorate unor raţionamente de ordin sintactic[87]. Dar, odată stabilite unele criterii de interpretare relativ unitară a fenomenelor de limbă, credem că investigarea textelor dialectale prin metode statistice poate să ducă la rezultate fructuoase.

La noi s-a încetăţenit părerea, obţinută din observaţii mai mult sau mai puţin subiective, că ceea ce deosebeşte, din punct de vedere sintactic, limba populară şi, în general, aspectul vorbit al limbii de limba literară (scrisă) este diferenţa de frecvenţă a unor construcţii şi procedee sintactice[88]. Nu trebuie pierdut însă din vedere faptul că indicii de frecvenţă a elementelor lingvistice stabiliţi cu ajutorul ansamblului de procedee statistice aduc informaţii interesante despre structura cantitativă, dînd în acelaşi timp posibilitatea de a deosebi calitativ o unitate de celelalte, aprecierile cantitative ducînd astfel la aprecieri calitative[89].

Că în limba populară coordonarea predomină faţă de subordonare este o idee acceptată în unanimitate de cei care s-au ocupat, fie şi tangenţial, de arhitectonica frazei populare. În ce măsură această afirmaţie se verifică în realitate a încercat să o dovedească Magdalena Vulpe[90], care a urmărit statistic situaţia propoziţiilor principale, subordonate, şi regente, pornind de la compararea unor texte dialectale cu texte literare, echivalente ca întindere. Astfel, a constatat că în textele dialectale, propoziţiile subordonate reprezintă 31%, pe cînd în textele literare, ele reprezintă 40,7%. Cu aceste date nu se poate confirma încă pe deplin preponderenţa raportului de coordonare în graiuri faţă de limba literară, deoarece propoziţiile

[87] Vezi Jean Dubois, Mathée Giacomo, Luis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Babtiste Marcellesi, Jean-Pierre Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, 1974, s.v. *ambiguïté*.

[88] Vezi I. Coteanu, *Stilistica*, p. 93. Vezi aceeaşi părere şi în literatura de specialitate străină, de exemplu, Iosef Štolc, *O súvislosti* ..., p. 372.

[89] Vezi R.M. Frumkina, *Statisticeskaja struktura leksiki Puşkina*, în VJa, IX, 1960, nr. 3, p. 78–81.

[90] Vezi Magdalena Vulpe, *Observaţii cantitative* ..., în special p. 254.

Scanned with OKEN Scanner

neincluse în procentajele amintite sînt atît principale coordonate între ele, cît şi independente. De asemenea, în procentajele care indică subordonarea sînt incluse şi propoziţiile subordonate care contractează între ele raporturi de coordonare.

În scopul evitării elementelor neconcludente, am luat pentru statistica noastră, prin care am urmărit problemele coordonării interpropoziţionale, 1 500 de enunţuri din corpusul de texte dialectale şi un număr egal de enunţuri din literatura artistică. Am dat cifra enunţurilor şi nu a cuvintelor-text, deoarece ne interesează cum se prezintă coordonarea şi subordonarea, sub aspect cantitativ, la un număr egal de enunţuri, deci la posibilităţi egale de contractare a raporturilor sintactice, şi nu la lungime egală de text, care nu înseamnă nimic pentru numărul de raporturi. Şi aici, ca în cazul propoziţiei, am excerptat material din Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu şi Liviu Rebreanu[91], din motivele expuse mai sus[92]. În ce priveşte textul literar, am considerat ca enunţ ceea ce se află cuprins între două semne principale de punctuaţie (punct, semnul întrebării, semnul exclamării, două puncte — cînd urmează un dialog). În materialele excerptate din cei trei scriitori nu am întîlnit punctul şi virgula şi punctele de suspensie ca semne demarcative ale unui enunţ.

Prima problemă pe care am avut-o în vedere prin calculul statistic a fost măsura în care apar enunţurile ce conţin un raport de coordonare interpropoziţională, pe de o parte, în graiuri, iar pe de altă parte, în limba literaturii artistice. Am constatat că, în graiuri, coordonarea intervine în proporţie de 42,6, iar în limba literaturii artistice, în proporţie de 28,7. Simpla comparare a cifrelor relevă dominarea categorică a enunţurilor cu raport de coordonare din graiurile populare faţă de cele de acelaşi fel din literatura artistică. Corelarea acestor date cu cele obţinute de Magdalena Vulpe pune clar în lumină faptul că în limba populară raportul de coordonare are pondere faţă de cel de subordonare[93], în timp ce în limba literaturii artistice situaţia se prezintă invers.

[91] Pentru izvoarele literare excerptate în acest scop, vezi *supra*, p. 54, nota 15.

[92] Vezi *supra*, p. 54.

[93] Vezi şi rezultatele statisticii efectuate de Louis Remacle, *La Gleize*, III, p. 48, pentru textele wallone.

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul nr. 3

Enunțuri / Corpus	Cu coordonare prin	
	joncțiune	juxtapunere
TL	85,4%	14,5%
TD	82,3%	17,6%

O altă problemă urmărită prin statistică este cea referitoare la procedeele de realizare a raportului de coordonare, evidențiată în tabelul nr. 3. Diferențele cantitative dintre enunțurile cu coordonare prin joncțiune, respectiv prin juxtapunere, din graiuri și din limba literaturii artistice nu sînt semnificative. Observăm că, într-o largă măsură, atît limba populară, cît și cea a literaturii artistice recurg la procedeul coordonării joncționale. Faptul nu surprinde, dacă avem în vedere că prezența unei conjuncții coordonatoare între două propoziții principale face ca legătura dintre acestea să devină concretă, iar sensul frazei să fie „un fel de produs al sensurilor celor două propoziții alcătuitoare"[94], ceea ce slujește mult mai bine construirii și transmiterii mesajului în conformitate cu complexitatea realității exprimate. Iorgu Iordan arată că „stilul literar propriu-zis este destul de asemănător cu acela al conversației zilnice"[95]. Remarca se referă la vocabular. Extinzînd însă lucrurile asupra problemei pe care o discutăm, putem constata că, și în ce privește modalitatea de realizare a coordonării, situația din limba populară, care este în ultimă analiză „o conversație zilnică", este asemănătoare cu cea din limbajul literaturii artistice.

Tabelul nr. 4

Procedee / Felul coordonării	Joncțiune	Juxtapunere
Copulativă	76,5%	23,5%
Adversativă	80,5%	19,5%
Disjunctivă	90%	10%

[94] Iorgu Iordan, LRC, p. 682.
[95] Id., *ibid.*, p. 123.

Scanned with OKEN Scanner

Puse față în față, speciile coordonării în graiurile dacoromâne se prezintă, sub raport statistic, astfel:

coordonarea copulativă: 69,2%
coordonarea adversativă: 24,8%
coordonarea disjunctivă: 5,9%

Procentajul obținut este grăitor, punînd pe primul loc coordonarea copulativă, acesteia urmîndu-i la distanță considerabilă, coordonarea adversativă și apoi cea disjunctivă. Această situație se explică prin însăși natura relației pe care o redă fiecare specie de coordonare. Vorbitorii exprimă, cel mai adesea, idei în jurul cărora grupează propoziții pe care le prezintă ca asociate — de unde și frecventa apariție a copulativelor — și mai puțin au de-a face cu elemente care, puse față în față, fie că se opun, fie că se exclud — de unde și frecvența relativ scăzută a adversativelor și foarte scăzută a disjunctivelor. Rezultatele circumscrise aici reflectă o stare de lucruri generală în limba română, firește, cu corectivele impuse de natura materialului excerptat pentru o astfel de operație[96].

În ce privește procedeul prin care se realizează raportul de coordonare în graiurile dacoromâne, se poate vedea din tabelul nr. 4 că joncțiunea este preferată de fiecare specie. Aceasta nu este întîmplător, căci în atenția vorbitorilor este permanent prezentă dorința de a fi cît mai bine înțeleși, fapt care necesită o exprimare cît mai clară. Or, se știe că ceea ce face ca legătura dintre propoziții să fie mai evidentă și lipsită de echivoc este tocmai elementul relațional.

Tot din tabelul nr. 4 se poate constata că, în timp ce coordonarea copulativă admite un procent destul de ridicat de propoziții juxtapuse, coordonarea disjunctivă se realizează aproape numai joncțional. Se poate deduce de aici că prezența conectivului se face cu atît mai necesară, cu cît raportul pe care îl exprimă este mai „legat".

Nu lipsită de interes este situația coordonării în graiuri cu privire la felul propozițiilor care contractează un raport de coordonare. Astfel, se constată că propozițiile principale dețin primul loc în acest sens, ele reprezentînd 82,2%

[96] Vezi datele obținute, în ce privește coordonarea în frază, de Maria Vulișici, *Cu privire la particularitățile sintactice ale stilurilor beletristic, științific și administrativ*, în CL, XI, 1966, nr. 1, p. 95.

Scanned with OKEN Scanner

din totalul propoziţiilor coordonate, în timp ce propoziţiile subordonate reprezintă doar 17,7%. Procentul net în favoarea propoziţiilor principale coordonate este semnificativ. Explicaţia acestei situaţii se află în ponderea mare a propoziţiilor principale faţă de cele subordonate în limba populară[97]. Era deci de aşteptat ca şi în coordonare acestea să predomine categoric.

[97] Vezi Magdalena Vulpe, *Observaţii cantitative* ..., p. 254. Acelaşi lucru remarcă şi Aurélien Sauvageot, *Français* ..., p. 38, pentru stilul oral în general, unde în locul unor construcţii cu subordonare se aude adesea o frază formată prin coordonare.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL AL TREILEA

VALOAREA SINTACTICO-SEMANTICĂ A CONJUNCȚIILOR COORDONATOARE ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE

Valoarea unui cuvînt relațional trebuie cercetată în cadrul contextului în care elementul respectiv își exercită funcțiunile și nu izolat de acesta. Dintr-o cercetare astfel efectuată se pot constata atît funcțiunile permanente ale unui cuvînt relațional, ajungîndu-se la stabilirea funcțiunii sale de bază sau a funcțiunii primare[1], cît și funcțiunile particulare sau secundare[2] de care acesta este susceptibil în fiecare structură de tip diferit. Din practica gramaticală a reieșit că există o serie de conjuncții care s-au specializat în a exprima, de regulă, un raport de coordonare, iar o altă serie de conjuncții în a exprima un raport de subordonare. Dar unii lingviști consideră că încă nu sîntem în posesia unui mijloc infailibil de a face o distincție riguroasă între cele două raporturi gramaticale[3]. *Gramatica Academiei* susține că „nu există conjuncții sau locuțiuni comune celor două raporturi — de coordonare și de subordonare —, ci fiecare are elementele sale specifice; există numeroase conjuncții cu mai multe valori, dar toate sînt din cadrul aceluiași tip de raport (de coordonare sau de subordonare)"[4].

După cum arată H. Delacroix[5], logica limbajului cere ca deosebirilor de funcție gramaticală să le corespundă deosebiri de formă. Dar principiul „unitate de formă pen-

[1] Vezi Gérald Antoine, *La coordination*, I, p. 376.
[2] Vezi id., *ibid.*
[3] Vezi, printre alții, Al. Graur, *Pentru o sintaxă* ..., p. 132.
[4] GLR II, p. 232.
[5] Vezi Henri Delacroix, *Le langage* ..., p. 228.

Scanned with OKEN Scanner

tru unitate de funcţie" este mereu contrazis de limbaj[6]. Acest lucru se observă mai ales în vorbirea populară, unde numărul relativ redus al elementelor de relaţie este compensat de un cumul mare de valori pe care le au unele conjuncţii[7]. Această extindere a funcţiilor cuvintelor relaţionale este explicată de către acad. Iorgu Iordan prin aceea că „gîndirea noastră se mişcă foarte liber, mai liber decît limba, care rămîne adesea în urmă şi, pînă să ajungă din pas gîndirea, prin crearea mijloacelor de exprimare corespunzătoare, se foloseşte de cele deja existente, dîndu-le funcţiuni noi"[8]. Valorile lexicale, uneori sărace, ale elementelor relaţionale sînt contracarate de o bogată încărcătură de conţinut prin sensurile sintactice pe care le primesc în procesul de îmbinare a cuvintelor în lanţul vorbirii[9].

*

În cele ce urmează, vom face o inventariere a conjuncţiilor coordonatoare din corpusul de texte dialectale studiate, încercînd ca prin relevarea valorilor şi a nuanţelor sintactico-semantice ale acestora să integrăm elementele relaţionale în sistemul coordonativ al graiurilor dacoromâne.

Vom trata împreună conjuncţiile din cadrul propoziţiei[10] şi al frazei, deoarece, după cum s-a văzut, mecanismul coordonării la aceste două nivele este aproape identic[11]. Rarele cazuri în care survin deosebiri de la propoziţie la frază vor fi semnalate la locul potrivit.

[6] Vezi Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*. Vol. I. *Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894, p. 120, care vorbeşte despre discordanţa dintre „schelet" şi „înţeles".

[7] Vezi N.I. Barbu, *Conjuncţii cu funcţii multiple*, în CV, III, 1951, nr. 9—10, p. 22.

[8] Iorgu Iordan, LRC, p. 707—708.

[9] Vezi R.A. Budagov, *K teorii sintaksiceskih otnoşenii*, în VJa, XXII, 1973, nr. 1, p. 8.

[10] Situaţia conjuncţiei *şi* în propoziţie este pe larg analizată de Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Syntaxe* ..., II, p. 5—16.

[11] Vezi Mihaela Mancaş, *Aspects de la grammaire de coordination en roumain*, în CLTA, IV, 1967, p. 117.

Scanned with OKEN Scanner

și

Una dintre cele mai pregnante trăsături ale frazei populare este predominarea raportului de coordonare între propoziții principale. Acestea sînt fie juxtapuse, fie legate prin cea mai frecventă conjuncție coordonatoare, *și* (< lat. *sic*). Pe bună dreptate, acad. Iorgu Iordan a numit-o conjuncție coordonatoare universală[12]. Încă în latina populară, *et* s-a dovedit a fi prevalent față de toate celelalte conjuncții coordonatoare[13], situație care s-a transmis tuturor limbilor romanice[14]. Fr. *et*, it. *e (ed)*, sp. *y*, port. *e*, corespondente ale lui *și* și continuatoare ale lat. *et*, sînt conjuncțiile fundamentale ale coordonării[15].

În limba română, conjuncția *și* este socotită „una dintre uneltele de legătură cu cel mai slab coeficient jonctiv"[16]. Nefiind legată deci de exprimarea strictă a unui anumit raport în cadrul coordonării, această conjuncție poate primi diferite valori contextuale.

1. a) Astfel, se poate vorbi în primul rînd de un *și* t e r m i n a t i v, care încheie un lanț enunțiativ[17]. Acesta este caracteristic limbii literare, dar apare și în graiuri, mai ales în cel muntean și în cel moldovean: *era un secretar / ... un supprimar / un primar /* **și** *notariu //* (34); *ne-am dus i-am găsit galbinii* **și** *i-am dat //* (5); *moșu a intrat cu căruța / eu m-am dat jos din căruță /... și fugi înăuntru! /* (19 II); *ei s-a dus la stînă / a luat doi porci / a luat cinci berbeci / a luat‿î o oaie* **ș**-*au făcut mîncare /* (23); *Pe urmă dapeni firele, le urzești, le-nvălești pe sul; d-acolea apoi le năvădești, legi gura* **și** *țeși* (GR. S. V$_1$, 36); *A doua zi mă duc c-o pereche de boi, trag căpițele* **și** *le pun în claie cu clăcașii mei.* (ALRT II, 214).

[12] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 690.

[13] Vezi Veikko Väänänen, *Introduction au latin vulgaire*, Paris, 1963, p. 170.

[14] Vezi Édouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, Quatrième édition, Paris, 1956, p. 469, 540, 709.

[15] Vezi Eugenio Coseriu, *Coordinación latina y coordinación ramánica*, în „Actas del III Congreso Español de Estudios clasicos", III, Madrid, 1968, p. 51, 57.

[16] Vasile Șerban, *Topica*, p. 97.

[17] Vezi M. Sandmann, *„Et" de fermeture et „et" de continuation en français moderne*, în CFS, **23**,, 1966, p. 151—164; vezi și Sabina Teiuș, *Conjuncția coordonatoare ...*, p. 1489—1493.

Scanned with OKEN Scanner

b) Specific tuturor graiurilor în raport cu limba literară este *şi* e n u m e r a t i v, care apare înaintea fiecărui element coordonat, cu excepţia primului: *şi-ţi dau slănină* / **şi** *brînză* / **şi** *o pită* / (Porţile de Fier, 222); *m-am sculat de dimineaţă* / *ş-am făcut altă mîncare* / *ş-am luat o litră de ţuică* / **şi** *m-am dus la ciobani* / (TD, Munt. II, 335); *eu eram calm* / **şi** *mă gîndeam aşa* / **şi**-*mi părea rău de ei c-o să rămîie trişti la plecarea mea* // (5); *s-a dus* **şi** *i-a adus frate-meu* / **şi** *i-a luat la Bucureşti* // (13 I); *Ion s-a dus înaintea ei* / **şi** *i-a ieşit pe ulicioară înainte* / **şi** *a întors-o napoi* / **şi**-*am dat-o la miliţie* / (65 II); *„hai mă" zice* / *„că uite cum le ... prinde oile* **ş**‿*le-mburdă peste cap* / **şi** ... *să-nhamă la ele"* / (50); *o fost un inginer acolo* / *a gostatului* / **şi** *ne-o pus acolo vin* / **şi** *ne-o adus mîncare* / **ş**-*am mîncat* **şi** *ne-am pus în şaretă ş-am vint îndărăpt* // (68); *O scuturat-o ş-o suflat-o ş-o legat-o într-o batistă ş-o pus-o în taşcă.* (BÎRLEA, A. P. I, 211). Se poate observa că asocierea mai multor acţiuni emanînd de la un singur subiect, precum şi stabilirea unei adiţiuni între două sau mai multe acţiuni cu surse diferite reprezintă o operaţiune mintală care se traduce exact la fel pe plan sintactic[18]. *Şi* enumerativ este întrebuinţat într-un lanţ enunţiativ care reflectă o anumită ordonare a realităţii obiective ce urmează să fie comunicată, faptele fiind prezentate de vorbitor ca asociate, gravitînd în jurul aceleiaşi idei.

c) Uneori, vorbitorul simte nevoia să aducă o completare unui enunţ oarecum finit, făcînd o nouă precizare, chiar dacă adesea acest adaos este o reproducere foarte asemănătoare unei părţi a enunţului deja spus. Această explicaţie suplimentară este legată de cele enunţate printr-un *şi* a d i ţ i o n a l, care poate apărea din diferite motive. Astfel, cu ajutorul lui *şi* adiţional, vorbitorul leagă noi elemente de enunţul formulat deja, cînd acesta nu i se pare suficient de complet: *numa o oaie este aici* // **şi** *lupu* // (36); *şi căra paie de la arman* / *de la ... boier* // **şi** *de la oameni din sat* / *lua* [k] *le lua paiele* // (18 I). Alteori, vorbitorul reia prin *şi* adiţional, după o explicaţie survenită în timpul transmiterii mesajului, ideea exprimată înainte: *a făcut o sîrbă* / *a scos muzicile am* [k] *de la amîndouă regimentele* / **ş**-*a făcut o sîrbă* // (28 III); *boii fugiră acasă* //

[18] Vezi Gérald Antoine, *La coordination*, II, p. 815.

Scanned with OKEN Scanner

că fu cald // strechiară // și fugiră acasă // (61 I). În exemplul : *Înălțate împărate, nu trebuie să-mi dai nici un ban, numai să mă lași să mă duc în urma nunții aceleia și eu să joc și nunta s-o aduci pîn-aici și de aici iară s-o duci înapoi și nu trebuie să-mi dai nici un ban.* (BÎRLEA, A. P. I, 293), coordonarea se realizează între prima și ultima propoziție. Dar din cauza depărtării dintre acestea și a intercalării între ele a unor subordonate, pe de-o parte, iar pe de altă parte, din cauza întrebuințării conjuncției *și* pe două planuri sintactice diferite, ultima conjuncție copulativă dă impresia că raportul de coordonare se stabilește între penultima și ultima propoziție.

De obicei, elementul coordonat printr-un *și* adițional este separat de celelalte[19] printr-o intonație descendentă. Astfel de construcții reflectă o insuficiență în mijloacele de exprimare, precum și o perspectivă redusă asupra celor ce urmează să fie comunicate. Tocmai de aceea, construcții de acest fel apar numai în aspectele mai puțin elaborate ale limbii, cum ar fi aspectul vorbit, deci și în graiurile populare, dar și aici au o frecvență destul de scăzută.

Și terminativ, *și* enumerativ, *și* adițional sînt elemente care ajută la construirea diferitelor structuri coordonate intrapropoziționale[20] și interpropoziționale[21], acestea, la rîndul lor, formînd sistemul coordonării copulative în graiurile dacoromâne.

2. În graiurile populare, parataxa frazelor este un fenomen mai rar întîlnit[22], întreaga vorbire populară părînd un lanț neîntrerupt, ale cărui verigi sînt sudate între ele printr-o serie de cuvinte de legătură[23]. Prin întrebuințarea lor atît în situații impuse de conținutul logico-semantic, cît și în situații în care prezența lor nu este necesară, aceste cuvinte, în multe cazuri, se golesc de sens și, uneori, își pierd rolul sintactic inițial[24].

[19] Vezi Louis Remacle, *La Gleize*, III, p. 16.
[20] Vezi *supra*, p. 53—58.
[21] Vezi *supra*, p. 69—72.
[22] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 682.
[23] Vezi Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, [București, 1957], p. 152, care arată că prin cuvintele de legătură (ca *așadar)* se marchează dependența semantică a unui enunț față de enunțurile precedente. Vezi și Aurélien Sauvageot, *L'articulation* ..., p. 139—141, care arată că, pentru a asigura coeziunea discursului, limba franceză vorbită recurge adesea la diferite expediente, ca *et, mais, alors*.
[24] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 68, 71.

Scanned with OKEN Scanner

a) Astfel, din cadrul coordonării copulative se desprinde un *şi* care apare la începutul unui enunţ, fără să indice o legătură sintactică propriu-zisă cu ceea ce se spune mai înainte[25]. Acest *şi*, pe care îl putem numi *şi* n a r a t i v, reprezintă un răgaz de gîndire pe care şi-l ia locutorul înainte de a expune urmarea evenimentelor. Prin prezenţa lui înaintea propoziţiilor şi a frazelor, limbajul popular capătă aspectul unui mesaj continuu, neîntrerupt[26], *şi* narativ avînd o valoare arhitecturală[27], ca în exemplele următoare: **şi** *era o bătrînă* / **şi** *pe mama mea o chema Măria* / **şi** *p-aia o chema tot Măria* // **şi** *avea un război* / *să puie* // (3); *am fost nouă fraţi ... la părinţi* // **şi** *părinţii mei o fost săraci* // **şi** *... ne-o dat slugi* / *ne-o dat vara* // (69); *cînd eram în armată* / *... eram la un pichet în Balint* // **şi**-*ntr-altă comună* / *în ... în Ungaria* / *au fost şaisprăce soldaţi în pichet* // **şi** *un soldat era santinelă ş-a adormit în post* // *.... ş-a plecat o patrulă spre altu pichet* / (45 II). În cazul limbii literare, cînd vorbitorul acordă un interes deosebit legăturii dintre propoziţii sau cînd această legătură izvorăşte în mod firesc din conţinut, apare joncţiunea. Or, cînd e vorba de graiurile populare, prezenţa conjuncţiei *şi* cu o frecvenţă foarte mare nu reflectă neapărat şi în toate situaţiile o intenţie specială a vorbitorului, astfel că între enunţurile introduse prin *şi* narativ[28] se stabileşte un raport de coordonare similar cu cel realizat prin juxtapunere[29].

De multe ori însă este greu de făcut o deosebire netă între *şi* copulativ enumerativ şi *şi* narativ continuativ, ca în exemplul următor: *Am întărniţat calu* **şi** *m-am dus la moară acolo printr-o pădure de fag şi de sîlhă şi de brad* **şi** *m-am dus la moară cu calu* **ş**-*am pus şase litre pe el* **şi** *m-am luat pe-un dîmb în sus acolo printre nişte colţuri* **şi** *m-am culcat un pic* **ş**-*am aţipit* **şi** *aud din jos de mine nu ştiu ce voşcotind prin frunze* **şi** *iau un tălăbuc* **şi** *zvîrlu după el.* (BL, II, 221).

[25] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 690; vezi şi Louis Remacle, *La Gleize*, III, p. 10.

[26] În terminologia lui G. Beldescu, *Coordonarea simplă, complexă şi contextuală*, în LR, VII, 1958, p. 19—38, este vorba despre o *coordonare contextuală*.

[27] Vezi Gérald Antoine, *La coordination*, II, p. 932.

[28] care poate fi asemănat cu *et* „biblique", vezi id., *ibid.*, p. 939—944.

[29] Vezi Karel Hausenblas, *O studiu syntaxe* ..., p. 323.

Scanned with OKEN Scanner

b) Folosit în repetiţii sau înaintea unor forme verbale care arată participarea povestitorului la acţiune, *şi* nu numai că indică o simplă enumerare sau adăugare a unor verigi noi la lanţul enunţiativ, ci şi scoate în evidenţă, într-un mod progresiv, desfăşurarea faptelor. Unui astfel de *şi* i-am dat denumirea de *şi narativ intensiv*. În exemplele: *o crescut mare // şi l-o-nsurat // da era slab / şi slab / şi slab //* (56 I); *nu putea să-i scoată pe turci de-acolo // bătaie / şi bătaie / şi bătaie //* (24 II); *s-au pus cu mitralierele p-ai noştri // trage-i / ... şi dă-i //* (9); *mă doare / şi zbier / şi zbier /* (Porţile de Fier, 10), repetarea termenilor legaţi prin *şi* intensiv este dublată de o intonaţie mai ridicată şi de un accent mai puternic, ceea ce intensifică efectul afectiv al procedeului de repetiţie. În exemplele: *şi m-am dus şi m-am dus / pîn-am ajuns la ... Ohaba /* (68); *şi tot mă duc / şi tot mă duc /* (42); *Şi se duc mai departe. Şi se duc, şi se duc, şi se duc, şi se duc, şi se duc! Pînă, iacă se prezentă la dracu.* (BÎRLEA, A. P. I, 351), şi intensiv adaugă acţiunii o impresie durativă, pe cînd într-un exemplu ca: *şi „hai!" şi „hai!" şi „hai!" / a plecat //* (30) reliefează o anumită insistenţă. Toate aceste nuanţe reies numai dintr-un context mai larg, *şi* narativ-intensiv avînd o valoare stilistică[30].

c) Pentru a introduce colocutorul direct în subiect, de multe ori locutorul se foloseşte de un *şi narativ introductiv* al dialogului. Corpusul nostru de texte dialectale nu ne-a oferit nici un exemplu de acest fel, dar un asemenea *şi* nu poate fi contestat în graiuri, el fiind dedus din cercetarea altor culegeri de texte dialectale, de exemplu: *Şi zi-i ... pentru cîntecul ăsta ai venit la noi, hai?* (GR. S. III, 299). Aici *şi* nu are valoare de conjuncţie copulativă, nu leagă expunerea de faţă de una precedentă, ci permite îndreptarea conversaţiei spre un anume subiect[31]. Punctul de plecare al acestui *şi* introductiv este *şi* copulativ, care presupune legătura cu o întreagă situaţie anterioară de gîndire, dar care n-a fost exprimată.

d) Pornind de la *şi* narativ, urmat de un verb de declaraţie care, din motive de economie a limbajului, a fost

[30] Vezi Marie Thérèse Kerschbaumer, *Şi adverbial — mijloc de întărire, mijloc de atenuare*, în SCL, XIX, 1968, nr. 4, p. 365—374.
[31] Vezi Louis Remacle, *La Gleize*, III, p. 15.

suprimat, s-a ajuns la un *şi* indicator verbal, ca în exemplele: *cu le spuneam „eu plec" // mi să bătea şi ochiu drept mereu / şi „păi cum pleci?" //* (5); *terminasem clasele primare / ... şi ... „mamă / ... ia şi tu o ... meserie / du-te şi tu poate te faci negustor" //* (23); *fata o început a plînge // şi „mamă / da cum să mă duc acolo aşa departe ...?"* (68). Această construcţie cu *şi* indicator verbal este destul de curentă în graiuri, fiind semnalată şi pentru graiurile franceze[32], iar în planul subordonării găsindu-şi corespondent în construcţiile similare cu conjuncţia *că*[33].

Aceste variante ale lui *şi* narativ pot fi încadrate la conjuncţiile - semn, cum le numeşte I. Muţiu[34], care au mai degrabă un rol stilistic.

Spre deosebire de conjuncţiile - semn, conjuncţiile - agent — în terminologia aceluiaşi autor[35] — au în cuprinsul unui sistem o semnificaţie de raport, contribuind la precizarea tipului de raport sintactic pe care îl exprimă. În această lumină trebuie privite în continuare valorile sintactico-semantice ale conjuncţiei copulative *şi*.

3. Acad. Iorgu Iordan a arătat înrudirea de sens dintre *şi* şi *iar*[36]. În graiurile dacoromâne apare adesea conjuncţia *şi* acolo unde în limba literară se întrebuinţează de regulă conjuncţia copulativă *iar*, anume atunci cînd cele două propoziţii implică ideea unei alternanţe, ca în exemplele: *plecase toţi // cu şase lăutari / şi eu cu doi //* (19 I); *probabil / că el o văzut / că dacă noi i-am luat prada / nu mai are pentru ce / şi-năuntru / nu mai era cazu // că cînii nu-i dădea pace deloc* [lupului] // (36); *şi ceialalţi ce i-o împărţit / s-o dus / şi ceia ce-o mărs la Solovan o sărit staulu şi-o omorît douăzeci de oi //* (45 I); *vara ne duceam şi grijeam de vaci / la cîte-un bogat / şi iarna veneam acasă* (69); *cînd le spui că cine sînt io / ei trîntesc registrele pă masă şi zic* [text maghiar] *că ... ei mă caută pă mine / şi io mă duc sîngur în mîna lor //* (74).

4. Rămînînd tot în cadrul aceluiaşi tip de construcţie sintactică, adică al coordonării copulative, putem sesiza

[32] Vezi id., *ibid.*
[33] Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea*, p. 102—103.
[34] Vezi Ion Muţiu, *Coordonarea*—rezumat, p. 19.
[35] Id., *ibid.*
[36] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 690.

inv. 192431

Scanned with OKEN Scanner

la conjuncția *și* cîteva valori cu implicații subordonatoare. Faptul că limita dintre coordonare și subordonare nu este tranșantă nici chiar în cazul limbii literare — trecerea de pe planul coordonării pe cel al subordonării și invers fiind posibilă — se materializează în funcțiunile particulare sau secundare ale cuvintelor relaționale, în sensul că aceste cuvinte primesc adesea, în context, valori care implică atît coordonarea, cît și subordonarea. Astfel, au fost semnalate valorile atributive, finale, concesive, temporale, condiționale ale conjuncției *și* în limba literară[37], iar *Gramatica Academiei* le-a consemnat[38].

I. Gheție susține că „întrucît subordonarea este relativ puțin folosită în sintaxa populară, vorbitorii leagă uneori prin conjuncția copulativă *și* propoziții între care se pot stabili, pe plan logic, diverse raporturi de subordonare. În aceste cazuri, propozițiile trebuie considerate drept coordonate prin *și*, care în nici un caz nu introduce, formal, raporturi de subordonare"[39]. Sîntem de acord că *și* în limba literară nu introduce, prin definiție, subordonate. Dar e știut că, în limbajul popular, sintaxa se bucură de o mai mare libertate decît în limba literară. Construcțiile sintactice care se întîlnesc adesea în graiuri cu o formă deosebită față de cele din limba literară se datoresc, în bună parte, spiritului de economie a limbii, vorbitorul exprimînd o gîndire prin minimum de mijloace lingvistice. Legătura între diferite idei este adesea realizată prin mimică, gesturi, intonație, pauză, ritm[40], elemente izvorîte din starea afectivă a vorbitorului.

Din analiza materialului dialectal am constatat că, prin valorile subordonatoare pe care le are în anumite contexte, conjuncția *și* primește o încărcătură sintactică deosebită, care îi conferă un loc aparte în cadrul sistemului elementelor relaționale din limba română.

[37] Vezi N. Drăganu, *Conjuncțiile...*, p. 251—284; Iorgu Iordan, LRC, p. 691; Al. Graur, *Pentru o sintaxă* ..., p. 121—139; Mioara Avram, *Observații* ..., p. 151—159.

[38] Vezi și Sabina Teiuș, *Valori apropiate de subordonare ale conjuncției și în fraza populară*, în SCL, XX, 1969, nr. 4, p. 427—432.

[39] I. Gheție, *Și, semn al conjunctivului în graiul crișean*, în LR, XII, 1963, nr. 3, p. 253—254.

[40] Vezi A. Meillet, *Le renouvellement des conjunctions*, în *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921, p. 162.

Scanned with OKEN Scanner

a) După construcţii cu verbul *a se întîmpla*, pe planul frazei, în limba literară, urmează o propoziţie subordonată subiectivă. Dar în graiuri se întîlneşte adesea o propoziţie principală legată de construcţia în discuţie prin conjuncţia *şi*. De exemplu: *„să-ntîmplă" ce* **„şi** *ne dovedescăia şi ne-mpuşcă" zice* // (6); *s-a-ntîmplat* / **şi** ... *nu era gaz* / *nu era gaz* // (11 I); *să-ntîmplă* **şi** *moare la Bîrlad* / *ţiganu* // (33 II). Aici trebuie să subînţelegem propoziţia subiectivă (*se întîmplă* **să moară** *şi chiar moare* ...) care, lipsind, a transmis conjuncţiei *şi* ceva din sensul conjuncţiei sale. Putem vorbi deci de un *şi* cu implicaţii subiective. De observat că asemenea construcţii se întîlnesc în graiurile oltenesc, muntean şi moldovean. În celelalte le corespund subiective introduse, de preferinţă, prin *că*.

b) De la situaţii în care două sau mai multe propoziţii coordonate prin *şi* copulativ exprimă acţiuni care se succedă în mod cronologic se ajunge la situaţii în care propoziţia introdusă prin *şi* să exprime scopul acţiunii din propoziţia precedentă[41]. *Gramatica Academiei* consemnează, pe de o parte, existenţa nuanţelor de subordonare condiţională, temporală sau finală între propoziţiile coordonate copulative[42], iar, pe de altă parte, face apropieri între subordonatele finale şi coordonatele copulative sau adversative[43]. Asupra încărcăturii finale a lui *şi* s-a atras atenţia de către acad. Iorgu Iordan[44], care consideră drept echivalente propoziţii ca:

Du-te **de** *cumpără pîine.*
Du-te **şi** *cumpără pîine.*
Du-te **ca să** *cumperi pîine,*

unde avem de-a face cu propoziţii finale. „În locul lui *de* putem pune pe *şi*, fără nici o schimbare a înţelesului şi, deci, a funcţiunii"[45]. Pentru a putea deosebi propoziţiile coordonate de cele subordonate introduse prin *de*, acad. Iorgu Iordan propune următoarea soluţie, întemeiată pe

[41] Vezi R. Todoran, *Despre* **şi** *„să" în graiurile dacoromâne*, în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 202.
[42] Vezi GLR II, p. 232.
[43] Vezi *ibid.*, p. 305.
[44] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 691; vezi şi N. Drăganu, *Conjuncţiile* ..., p. 266, care scoate în evidenţă valoarea coordonatoare a lui *de*. Vezi acelaşi lucru la Édouard Bourciez, *Éléments* ..., p. 598.
[45] Iorgu Iordan, LRC, p. 691.

Scanned with OKEN Scanner

considerente de ordin logic: dacă acțiunea propoziției introduse prin *de* este concomitentă cu cea exprimată de propoziția considerată regentă sau trecută față de ea, propoziția este coordonată copulativ cu cea precedentă; dar dacă acțiunea este posterioară aceleia din regentă, propoziția este finală[46]. Aplicînd acest criteriu la materialul dialectal, se constată o frecventă folosire a lui *și* cu implicații finale. De exemplu: *„atuncea... trimeți tu băiatu mîine dimineață* **și** *ia sticla"* // (16); *vii* **și** *iei mireasa din curte* (19 I); *fugi* **și** *tocmește mobila imediat* / (19 I); *vin acasă la tine* / **și** *te-mpușc pe fereastră* / (22); *tot săream din somn* / *că vine* **și** *mă mîncă* // (60 I); *Du-te* **și**-*ți cîștigă pita de toate zilele.* (BL, II, 224); *La șasă săptămîni să duce o muiere* **și** *sloboade apa.* (ALRT II, 2). Și în aceste cazuri se poate subînțelege o propoziție finală, care, nefiind exprimată, a transmis o parte din sensul conectivului ei conjuncției *și*.

Valoarea finală a conjuncției *și* este mai pregnantă după verbele de mișcare[47]. Modul indicativ din propoziția introdusă prin *și* cu valoare finală nu trebuie să surprindă, situația fiind similară cu aceea a propozițiilor introduse prin *de* final. Numai prin *de* sau *și* cu valoare finală se poate introduce o propoziție al cărei predicat să exprime o acțiune reală, îmbinîndu-se aici ideea de circumstanță finală cu aceea de acțiune săvîrșită[48], lucru care nu se poate realiza prin conjunctiv.

c) De la enunțuri care conțin două propoziții coordonate copulativ *(a fost unu a lu*[...] // *ș-ala a fost cioban în Pînicer* // 65 I) sau care conțin o incidentală explicativă *(și numa aude un cumnat al nostru* / *ala era cam vînător* // 28 II) cu subiectul exprimat, în ambele cazuri, și în a doua propoziție, s-a ajuns, datorită economiei limbii și rapidității cu care se vorbește, la enunțuri în care subiectul este omis din ultimele propoziții ale enunțurilor, ca în exemplele: *era un om aicea* **ș**-*avea mașină de lînă* // (26 II); *era un moșneag* / *vă spui* / **și**-*i zicea Vasile Nălbare* // (34); *c-așa aveam o servitoare eu* / **și** *dormea în bucătărie* // (65 II); *Era unu-n Cărbunești* **și** *mi-a dat șaizeci de mii de poli.* (GRAIUL, I, 19); *Au avut gazdă-n Berbești* **și** *le fă-*

[46] Vezi id., *ibid.*, p. 711.
[47] Vezi N. Drăganu, *Conjuncțiile* ..., p. 263.
[48] Vezi GLR II, p. 305.

cea halube de iarnă. (T. PAPAHAGI, M. 153). Acestea cunosc o serioasă tangenţă de conţinut cu propoziţiile atributive, ştiut fiind că între coordonatele copulative şi propoziţiile atributive nu există diferenţe esenţiale în această direcţie[49]. Tocmai de aceea a fost posibilă o suprapunere a celor două tipuri sintactice. Între construcţii ca *a fost odată un împărat şi acesta a avut trei fete* (= coordonată copulativă) şi *a fost odată un împărat care a avut trei fete* (= subordonată atributivă) s-a produs o contaminare, ajungîndu-se la un nou tip în care conjuncţia *şi* cu implicaţii relative suportă şi funcţiunea pronumelui *care*[50].

d) În limba populară se întîlneşte destul de des conjuncţia *şi* într-o construcţie temporală inversă[51]. În exemplele: *n-am avut io două luni* / **şi** ... *a venit la Braşov* / (5); *n-am tras de două ori* **ş**-*am auzit pac!* // (6); *N-am apucat să ne aşezăm bine în groapă,* **şi** *numa ce să vezi? Doi lupi.* (GRAIUL, I, 261), *şi* poate fi comutat cu *cînd* sau *că*, fără ca enunţul să sufere vreo schimbare în sfera semantică. La fel cu construcţiile temporale inverse introduse prin adverbul relativ *cînd* sau prin conjuncţia *că*, în exemplele date aici, conjuncţia *şi* este folosită după un verb cu formă negativă, avînd drept corelativ în propoziţia aparent principală un verb cu forma afirmativă. Această conjuncţie nu poate fi considerată o conjuncţie copulativă pură[52], ci un *şi* cu implicaţii temporale certe[53].

e) Valoarea consecutivă a lui *şi* a fost semnalată, tangenţial, de N. Drăganu[54], fără să insiste însă asupra explicării ei. Credem că *şi* cu implicaţii consecutive s-a dezvoltat dintr-un *şi* copulativ care leagă pro-

[49] Vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă* ..., p. 133; Sorin Stati, *Sintaxa* p. 165.

[50] Pentru *care* ca element joncţional coordonator, vezi Frieda Edelstein, *Despre „legătura relativă" în limba română*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 342.

[51] Vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă* ..., p. 133, care arată că există o serie de construcţii ca: *abia zice, şi* ..., *nu apucase să* ... *şi* ... etc. care nu cuprind nici o subordonată formală, dar care conţin de fapt o temporală. Vezi această problemă şi la Mioara Avram, *Subordonarea*, p. 58—60.

[52] Vezi Maria Gabrea, *Fenomene de stilistică sintactică în domeniul frazei*, în LR, XVI, 1967, nr. 5, p. 393.

[53] Vezi id., *ibid.*, p. 391—399, pentru funcţia stilistică a acestor construcţii coordonatoare cu implicaţii temporale, precum şi a construcţiilor subordonatoare inverse.

[54] Vezi N. Drăganu, *Conjuncţiile* ..., p. 260.

poziţii conţinînd un adverb conclusiv. La baza realizării propoziţiilor copulative care conţin un adverb conclusiv şi a celor consecutive stă o esenţă comună de ordin logic: cunosc o contiguitate semantică, ambele feluri de enunţuri exprimînd o urmare, o consecinţă, un rezultat. În exemplul: *Leul, învîrtit acolo, sucit prin spinii aceia, ş-o-nvîrtit coada şi trage, trage, trage de colo, frate,* **şi**-*şi rupe coada tocma pe la jumătate.* (BÎRLEA, A.P. I, 128), valoarea consecutivă a conjuncţiei *şi* este dată de repetarea verbului, care arată o intensificare a acţiunii, culminînd cu ruperea cozii. *Trage, trage, trage de colo, frate* se poate înlocui cu *aşa trage (de tare)*, care cere neapărat o complinire consecutivă. În alt exemplu, *Lupu s-o dus colo să citească pe potcoavă ş-atunci i-o dat iapa o potcoavă* **şi** *s-o-mburdat lupu şi-o pierit.* (BÎRLEA, A.P. I, 137), întrebuinţarea figurată a cuvîntului *potcoavă* are o mare forţă expresivă: *i-a dat o potcoavă* înseamnă *l-a lovit atît de tare*, după care ar trebui să urmeze o consecutivă. Astfel de situaţii se pot constata şi în exemplele ce urmează: *nici colonişti n-a primit agienii / că dacă primea era sat mai mare // şi-a rămas tot ei singuri / tătarii //* (27 I); *ba că îi trebe pe dracu / ba că pe mumă-sa / şi m-a apucat tîrziu u //* (62); *ş-api zicea tata că ... tăt să mai rabd / că doară n-o tăt trăi bătrîna atîta / că mai moare ea / şi-oi fi şi eu odată stăpînă //* (69); *s-o răpit pe ei şi i-o mîncat* [lupii] **şi** *nu le-o rămas numa căputele picioarelor în bocănci //* (45 II).

Tot un *şi* cu valoare consecutivă intervine după formula *a dat Dumnezeu*, ca în exemplele: *a dat Dumnezeu ş-a făcut copiii pe Iene //* (18 I); *a dat Dumnezeu / şi ungurii l-a prins p-ăla de-acolo // pe hoţ //* (22). Spre această interpretare ne duce un exemplu ca: *a mînat moşu* [calul] *şi a dat Dumnezeu* **d**-*abia m-am dat jos la o casă / ş-am născut în casă //* (19 II), unde propoziţia *d-abia m-am dat jos ...* este indiscutabil consecutivă, introdusă prin conjuncţia *de*[55].

Gramatica Academiei arată că „în general, conjuncţiile cele mai frecvente au un număr mare de valori foarte variate, putînd exprima şi alte raporturi sintactice decît cel

[55] Vezi Alexandru Metea, *Realizarea raportului consecutiv şi valorile lui stilistice în opera lui Ion Creangă*, în LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 433—438, care relevă preferinţa lui Creangă pentru realizarea raportului consecutiv prin conjuncţia *de*.

Scanned with OKEN Scanner

care constituie funcţiunea lor principală"[56]. Aici intră, în special, conjuncţia *şi*. Datorită frecvenţei mari pe care această conjuncţie o are în vorbirea cotidiană, conţinutul ei sintactico-semantic iniţial (de coordonare copulativă) a ajuns la un înalt grad de generalizare şi abstractizare, favorizînd astfel un cumul de valenţe funcţionale[57].

iar

Conjuncţia copulativă *iar*, cu o frecvenţă foarte scăzută în graiuri, exprimă adăugarea unui element nou la cele existente, cu o nuanţă adversativă extrem de slabă: *doi ciobani am fost cu oile* / **iar** *baciu* / *unu moş Cucu* / *o* [k] *era la stînă* // (36); *dac-o avu‿zece oca* / *ie ... doozeci de găleţi* // **iar** *dac-o avu‿cinci* / *ie zece găleţi* // (Porţile de Fier, 176); *pentru ăsta mic s-a lua‿la bătaie* / *fiindcă fratele ăl mare ... a pus nişte pepini* / *într-o grădină* / **iar** *copilu-a lu frate-su* / *ăl mic* / *a sărit acolo* / *şi i-a luat din pepini* // (TD, Munt. II, 768).

Uneori, *iar* copulativ poate apărea între două enunţuri: *ăla n-a mai avut încotro* // **iar** *ei cînd a zis* / [...] (19 I).

Apariţia foarte rară în graiuri a acestei conjuncţii constituie un element specific limbajului popular.

Raportul antitetic foarte slab pe care îl prezintă conjuncţia *iar*[58] a facilitat trecerea ei din sistemul conjuncţiilor adversative în acela al conjuncţiilor copulative.

dar

De două ori apare conjuncţia *dar* cu valoare copulativă în corpusul nostru de texte dialectale. În exemplul: *şi*

[56] GLR I, p. 388.

[57] Nu intră în preocupările noastre fenomenul sintactic dialectal *şi „să"*, deoarece în cazul acesta avem de-a face cu o preluare completă a funcţiunilor conjuncţiei *să*, inclusiv cea de morfem al conjunctivului, vezi: I. Gheţie, *Şi, semn al conjunctivului* ..., p. 247—260; id., *Din nou despre şi, semn al conjunctivului în graiul crişean*, în SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 605—609; id., *Un hapax legomenon în Codicele sturdzan: şi (=să), în* LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 191—195; Al. Rosetti, *Şi „să", dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în RRL, IX, 1964, nr. 4, p. 395—396; R. Todoran, *Despre şi „să"* ..., p. 193—207; id., *În legătură cu şi „să" în graiurile dacoromâne. Căci, conjuncţie completivă directă*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 35—38; Diomid Strungaru, *Este atestat şi „să" în secolul al XVI-lea?*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 77—80

[58] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *Sint. advers.*, p. 18.

... omu acela ce era călare pe lup / i-au împărțit pe tăți: voi mereți într-o parte ... / ceia într-alta parte / ... **da** *doi i-o tremăs la Solovan / într-un loc așa numit / Solovan //* (45 I) poate avea sensul lui *iar* copulativ, arătînd o anumită ordonare a evenimentelor, dar nu este exclusă posibilitatea interpretării acestei conjuncții drept conjuncție adversativă, care pune față în față două alternative: pe unii i-a trimis într-un loc, dar pe doi în alt loc, intervenind astfel o opoziție de sens. Aproape în aceeași situație se află și exemplul următor: *n-am lepădat haina /* **da** *nici lacătu //* (29), unde preferăm o interpretare copulativă a conjuncției *dar*, deși opoziția s-ar putea ivi între cele două complemente directe: *haina* și *lacătu*.

nu numai că ... dar și

Locuțiunea conjuncțională *nu numai că ... dar și* a fost înregistrată o singură dată în corpusul nostru de texte dialectale, într-un punct din Moldova: *ea* **nu numai că** *torcea la lînă /* **da și** *vedea că mai trebe / ba un lemn / ba una / ba alta //* (30). Apariția ei singulară se explică prin aceea că este un element relațional specific limbii literare[59]. În felul de a se exprima al informatorului din pct. 30 — o femeie — am observat o îmbinare măiestrită a cuvintelor și o construcție sintactică aleasă. La înclinația naturală a informatoarei spre povestirea cursivă trebuie adăugată și o vădită influență a limbii literare asupra limbajului său[60].

nu numai ... că

În graiuri se cunoaște o valoare coordonatoare a conjuncției *că*, apropiată de valoarea adversativă a conjuncției *ci*, așa încît formulei corelative *nu numai ..., ci* din limba literară, în textele dialectale îi corespunde formula: *nu numa ..., că*. De exemplu: *ș-acolo stam /* **nu numa** *eu* **că**

[59] Vezi Ana Goldiș, *Observații în legătură cu construcțiile calchiate franceze în cadrul raportului de coordonare*, în AUBLbR, XIX, 1970, nr. 2, p. 89—96.

[60] Pentru influența limbii literare asupra aspectului fonetic al neologismelor din graiuri, vezi Stelian Dumistrăcel, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, București, 1978.

Scanned with OKEN Scanner

eram ... vo douăzeci treizeci de bărbaţi şi femei acolo / (72); *tot o ars* // *ce-i de făcut?* // *e război* / *război*/ **da nu numa** *la mine* / **c**-*apăi o ars strada asta p-aici o fo ars ... toată ars* // (72).

2. CONJUNCŢIILE DISJUNCTIVE

ori (or)

Conjuncţia *ori* reprezintă pentru coordonarea disjunctivă conjuncţia-tip, aflîndu-se general răspîndită pe teritoriul dacoromân.

Tipurile de opoziţie exprimate de această conjuncţie se încadrează în schemele obişnuite ale limbii române, mergînd de la o opoziţie ireductibilă de excludere reciprocă pînă la o simplă alternare.

a) Simpla alternare a elementelor coordonate sau opoziţia lor mai slabă este redată prin conjuncţia *ori* cînd aceasta apare între cei doi termeni disjunctivi, de exemplu: *dacă te ducem acasă* / *te punem în căruţă* / ... *luminări* / *chem popa* / **ori** *te miri ce!* // (29); *nu-mi era frică de-un om* **ori** *de-un lup* // (67); *rămîi fără nimic* // *de toamnă pînă primăvara* / **or** *de primăvara pînă cîn .. toamna* / (Porţile de Fier, 6).

b) Opoziţia puternică dintre termenii coordonaţi disjunctivi se relevă în structurile în care conjuncţia *ori* apare în faţa fiecărui termen[61], indiferent de numărul lor, de exemplu: *dacă te rămîi* / *îţi iau steagu* // **ori** *eu ţie* / **ori** *tu mie* // (18 II); *amu el aşa o fo că ...* **ori** *să margă* / **ori** *să ştie* / **ori** *să moară* // (44); „**ori** *să-l mînînci* / **ori** *te-mpuşcă*" // (45 I).

c) Uneori, conjuncţia disjunctivă *ori* poate apărea în cadrul aceluiaşi enunţ, atît pe planul propoziţiei, cît şi pe planul frazei. În exemplul: *cine are să vie să mă vadă pe mine* **ori** *pe el* / **ori** *să mă-ntrebe?* // (29), primul *ori* leagă

[61] Vezi GLR II, p. 221.

Scanned with OKEN Scanner

două complemente directe, iar al doilea redă un raport de coordonare disjunctivă între cele două propoziții finale (*să mă vadă ... și să mă întrebe*).

sau

Conjuncția *sau*, răspîndită mai ales în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, apare și în sudul Banatului și cu totul sporadic prin Transilvania. Ne-am aștepta să aibă același tratament cu conjuncția disjunctivă *ori*. Dar în corpusul de texte transcrise de pe benzi de magnetofon nu am găsit situații corespunzătoare punctului *b)* de la conjuncția *ori*. Probabil că este un fapt cu totul întîmplător și deci nesemnificativ[62].

a) Disjuncția atenuată a termenilor coordonați este exprimată prin conjuncția *sau*, cînd aceasta actualizează structurile:

a k b — *o-ntindeai cît mai diparti // mai ales că te știai -ăi fi făcut ceva / din băieți / vo toroapă* **sau** *chiar moșnegi / 34); „ce să descînți?" // „țuică / **sau** apă / că o fi din ele" /* (16);

A k B — *tot o zîs că vine / vine / că ... să mai vadă și l o dată / pe cineva / că mai are pe aici /* **sau** *nu mai are //* Porțile de Fier, 232);

a k b k c — *ne duceam la Ploiești /* **sau** *la București /* **sau** *i ... Buzău indiferent în orașu care era mai aproape / 11 I);*

A k B k C — *toată iarna ... căpăta* **sau** *... murea de foame* **sau** *... //* (TD, Munt. I, 149).

De observat că în aceste structuri elementul relațional apare înaintea fiecărui termen coordonat, exceptîndu-l pe primul.

b) Într-un exemplu ca cel ce urmează, *sau* are un foarte mic coeficient disjunctiv, apropiindu-se mult de un *iar* copulativ: [știuleților de porumb mai mici li se zice] *dacă-s mai mulți mișei / dacă-i unu mișel //* **sau** *alții spune capete de găină* [!] *la aia ai micuții cică //* (Porțile de Fier, 235).

[62] Vezi ALR SN VI h 1 845 unde există puncte în care s-a răspuns cu *sau...sau*.

Scanned with OKEN Scanner

două complemente directe, iar al doilea redă un raport de coordonare disjunctivă între cele două propoziţii finale *(să mă vadă ... şi să mă întrebe)*.

sau

Conjuncţia *sau*, răspîndită mai ales în Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Moldova, apare şi în sudul Banatului şi cu totul sporadic prin Transilvania. Ne-am aştepta să aibă acelaşi tratament cu conjuncţia disjunctivă *ori*. Dar în corpusul de texte transcrise de pe benzi de magnetofon nu am găsit situaţii corespunzătoare punctului *b)* de la conjuncţia *ori*. Probabil că este un fapt cu totul întîmplător şi deci nesemnificativ[62].

a) Disjuncţia atenuată a termenilor coordonaţi este exprimată prin conjuncţia *sau*, cînd aceasta actualizează structurile :

a k b — *o-ntindeai cît mai diparti // mai ales că te ştiai c-ăi fi făcut ceva / din băieţi / vo toroapă* **sau** *chiar moşnegi /* (34) ; *„ce să descînţi?" // „ţuică / **sau** apă / că o fi din iele" /* (16) ;

A k B — *tot o zîs că vine / vine / că ... să mai vadă şî el o dată / pe cineva / că mai are pe aici /* **sau** *nu mai are //* (Porţile de Fier, 232) ;

a k b k c — *ne duceam la Ploieşti /* **sau** *la Bucureşti /* **sau** *la ... Buzău indiferent în oraşu care era mai aproape /* (11 I) ;

A k B k C — *toată iarna ... căpăta* **sau** *... murea de foame* **sau** *... //* (TD, Munt. I, 149).

De observat că în aceste structuri elementul relaţional apare înaintea fiecărui termen coordonat, exceptîndu-l pe primul.

b) Într-un exemplu ca cel ce urmează, *sau* are un foarte mic coeficient disjunctiv, apropiindu-se mult de un *iar* copulativ : [ştiuleţilor de porumb mai mici li se zice] *dacă-s mai mulţi mişei / dacă-i unu mişel //* **sau** *alţii spune capete de găină* [!] *la aia ai micuţii cică //* (Porţile de Fier, 235).

[62] Vezi ALR SN VI h 1 845 unde există puncte în care s-a răspuns cu *sau ... sau*.

o

Conjuncţia disjunctivă *o*, cu o frecvenţă foarte ridicată în Banat[63], apare în tot vestul şi nordul ţării[64].

a) La fel cu conjuncţia *ori*, alături de care circulă, *o* poate exprima o disjuncţie neexclusivă, cînd apare în structurile care nu au conjuncţie disjunctivă înaintea primului termen coordonat, ci începînd de la al doilea termen, ca în exemplele:

a k b — *ne da căiet ca şî la şcoală // căiet* **o** *carte /* (Porţile de Fier, 180); *am un leu* **o** *doi la mine //* (44);

A k B — *„no* / ce-ai făcut? / l-ai mîncat pe om /* **o** *ce-ai ...?" //* (45 I); *să fiu sigur că am cui?* **o** *nu //* (49);

a k b k C — *ţucor împărţit / o sută cincizeci de kile / în ... tri* **o** *în patru /* **o** *în cît o fost //* (52).

b) Disjuncţia exclusivă este redată de conjuncţia *o* în structurile în care conjuncţia disjunctivă apare şi înaintea primului termen coordonat, de exemplu:

k a k b — *i-a spus doctorii / că trebe să moară /* **o** *de una* **o** *de trei* [boli] // (Porţile de Fier, 182);

k A k B — **o** *îl pui să-ncălzască ...* **o** *... îl astrîngi aşa //* (Porţile de Fier, 108).

c) Uneori, conjuncţia *o* se asociază cu celelalte conjuncţii disjunctive, *sau* şi *ori*[65]: *face colaci aşa / la picar /* **o** *că-î face-acasă /* **ori** *că duce pită /* (Porţile de Fier, 209); *fiecare să duce / cum să hotărăsc ei // la întîi octobăr / ...* **o** *la cinsprîzece octobăr /* **sau** *cîn să hotărăsc ei / „spargem stîna" //* (Porţile de Fier, 177).

fie că ... fie că

Conjuncţia *fie că ... fie că* am întîlnit-o în corpusul de texte înregistrate pe bandă de magnetofon la un informator din Vaideeni—Vîlcea, folosită numai o singură dată şi întoc-

[63] Vezi Magdalena Vulpe, *Observaţii asupra sintaxei graiului din zona „Porţile de Fier"*, în „Porţile de Fier", p. 389.

[64] Vezi ALR SN VI h 1 843 şi 1 845; Candrea Ţ. O., p. 51; T. Papahagi, M., p. 12,62; Romulus Todoran, *Graiul din Vîlcele (raionul Turda)*, în MAT. DIALECT. I, p. 83; Traian Marcu, *Glosar dialectal din comuna Deda*, în MAT. DIALECT. I, p. 183.

* *o* a fost pronunţat deschis.

[65] Vezi Magdalena Vulpe, *Observaţii asupra sintaxei* ..., p. 390.

Scanned with OKEN Scanner

mai ca în limba literară : **fie că** *de curentu ăla al apii* / **fie că** *eu am mai răcit* / *m-am pominit că mă doare mîna stîngă grozav* // (2 I). În alt enunț al aceluiași informator, această formulă corelativă a suferit contaminări cu perechea ei, *fie ... fie*, astfel că formula a devenit : *fie că ... fie ...* : *am apucat cu mîna de carnea de la picior* / *care mi-o rupsasă ursu* // *cu ce-o fi rupt-o ...* **fie că** *cu gura* / **fie** *cu laba* / (2 I). Tot același informator lasă altă dată formula în suspensie, combinînd-o cu conjuncția *sau* : *am văzut ursu* [k] *ursoaic-a fost* // *și după ea mai era doi* / *mai mititei* // *apăi* **fie** *c-o fi fost pui de-ai ei* / **sau** *nu știu ce-o fi fost* // (2 I). Această folosire asimetrică a construcției sintactice lasă să se întrevadă o influență din afara sistemului graiului respectiv. Credem că este vorba de o influență a limbii literare asupra vorbirii informatorului din pct. 2.

Conjuncția *fie că ... fie că* a fost semnalată de către V. Bidian[66] în TDO: **Fie că**-*l luăm în cap* [fînul] *și-l ducem în cap ...* **fie că** *punem boii la el cu tînzala și tragem* (p. 161), apărînd și aici rar, numai de trei ori.

*

Deși nu am întîlnit în corpusul de texte dialectale transcrise o serie de conjuncții disjunctive, semnalate în cîteva culegeri de texte populare sau în diferite lucrări de specialitate, am considerat utilă trecerea lor în revistă și în lucrarea de față, întregind astfel inventarul de conjuncții disjunctive discutate pînă acum.

fie ... fie

I. Gheție[67] a atras atenția asupra conjuncției *fie ... fie*, pe care a depistat-o într-un text din Valea Bistriței (Bicaz) : *Te-mpaci cu el la un preț ... să dea casa cum ai vorbă ...* **fie** *ca să-ți puie și tîmplăria*, **fie** [să ți-o facă] *fără tîmplărie* (comuna Cîrnu), considerînd-o conjuncție copulativă. Dat fiind faptul că, în acest exemplu, *fie ... fie* exprimă o opoziție ireductibilă de excludere reciprocă : casa se face ori cu tîmplărie, ori fără tîmplărie, rezultă că aceasta este o conjuncție disjunctivă și nu copulativă, cum crede I. Gheție.

[66] Vezi V. Bidian, *Observații ... I. Coordonarea*, p. 102.
[67] Vezi I. Gheție, *Sintaxa graiurilor din Valea Bistriței (Bicaz) (I)*. în SCL, XXVII, 1976, nr. 1, p. 31.

tare . . . tare

Tare, în corelaţie cu sine însuşi, avînd rol de conjuncţie disjunctivă, este atestat prin Maramureş şi Transilvania, după cum ne indică izvoarele următoarelor exemple: **Tare**-*i brad*, **tare**-*i bohaş*, *tăt una e.* (T. PAPAHAGI, M. 234); [Duminica] *nu să-mpunje cu acu;* **tare** *indre**, **tare** *ac.* ALRT II, 156; **tare** *cu care mănînci*, **tare** *cu care încărcăm fîn, tot furcă* [se cheamă]. ALR I 1 999/350[68]; [un grănicer originar din Iclod — Cluj relata:] *Dacă* [cineva] *trece zîua, strîgăm să ste* şi dacă stă, nu trajem, da dacă nu stă, trajem; da noaptea* **tare** *stă*, **tare** *nu stă, trajem în el ca-nt-on cîne.* (GR. S. V, 363).

tir(i) . . . tir(i)

Atestată într-o serie de glosare (NOVACOVICIU, C. B., L. COSTIN, GR. BĂN. 202, PAŞCA, GL.) şi monografii (LIUBA M., DENSUSIANU Ţ. H. 52) ale unor graiuri din Banat şi Ţara Haţegului, conjuncţia *tir(i) . . . tir(i)* apare în materialul ALR (ALR I 241/35, ib. 1 812/45) şi în ancheta din Valea Jiului (A III 2, 3, 9, 18), deci tot în regiunea Banatului şi a Ţării Haţegului, precum şi în două izvoare din Oltenia (TOMESCU, GL., ALR II 3 941/836). Aşa cum arăta Densusianu[69], *tir(i) . . . tir(i)* exprimă alternanţa „ori . . . ori . . .", ca în exemplele: [Plugul] **tiri** *a lu al gazdă*, **tiri** *a lu al sărac, ară tot o formă* (ALR I 241/35); **tiri** *piroi*, **tiri** *cui mare, tot una merge* (ALR II 3 941/836). Cînd leagă propoziţii între ele, această conjuncţie se foloseşte mai ales în propoziţii concesive, de exemplu: **Tir** *dă stă degeaba*, **tir** *dă merge cu mine* (TOMESCU, GL.); **Tir** *că beau*, **tir** *că nu beau, tot însetat sînt* (PAMFILE, J. III, 95). Deoarece Pamfile nu face nici o precizare în legătură cu circulaţia acestei conjuncţii, nu putem să localizăm acest exemplu.

ácar . . . ácar

Am găsit conjuncţia *acar . . . acar* (vezi DA s.v. *acar*, considerat acolo adverb), în ALR SN VI h 1 843/334, pre-

* *e* a fost pronunţat deschis.
[68] Vezi şi ALR I 415/348, ALR II 5 754/349.
[69] Vezi Densusianu, Ţ.H. 52.

cum şi în glosarul din Vîlcele—Cluj, întocmit de R. Todoran (MAT. DIALECT. I, 53) şi într-un text cules de Gr. Rusu din Moigrad—Zalău *(la mine om‿bărbat, tăt om‿bărbat,* **acar** *ista,* **acar** *âla, cari-a rămădi).*

Se poate vedea că circulaţia acestei conjuncţii se limitează la Transilvania, mai cu seamă la nord-vest.

fir(e)-ar . . . fir(e)-ar

Întîlnită în graiurile muntenești, conjuncţia disjunctivă *fire-ar . . . fire-ar* a fost relevată de Victorela Neagoe ca un element arhaic al acestor graiuri, îndeplinind „o funcţie asemănătoare conjuncţiilor coordonatoare disjunctive: *fie . . . fie, ori . . . ori*"[70]. Din exemplele pe care autoarea le dă *(un om singur aşa / o femeie singură ca mine* **fir-ar** *om* **fir-ar** *femeie zadarnic trăieşte* // — Ghirdoveni — Dîmboviţa; [Prunele] *le adunăm cîn‿să coace . . . toamna să coace* **fire-ar** *roşii* **fire-ar** *grase* — Valea-Muscelului — Buzău şi încă două exemple) se poate constata că această conjuncţie este folosită numai interpropoziţional.

hem . . . hem

Conjuncţia *hem . . . hem* am găsit-o numai în PAMFILE, J. III, 89, cu funcţie disjunctivă, în exemplul **Hem** *tu trăieşti,* **hem** *tu mori, tot una-i*[71].

3. CONJUNCŢIILE ADVERSATIVE

Graiurile dacoromâne dispun de un inventar bogat de conjuncţii adversative. Acestea sînt cele mai variate din sistemul coordonării dialectale. În graiuri, ca şi în limba literară, există trei trepte de ierarhizare a opoziţiilor adversative[72], fără însă ca fiecare treaptă să aibă o conjuncţie

[70] Vezi Victorela Neagoe, *Elemente arhaice în graiurile muntenești,* în FD, IX, p. 146.

[71] În exemplele date de DA s.v.*hem,* precum şi în cele date de Paul Lăzărescu, *Note lingvistice. iem . . . iem,* în FD, IX, p. 203—204, *hem . . . hem . . .* are altă valoare decît în exemplul din Pamfile.

[72] Vezi Alexandru Niculescu, *Observaţii . . .,* p. 100—101. În prezentarea conjuncţiilor adversative, noi am pornit de la ultimul grad adversativ, cel mai puternic, spre primul grad, cel mai slab.

specializată în acest sens. Faptul este explicabil, odată ce conjuncţia *iar*, reprezentantă a raportului antitetic slab, şi conjuncţia *ci*, reprezentantă a opoziţiei puternice, apar foarte rar în graiurile dacoromâne, ele fiind proprii limbii literare. În graiuri, aceste trei trepte sînt puse în lumină prin procedee specifice[73].

dar (da)

Conjuncţia-tip a raportului adversativ este *dar*, general răspîndită pe teritoriul dacoromân.

1.a) Cea mai puternică opoziţie, cînd *dar* are sensul lui *ci* din limba literară, se constată în cazurile în care primul termen este negativ, iar al doilea pozitiv, la care trebuie adăugat, în cadrul frazei, condiţia ca atît subiectul, cît şi predicatul să fie aceleaşi în ambele propoziţii. De exemplu: *nu s-a dus bolovanu pînă lîngă urs* // **da** *aproape* / (2 II); *bani nu-ţi dau* / *că nu am* // **da**-*ţi dau tri poveţe: tri poveşti* // (Porţile de Fier, 221); *n-a venit la stand* **da** *a venit p-o margine* / *p-o margine de cîmp* // (45 III); *înainte nu mai venea lumea cu camioane c-acuma* / *cu motoară* / **da** *pe jos* / (Porţile de Fier, 302).

b) *Dar* cu valoarea lui „însă", situat deci pe a doua treaptă a opoziţiei adversative, se află, de regulă, în construcţii în care primul termen este afirmativ, iar al doilea negativ, precum şi în cele din care reiese o opoziţie semantică. De exemplu: *venea mereu* [=încet] / **da** *nu tare* [încet] // (60 I); *după ce-a plecat aia a şi strigat vecini acolo* // **da** *nu ştia niminea lucrare ce scotoşise acolo* // (11 I); *oile-or fos‿momite să vin‿acas* // **dar** *n-or veni‿de-vreme* / (Porţile de Fier, 6); *trăgea ş-ai noştri* **da** *dăgeaba* // (9); *nu mai zic nimic acuma* / *m-am făcut eu sfîntă* / **da** ... *după ce-am căzut în lac* / *ce să mai zic?* // (15).

c) Raportul antitetic cel mai slab exprimat de conjuncţia *dar* reiese din exemplele: „*n-am fost la dispensar de cînd m-a făcut mama pe mine* / **da** *acuma* ... *nici atîta nu mă duc* / *că-s* ... *bătrînă*" / (30); *un joc e a tău* / **da** *celelalte* / *care le pot prinde* // (40). Comutarea lui *dar* cu *iar* este posibilă în acest exemplu, deci putem admite

[73] Vezi tabelul nr. 2, la p. 80.

că aici conjuncția *dar* exprimă cea mai atenuată opoziție din structura adversativă.

2.a) În unele situații, prin *dar* se stabilește o opoziție între două idei incomplet verbalizate. De exemplu: *„bine dragu meu* / **da** *desară să nu mai vii cu petecele de pe cioareci toate rupte"* // (62); *și cînd m-am dus* / **da** *m-am dus ... să zic vro trei kilometri* // *ș-am mai ieșit ... în drumu țării* / *că noi așa-i zicem la drumu țării* / *drumu țării* // *numa am văst că venea o mașină* // (68). În aceste cazuri, *dar* marchează o reliefare a unei circumstanțe față de alta, neexprimată, dar subînțeleasă. Același lucru se poate spune și despre exemplul: *„încarcă și pleacă* / *nu mai ședeți că vă ia* // *nu vă lasă" zice „un lup într-o stînă de oi* // **da**-*ncarcă și pleacă"* // (13 I), unde *dar* subliniază un îndemn, poate o poruncă, subînțelegîndu-se: nu mai stați, c i plecați.

În exemplul: *„nici în căluș nu mai joc* / **da"** *ce „și de-oi mai ... m-oi păcăli vrodat să joc"* / *ce „nu mai fac prostia" ce „care-am făcut-o"* // (18 II), *dar* leagă doi termeni ai unui anacolut provenit din folosirea lui *nici* fără corelarea prin sine însuși.

b) Uneori, *dar* apare în enunțuri cu caracter exclamativ sau interogativ. Spre deosebire însă de situația de la punctul *2.a*), unde își păstrează într-o oarecare măsură și funcția sintactică de conjuncție adversativă, aici *dar* are numai valoare stilistică. De exemplu: **da** *cînd da ceapa verde* / *primăvara* // (47); *ș-am plecat așa* / **da** *unde m-am dus* / (25 II)[74].

c) Specific limbajului popular este *dar* n a r a t i v, care, la fel cu *și* narativ, îndeplinește rolul de ligament al enunțurilor, ținînd de sfera construcției, a compoziției mesajului. Adesea *dar* narativ este simțit ca un automatism lingvistic, avînd o circulație la fel de mare în toate graiurile dacoromâne. Acest *dar* narativ se poate explica pornind de la exemple în care conjuncția adversativă pune față în față două situații complexe în contexte mai largi, de exemplu: după ce informatorul povestește toate necazurile legate de faptul că a rămas doar cu soția la bătrînețe,

[74] Acest *dar* nu trebuie confundat cu adverbul *dar* „oare" din exemple ca: *„da* eu n-aș putea merge pe cursa aia? // (68); „vai de mine / *da* ce facem amu?" // (32).

copiii fiindu-i plecaţi în alte părţi, adaugă: **da**-*i bai / că nu-i cine mere afară la lucru amu* // (44).

O deosebire între *şi* narativ şi *dar* narativ se poate face. Pe cînd *şi* narativ este întrebuinţat, mai ales, în relatarea unor f a p t e în mod cronologic, *dar* narativ se află în enunţurile în care survine expunerea unui d i a l o g, povestitorul alternînd intervenţiile „personajelor". De exemplu: *amu am venit şi io la nuntă / şi vreau să joc o bucăţică aşa pe bătute / măi // [...]* **da** *el îmi spune / „cum / bădie? // cum?" //* **da** *„aşa" //* (40); *cînd îl văzurăm / zic „hă mă! hă porcu" // era negru //* **da** *ăla cică: „nu da mă! nu da mă!"* (60 I); *mă duc sara / mă duc supărat /* **da** *tatu zice tatu: „ce ai / măi copile / de eşti aşa supărat?" //* (62); *odată* [!] *auzii că zdrang! zdrang! zdrang! [...] în cufăru ăla //* **da** *mama cică „fă da ce s-aude?" //* (Porţile de Fier, 213); *stam cu dînsa de vorbă / un fel / şi altu / „te-oi lua" / cutare / cutare ... // da la ora douăşpe ... plecam la cazarmă / înapoi // [...]* **da** *ea ... zice către mine /* (42).

şi

Ca şi *dar*, conjuncţia adversativă *şi* este general răspîndită în graiurile dacoromâne, constituind o trăsătură a limbii populare. Trecerea conjuncţiei *şi* din sistemul coordonării copulative în cel al coordonării adversative s-a putut efectua prin întîlnirea în sfera semantică[75] cu *iar*:

iar copulativ ↙
şi = *dar*
↖ *iar* adversativ

1.a) O opoziţie categorică a termenilor coordonaţi adversativ prin conjuncţia *şi* se obţine în aceleaşi condiţii în care *dar* are ca echivalent semantic pe *ci*[76], exemplele

[75] Vezi R. Todoran, *În legătură cu şi ...*, p. 35—38, care arată că transferul funcţiei lui *să* asupra lui *şi*, ca morfem al conjunctivului, s-a produs datorită echivalenţei celor două conjuncţii în funcţia consecutiv-finală. Acelaşi lucru s-a petrecut şi cu conjuncţia *căci* în funcţia completivă directă, care s-a întîlnit cu *că* în funcţia cauzală, substituindu-se apoi şi altor funcţii ale acesteia.

[76] Vezi *supra*, p. 115.

Scanned with OKEN Scanner

fiind însă mai puține decît în cazul conjuncției *dar*: *trebuia să fiu cu mare grijă / că venea cu ... mulți* [lupi] / *nu venea cu unu doi trei / și venea și și șapte opt / și zece / doisprece / ... venea //* (26 II), precum și în cazul în care sînt îndeplinite condițiile poziției 9 din tabelul nr. 2: *și nu s-au pus* [= nu s-au stabilit] / *ș-au* [ɛ] *făcut din-coace-așa / provizoriu //* (27 I).

b) Conjuncția adversativă *și* este frecventă în graiuri cu sensul „dar, însă", aflîndu-se pe treapta a doua a opoziției dintre termenii coordonați adversativ. Acest sens al conjuncției *și* este dat de opoziția a f i r m a t i v/n e g a t i v sau de opoziția din sfera semantică a termenilor coordonați. De exemplu: *am pus degetu unde intrase ... glonțu / și nu mă durea /* (5); *și eu am spus ca să rămîie unu măcar cu mine-aicea / și n-o vrut să rămîie //* (29); *și se umflă Anghel / și n-o putut arunca oaia //* (36); *mai aduce bere p-acasă la copii / ba și vin / și-s tot galbeni ca ceara //* (47); *și-atuncea el / în aialaltă sară iară i-o spus* [să nu vină] / *și ea iar o venit /* (56 I); *ei au luat armele / ș-au vrut trage / și armele* [...] *n-o funcționat //* (45 II); *Muma a arătat-o p-a ei, și pantoful nu s-a lovit.* (ALRT II, 248); *Casa lui Horia e pe dealul Făricetului, și acolo acum nu mai este nimic.* (GR. S. II$_1$, 79); *L-au trimis noaptea, după ce-au cinat, să le-aducă apă, și pruncu nu s-o dus direpț la fîntînă.* (TEAHA, C.N. 183).

c) Valoarea opozițională egală cu a adversativului *iar* reiese pentru conjuncția *și* din următoarele exemple: *„tată / voi rămîneți la cules // și eu mă duc pîn-acasă cu porumbu" /* (9); *ea s-o dus la lucru / și el o rămas acasă //* (61 I). Aici avem de-a face cu o alternare a ideilor, care „implică o confruntare în vederea reliefării unei opoziții"[77].

2. Am văzut mai sus că o trăsătură specifică vorbirii populare o constituie întrebuințarea lui *și* cu funcție adversativă. Uneori *și* adversativ este atît de puternic încît primește o încărcătură cu valoare subordonatoare. Faptul nu trebuie să surprindă, deoarece interdependența atît din punct de vedere logic, cît și din punct de vedere gramatical, care există între propozițiile adversative, facilitează trece-

[77] Gh. N. Dragomirescu, *Sint. advers.*, p. 20.

rea de la raportul de coordonare la cel de subordonare[78]. Dacă se intensifică raportul adversativ, acesta se poate transforma într-unul concesiv[79]. Aşa se explică existenţa în graiurile dacoromâne a unui *şi* cu implicaţii concesive[80]. Nu trebuie să confundăm enunţurile obţinute prin convertirea raportului adversativ într-un raport concesiv, în care prima propoziţie devine concesivă, iar a doua regentă, cu enunţurile care conţin un *şi* concesiv. În exemplele: *m-a vărsa ◡ la şaptesprezece Mehedinţi* / **şi** *io nu vreau să stau acolo-n regimentu ala* // (TD, Munt. I, 14); *„mie" ce* / *„mi-a venit ... bărbatu-mio azi noapte* / **şi** *e mort de-atîta timp"* // (3); *ca că să dsase băiatu meu noaptea ş◡furase găinile de la ... de la Bucur* // *nă ...* **şi** *nu era aşa* // (4), *şi* poate fi înlocuit prin *dar* adversativ, însă acesta nu redă raportul logic integral care se stabileşte între propoziţii. Prin urmare, *dar* adversativ nu admite fără rezerve intensificarea opoziţiei din exemplele de mai sus. O perfectă echivalare semantică şi sintactică o pot realiza doar conjuncţia *deşi* şi locuţiunea conjuncţională *cu toate că*, reprezentative pentru raportul concesiv şi cu care conjuncţia *şi* din exemplele citate se poate înlocui.

însă

Conjuncţia adversativă *însă* este socotită ca întrebuinţată exclusiv în limba literară[81]. Totuşi ea apare şi în textele dialectale, în special în cele provenite din Oltenia, Muntenia şi Moldova. E adevărat că şi aici apare foarte rar.

Însă se află pe treapta a doua a opoziţiei adversative, fiind echivalentă cu *dar* în aceleaşi structuri[82]. De exem-

[78] Vezi id., *ibid.*, p. 67—103.

[79] Vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă* ..., p. 130, care arată că intensificarea raportului adversativ duce la propoziţii cu valoare apropiată de a celor concesive. De asemenea, în GLR II, p. 231, se spune că raportul dintre adversativă şi coordonata ei se aseamănă cu raportul dintre concesivă şi regenta ei; vezi şi Mioara Avram, *Subordonarea*, p. 184.

[80] Vezi Ernst Gamillscheg, *Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti*, Jena und Leipzig, 1936, p. 176, care vorbeşte despre propoziţii introduse prin *şi*, intrate în reţeaua concesivelor.

[81] Vezi Alexandru Niculescu, *Observaţii* ..., p. 101.

[82] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *Sint. advers.*, p. 21, care arată că *însă* se deosebeşte de *dar* printr-o libertate de topică mai mare.

Scanned with OKEN Scanner

plu: *încă magazia a cumpărat-o de la Vancu Nenoveanu / că Vancu Nenoveanu fusa* [k] *avusase* [k] *vînduse un parchet // dintr-o pădure // şi la ... a lăsat magazia făcută //* **însă** *căscioara era mică / cînd a cumpărat-o Răducanu //* (6); *vorbeam //* **însă** *atunci cînd vorbeam* [...] *ei n-aveau voie să depăşească peste ce-am discutat* (18 II); *ei a ţinut front cît a ţinut cu ei /* **însă** *nu s-a putut a fost mulţi /* (23); *banii să ni-i deie cum poate //* **însă** *omu o venit / ne-o adus cinci sute / arvună //* (61 I).

Uneori, în cadrul aceluiaşi enunţ, alternează *însă* cu *dar*: *şi cînd o venit drept pe-aicea frontu / noi auzeam ... bubuituri încolo spre Neamţ /* **însă** *păreau aşa / că ştiam că-i război /* **da** *pînă ce n-o venit aici în sat / nu prea am ... mi-o venit a crede //* (32).

Alteori, *însă* vine să întărească sensul slăbit al adversativului *dar*, aceasta fiind o caracteristică a limbii populare[83]. De exemplu: *„băiatu s-a făcut destul de bine /* **da însă**“ */ ice „la şcoală să nu-l mai duci acu la şcoală”* (TD, Munt. I, 143); *„dacă noi ştiam / că erau ... a lui unchiu* [cizmele] */ noi le luam /* [...] *//* **dar însă** *dacă n-am ştiut / n-am ştiut” //* (61 I); *Şi s-o suit în trăsură împăratu şi fata împăratului ş-o plecat pîn'la curtea smăului.* **Da însă** *o plecat şi oaia.* (O. BÎRLEA, A.P. I, 204).

iar

Cu nuanţă adversativă mai slabă decît *dar* şi *însă*, conjuncţia *iar* apare, într-un singur exemplu, pe treapta a doua a gradului adversativ, mai ales datorită dublării sale de opoziţia afirmativ/negativ: *au luat cîte trei patru loturi de cîte 25 de hectare //* **iar** *ai noştri vlăşcenii n-a putut să ia /* (27 I). Această conjuncţie are un coeficient de frecvenţă extrem de redus în graiurile dacoromâne[84].

[83] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 693; vezi şi I. Gheţie, *Sintaxa ... (I)*, p. 32.

[84] Vezi I. Gheţie, *Sintaxa... (I)*, p. 31; vezi şi Al. Niculescu, *Observaţii asupra folosirii conjuncţiilor adversative fundamentale în limbile romanice. Conjuncţia adversativ-copulativă*, în „Omagiu lui Iorgu Iordan”, p. 635—637, care îl consideră pe *iar* un element foarte vechi.

Scanned with OKEN Scanner

numai (numa)

Adverbul *numai* a devenit în graiurile din Banat, Crişana, Transilvania şi Maramureş o adevărată conjuncţie adversativă[85]. I. Gheţie a semnalat prezenţa lui şi în texte culese din Valea Bistriţei (Bicaz)[86].

1.a) În structura corespunzătoare lui *ci*, conjuncţia *numai*[87] apare mai rar şi numai în condiţiile poziţiei 9 din tabelul nr. 2. De exemplu: *„nu mai sta / că te prinde sara //* **numa** *pune-te-n cocine / şî du-te la doctoru / la Săverin"* (Porţile de Fier, 12); *cînd o fost cazu de-am cerut mireasa / apoi ... aşa o am cerut / ... că nu şi plîngă cum se plînge /* **numa** *... numa se băteau de-olaltă / şi [...] se ţineau toate aşa de numa se legănau //* (49).

b) Pe treapta a doua a opoziţiei adversative, conjuncţia *numai* apare mai frecvent[88]. De exemplu: *dac-aş fi fost io la şcoală / aş fi fost ... doamnă mare astăzi //* **numa** *nu m-a dat părinţii //* (Porţile de Fier, 183); *io am rămas săracă de nouă ani de tată-meu //* **numa** *eu / [...] cînd învăţătoriu ne-o spus / „să nu viniţi nepicptănate // [...]" // nu m-am dus //* (59); *api cînd fusei ... de optsprezece ani // vru tata să mă mărite // dup-un ... om bogat //* **numa** *o fost beţîc* [!] *//* (61 II); *eu la-nceput n-am vrut să mă mărit cu el /* **numa** *m-o tăt lămurit tata //* (69); *tăt mă tăt duc /* **numa** *cînd am ajuns la ţărmurea Tîrnavii tăt acolo am ajuns //* (68); *acela n-o făcut nici o zminteală /* **numa** *ceva este //* (44).

c) Între „dar" şi „ci" se plasează un singur exemplu: *omu nu mai vine să mai deie nici o sută / nici două / nici nimic // nici să ne vadă /* **numa** *o adus materialu / ş-o făcut omu casa / o intrat în casă / ş-o băgat chiriaşi /* (61 I). În această structură corespunzătoare poziţiei 7

[85] Vezi Leszek Bednarczuk, *Spóinik adwersatywny w językach indoeuropejskih*, în „Lingua Posnaniensis", *11*, 1966, p. 43, care susţine că încă în perioada limbii slavone se observă tendinţa de a fi folosit adverbul „numai" cu funcţie de conjuncţie adversativă.

[86] Vezi I. Gheţie, *Sintaxa ... (I)*, p. 32.

[87] Vezi Magdalena Vulpe, *Observaţii asupra sintaxei ...*, p. 388.

[88] Vezi GLR II, p. 249, unde se arată că, în vorbirea populară şi regională, propoziţiile adversative pot fi introduse şi prin: *decît, fără, numai* i *numai cît*. Nu am găsit acest ultim element relaţional în corpusul de exte dialectale pe care l-am analizat.

Scanned with OKEN Scanner

din tabelul nr. 2, p. 80, este greu de precizat cu exactitate sensul conjuncției.

2. *Numai* apare în combinație cu pronumele relativ-interogativ *ce*, într-un punct din Moldova, cu rolul unui element relațional adversativ: *ne-am fi dus pe dealuri* / **numa ce**-*am auzit că bătălia era pe munte* / *pin pădure-acolo* / *și pe dealurile astea* / (32). Un asemenea exemplu nu trebuie confundat cu unul de felul celui următor: *Pi dînsul poți să-l faci praf și cenușă cîn îi vra! Numa ci folos că animălili sar într-agiutoriu lui.* O. BÎRLEA, A.P.I, 206, în care pronumele *ce* își păstrează independența, iar *numa* singur are rol de conjuncție adversativă.

3. Prin Banat se întîlnește *ma* cu funcție adversativă, care, în vorbirea allegro, poate fi o formă redusă a conjuncției *numa*[89], dar poate fi și un element de origine sîrbocroată[90]. Corpusul de texte dialectale ne-a oferit numai exemple din sudul Banatului: *ea n-a zîs teșî‿***ma** *covată i-a zîs* / *fata la ... teșîla lor* // (Porțile de Fier, 225); *bărbatu-miu cică „hm* / *hm"* / **ma** *n-o avut grai* [de frica moroiului] / (Porțile de Fier, 23).

Din exemplele citate se poate observa că *numai* are o arie mai extinsă decît cea care reiese din atestările date în DLR s.v. *numai*, care provin numai din Banat, sudul Crișanei și din punctul 172 din ALR II (Arpașu-de-Jos — Victoria).

fără

Conjuncția adversativă *fără* este slab reprezentată în corpusul de texte dialectale analizat de noi. Apare într-un singur punct, în Arpașu-de-Jos — Victoria, foarte apropiat de punctul 141 din ALR II, în care este atestată această conjuncție. În exemplul: *de fapt ... altă nație străină n-aveam în sat* **făr** *numa jidanii* (47), *fără* are sensul lui *ci*. Propoziția *făr numa jidanii* ar putea fi interpretată și în alt fel, anume ca propoziție circumstanțială de excep-

[89] Vezi Magdalena Vulpe, *Observații asupra sintaxei* ..., p. 388—389.
[90] Vezi CADE s.v. *ma;* vezi și Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, București—Pancevo, 1974, p. 151, care îi atestă o răspîndire și prin Transilvania.

Scanned with OKEN Scanner

ţie, din cauza adjectivului pronominal nehotărît *altă* din regentă.

După ALR SN VI h 1 735[91], conjuncţia *fără* are răspîndire mai ales în nord-vestul ţării.

decît

Conjuncţia adversativă *decît* apare sporadic şi fără să formeze arii, ci numai în cîte un punct în nord-vestul şi nord-estul Munteniei, în Banat şi în Moldova.

1.a) Pentru prima treaptă a opoziţiei adversative, adică pentru cea categorică, putem da exemplul: *„tu nu iei fată din sat d-aici" ice* / **„decît"** *ice „tu iei sora Lenei"* // (9), unde *decît* are valoarea „ci", realizată în condiţiile poziţiei 11 din tabelul nr. 2.

b) Cu sensul „dar—ci", corespunzător structurii din poziţia 7, tabelul nr. 2, p. 80, conjuncţia *decît* apare în următorul exemplu: *şi ea nu s-o băgat înuntru / de frică / că vine ... aia / ea nu o ştiut-o /* **decît** *a văzut ceva mozgîndeaţă aşa* // (56 I).

c) Avînd sensul lui *dar* şi alternînd cu acesta în acelaşi enunţ, *decît* adversativ poate fi ilustrat prin exemplul: *iară ne-a tras o ... un atac / nişte hoţi / dar p-ăia nu i-am cunoscut ce să vorbesc degeaba /* **decît** *nu ne-a bătut pe noi / l-a bătut pe moş Ştefan Turturică /* (23).

2. În combinaţie cu conjuncţia *că*, *decît* îndeplineşte rolul unui element joncţional adversativ, ca în exemplul: *şi nici cu unu nu ne putem înţelege* [căci vorbeau altă limbă] // **decît că** *nu era drept aşa de răi / nici unii / nici alţii /* (32). Poate nu e lipsit de semnificaţie faptul că tot în acest punct şi la acelaşi vorbitor am întîlnit elementul relaţional adversativ *numa ce*.

ori

În corpusul de texte dialectale a apărut, în două puncte izolate, conjuncţia adversativă *ori*, avînd sensul lui *dar*: *ş-apoi m-am dus înapoi la post / cu căruţa / ş-acolo mă*

[91] Vezi şi ALR SN VI h 1 724, ib. h 1 730, ib. h 1 733.

*gîndeam că cum să fug înapoi // **ori** șefu de post / o pus ochii pă mine și ... m-o urmărit //* (74); *să am eu lucru ăla cu croșeta acuma / cred c-aș mărita vo zece fete / așa numa-n ... lenjerie le-aș ține // e! **oar** acuma nu mai am nici răbdare / nici nu mai văd //* (TD, Munt. II, 450).

Această întrebuințare regională a conjuncției *ori*[92] nu trebuie confundată cu *or* „deci, așadar" (< fr. *or*)[93], care își restrînge circulația la o sferă pur literară.

că

Într-o serie de exemple, conjuncția *că* pare să aibă o valoare apropiată de conjuncția adversativă *ci* sau chiar identică cu aceasta[94]. De exemplu: *era unul care nu mai învoia p-ăl de n-avea* [o fată] *// **că**-l ștergea de la-nvoială / și nu-i mai da-nvoială //* (6); *și nu i-am dat apă / ... cu lingura să-i torn în gură / **că** am dat să-l scol / da el era țeapăn //* (29); *nu-s eu de vină [...] **că** tu ai fost singur vinovat* (48); *„nu-i învățător" ice / **„că** e și el suplinitor"* (53 II); *îl cheamă pă tata / nici nu pă mine **că** pă tata // la post //* (74). Din toate aceste enunțuri se desprinde o idee pregnantă de opoziție, fiind legate prin conjuncția *că* două propoziții, dintre care una este negativă, iar alta afirmativă.

Nuanțarea conjuncțiilor adversative, distribuite în trei grade diferite de opoziție, se cunoaște, în cadrul limbilor romanice, numai în limba română[95]. În limba literară, *ci* este conjuncția care exprimă opoziția cea mai puternică. În graiurile dacoromâne, această conjuncție lipsește[96], dar sistemul își are echilibrul său prin investirea mai ales a

[92] Existența regională a acestei conjuncții ne-a fost confirmată și de Victor Iancu de la Institutul de învățămînt pedagogic din Baia-Mare, care cunoaște această conjuncție din comuna sa natală, situată în apropierea Clujului.

[93] Vezi DLR s.v. *or*[1].

[94] Vezi DA s.v. *că*, sensul **II, 3, b.** Vezi, de asemenea, Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*. Curs pentru studenții de la Secția de limba și literatura română, Cluj, 1970, p. 225, care îl consideră adversativ pe *că* în exemplul: *Nu mi-e frică de el, **că** mi-e frică de frate-său.*

[95] Vezi Alexandru Niculescu, *Observații* ..., p. 101—102.

[96] Chiar dacă *ci* apare în vorbirea unor informatori, această apariție este sporadică — vezi ALR SN VI h 1 724, ib. h 1 730, ib. h 1 733, ib. h 1 735.

Scanned with OKEN Scanner

conjuncţiei *dar* cu valoarea lui *ci* din limba literară şi prin integrarea unor conjuncţii adversative *(dar, şi, numai, fără, decît)* în structurile sintactice identice cu structurile din limba literară construite cu *ci*. De asemenea, pentru treapta care exprimă nuanţa adversativă minimă, s-a recurs la conjuncţia *şi*, conjuncţia *iar*, caracteristică limbii literare, în graiuri avînd o frecvenţă foarte scăzută.

În ce priveşte distribuirea conjuncţiilor adversative în cadrul propoziţiei sau al frazei, se poate observa că pentru poziţia intrapropoziţională, limbajul popular preferă conjuncţia *dar*.

4. CONJUNCŢII COORDONATOARE — CORELATIVE ALE UNOR SUBORDONATE

În *Gramatica Academiei* se spune că „la scriitorii mai vechi apar drept corelative ale propoziţiilor concesive şi conjuncţiile coordonatoare adversative *dar* sau *însă*, a căror folosire se explică prin legătura de conţinut dintre subordonata concesivă şi coordonata adversativă”[97]. Acest lucru a fost relevat şi de unii cercetători[98], construcţiile de acest fel fiind socotite ieşite din uz pentru limba literară actuală.

Fenomenul se întîlneşte însă în graiuri, ca o prelungire a unei situaţii mai vechi. Astfel, concesiva poate avea drept corelativ în regentă conjuncţia *dar: cît de strînsă eram* **da** *tot simţeam că se suia pe mine păduchii* / (TD, Munt. I, 147); *cît am fost de rea* / **da**-*i dam de mîncare la bătrînă* / *şi-i dam apă* / *ş-o curăţam* // (69); *şi de-aveam doisprezece ani* / **da** ... *ştia* / *avea toată-ncrederea-n mine* // (5); *„chiar dacă-i ea mai urîtă* / **da** *vorba aia am pămînt* / *am pe ce munci!”* // (11 II).

Aici avem de-a face cu locuţiuni conjuncţionale obişnuite pentru concesive, dublate în regentă de conjuncţia *dar: cît de ... da, şi de ... da, chiar dacă ... da.*

[97] GLR II, p. 329.

[98] Vezi Mioara Avram, *Subordonarea*, p. 170; Şerban Cioculescu, *Limba literară a lui Ion Ghica*, în CONTRIBUŢII, II, p. 175.

Scanned with OKEN Scanner

În alte cazuri ne întîmpină o construcție specifică : elementul introductiv al concesivei, conjuncția *că*, este precedat de un adverb, care poartă un accent puternic și care fixează în timp ceea ce se spune în regentă. Corelarea conjuncției concesive se face aici cu conjuncția *și*: *ș-acuma că-i mare / că-i de paisprezece ani /* **și** *tare mult îi legat de noi* [nepotul] // (55 I) ; *și copilu astăzi / că e-nsurat / și-i om mare /* **și** *ține mai mult la mine ca la tată-su* [k] *ca la tata lui* // (69).

Din exemplele de mai sus se poate observa construcția specială a acestor structuri : concesiva precedă întotdeauna regenta.

Referindu-se la abandonarea corelativelor adversative în limba literară, Mioara Avram consideră că „încetarea folosirii corelativelor adversative înseamnă eliberarea propoziției concesive de confuzia formală cu coordonatele adversative, aducînd o delimitare mai precisă între exprimarea aceluiași conținut prin subordonare și prin coordonare"[99].

OBSERVAȚII ASUPRA FRECVENȚEI CONJUNCȚIILOR

Aruncînd o privire asupra inventarului de conjuncții coordonatoare, constatăm că fiecare fel de coordonare și-a stabilit o conjuncție-tip, care aproape monopolizează funcția respectivă[100]. Astfel raportul copulativ este exprimat în marea majoritate a cazurilor prin conjuncția *și*. O statistică efectuată în urma numărării a 25 500 de cuvinte din corpusul dialectal înregistrat pe bandă de magnetofon a scos la iveală faptul că *și* apare de 1 065 de ori, ceea ce reprezintă o frecvență relativă de 4,17%. Comparînd

[99] Mioara Avram, *Subordonarea*, p. 170—171.

[100] Vezi, de exemplu, pentru graiurile germane, Fritz Eisenmann, *Die Satzkonjunktionen in gesprochener Sprache. Vorkommen und Funktion, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben und Vorarlberg*, Tübingen, 1973, care stabilește conjuncțiile cu cea mai mare frecvență după cum urmează :

p. 320 — pentru raportul copulativ : *und* (aproximativ 1/2) ;
p. 327 — pentru raportul disjunctiv : *oder* (aproximativ 2/3) ;
p. 330 — pentru raportul adversativ : *aber* (mai mult de 1/2).

Scanned with OKEN Scanner

datele statistice obținute de Valeriu Șuteu[101] cu privire la frecvența conjuncției *și* în texte de literatură artistică (3,74%) și cele obținute de Gh. Bolocan[102] pentru frecvența aceleiași conjuncții în texte publicistice (3,78%) cu datele obținute de noi în textele populare, constatăm că *și* apare mai des în textele populare decît în cele de limbă literară[103]. Acest lucru este explicabil dacă avem în vedere faptul că, în vorbirea de toate zilele, conținutul semantico-sintactic inițial (de coordonare copulativă) al conjuncției *și* a ajuns la un înalt grad de generalizare și abstractizare, favorizînd extinderea acestei conjuncții și la alte specii de coordonare decît cea copulativă (vezi tabelul nr. 5, la p. 128).

În ce privește raportul disjunctiv și cel adversativ, acestea se servesc de conjuncțiile *ori* și, respectiv, *dar*, care au o circulație generală în graiurile dacoromâne. Nu chiar pe aceeași treaptă a frecvenței, dar cu o circulație generală, este conjuncția *și* cu valoare adversativă.

Există conjuncții coordonatoare care au o frecvență ridicată numai în unele graiuri dacoromâne, de obicei fiind specifice pentru acestea. Așa sînt disjunctivul *o* din graiul bănățean și din cele din vestul și nordul țării și adversativul *numai* din Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș.

Alte conjuncții, ca *nu numai ... că* (copulativ), *decît, că* (adversative), apar mai rar, fără să fie specifice unui anumit grai, dar constituind o trăsătură a vorbirii populare în general.

O ultimă serie de conjuncții cu o frecvență foarte redusă o formează copulativele *iar* și *dar*, disjunctivul *fie că ... fie că* și adversativele *iar, fără* și *ori* sau cele cîteva conjuncții disjunctive pe care le-am extras din alte surse decît materialul înregistrat pe bandă: *tare ... tare* — în graiurile din Maramureș și Transilvania, *tir(i) ... tir(i)* — în graiurile din Banat și sud-vestul Transilvaniei, *acar ... acar* — în graiurile din nord-vestul Transilvaniei, *fire-ar ... fire-ar* — în graiurile muntenești, *hem ... hem* (fără a-l putea localiza precis, probabil prin Dobrogea).

[101] Valeriu Șuteu, *Observații asupra frecvenței cuvintelor în operele unor scriitori români*, în SCL, X, 1959, nr. 3, p. 426.

[102] Gh. Bolocan, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, în SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 44.

[103] Același lucru se poate constata și pentru alte limbi, vezi, de exemplu, statistica lui Louis Remacle, *La Gleize*, III, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul nr. 5

Felul coordonării exprimate / Conjuncţii coordonatoare	Copulativă		Disjunctivă		Adversativă	
	intra-propoziţional	inter-propoziţional	intra-propoziţional	inter-propoziţional	intra-propoziţional	inter-propoziţional
şi	+	+			−	+
nu numai că ... dar şi	−	+				
nu numai ... că	−	+				
ori[1] (or)			+	+		
sau			+	+		
o			+	+		
fie ... fie			+	+		
tare ... tare			+	+		
tir(i) ... tir(i)			+	+		
acar ... acar			+	+		
fir(e)-ar ... fir(e)-ar			+	−		
hem ... hem			−	+		
dar (da)	−	+			+	+
însă					−	+
iar	−	+			−	+
numai (numa)					−	+
fără					−	+
decît					−	+
ori[2]					−	+
că					−	+

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL AL PATRULEA

CONSIDERAȚII FINALE

Studierea graiurilor dacoromâne a constituit o preocupare permanentă a lingviștilor din țara noastră. Dispunem în prezent de un număr impresionant de studii și articole care au în vedere descrierea și explicarea unor fenomene fonetice, a terminologiei populare din diverse domenii de activitate și chiar a unor probleme de morfologie dialectală. Dispunem, de asemenea, de o serie de monografii dialectale asupra unor regiuni mai mult sau mai puțin întinse, în care sînt studiate îndeosebi probleme de fonetică-fonologie și vocabular ale regiunilor respective. Apariția atlaselor lingvistice, care redau pe hărți aspecte lingvistice concrete, a permis specialiștilor să studieze graiurile considerate ca sisteme. Pe baza hărților lingvistice s-au scos în evidență, în diferite studii, atît asemănările, cît și diferențele dintre structurile graiurilor, în special dintre sistemele fonologice ale acestora. A rămas însă foarte puțin studiat un compartiment important, sintaxa graiurilor dacoromâne.

Referiri la structura sintactică a limbii populare s-au mai făcut, dar fără să aibă o acoperire în material faptic. Astfel, adevărata imagine a limbii populare este știrbită și chiar deformată de ideea — care se repetă și se accentuează, ori de cîte ori este vorba de limba populară — că vorbitorilor din popor le lipsește, de regulă, capacitatea de a-și ordona după rigori sintactice enunțurile, de a grupa în chip inteligibil și logic ideile, de a exprima raporturi multiple și complicate, astfel că fraza lor se caracterizează printr-o extremă simplitate.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste idei surprind cu atît mai mult cu cît se ştie că limba populară românească posedă o mare bogăţie de mijloace lexicale, stilistice şi chiar gramaticale prin care vorbitorii ei îşi fac cunoscute, într-un mod foarte clar, precis, nuanţat, gîndurile, sentimentele, atitudinile. Că există vorbitori — chiar şi de limbă literară — care se exprimă ambiguu sau greşit este o realitate, dar faptul nu se datoreşte insuficienţei mijloacelor lingvistice din limba populară, ci lipsei de claritate în gîndirea vorbitorilor respectivi, precum şi neglijenţei în folosirea mijloacelor limbii. Acestea sînt însă cazuri nesemnificative. Nu negăm că limba vorbită (indiferent cărui aspect s-ar subsuma: celui popular sau celui literar) se bucură de o mai mare libertate în ce priveşte organizarea enunţurilor, dar această lejeritate se realizează în limitele unui sistem existent în grai şi bine cunoscut de toţi vorbitorii acelui grai.

În cercetarea limbii populare trebuie să se ţină seama de condiţiile în care se desfăşoară actul vorbirii, care reclamă cel puţin un locutor şi un interlocutor, cu un contact permanent activ între ei, ceea ce are evidente repercusiuni asupra construcţiei sintactice. Un rezultat firesc al caracterului vorbit al comunicării este afectivitatea, care, la rîndul ei, îşi pune amprenta pe organizarea sintactică a mesajului. Caracterul afectiv al comunicării se descifrează prin intonaţie, pauză, accent. De aceea, în segmentarea lanţului vorbit popular trebuie să se ţină seama de rolul pe care îl au intonaţia, pauza şi accentul în delimitarea corectă a enunţului, înţeles ca o comunicare de sine stătătoare, indiferent de complexitatea ei. În această ordine de idei, merită reţinute, drept caracteristici ale vorbirii, valoarea de marcă predicativă a intonaţiei coborîtoare urmată de pauză lungă în asociere cu accentul de intensitate şi faptul că pauzele se produc de obicei la sfîrşitul unei unităţi de sens, deoarece rolul biologic al inspiraţiei este subordonat celui comunicativ.

Rezultatele la care am ajuns studiind textele populare din punctul de vedere al realizării contururilor terminale intonaţionale, corelate cu pauza şi accentul, ne conduc spre ideea că, în majoritatea cazurilor, sfîrşitul unui enunţ este marcat, şi în vorbirea populară, de un contur terminal descendent, cînd este vorba de enunţuri enunţiative, şi de o pauză relativ lungă. Dar această schemă generală este tulburată adesea de enunţuri cu contur terminal

Scanned with OKEN Scanner

ascendent sau de enunțuri care conțin construcții adiționale ori intercalări și incidente, care au o intonație specială, nuanțînd astfel imaginea general recunoscută în limba română a contururilor terminale. Existența unui număr destul de mare de enunțuri enunțiative cu contur final ascendent conferă vorbirii populare o trăsătură particulară. Printre acestea se numără și enunțurile neterminate, care se datoresc fie deplasării atenției vorbitorului spre alt aspect al realității comunicate, fie faptului că vorbitorul nu găsește cuvîntul potrivit pentru a continua ideea începută.

Alteori, intonația coborîtoare și pauza relativ lungă izolează de restul enunțului construcțiile adiționale, destul de frecvent întîlnite în textele dialectale. Izolările de acest fel constituie, în limba literaturii artistice, un procedeu stilistic, în timp ce în aspectul vorbit al limbii sînt elemente firești, care decurg din organizarea mai puțin elaborată a mesajului.

Cele cîteva aplicații concrete ale principiilor de interpretare a materialului dialectal, efectuate în capitolul întîi al acestei lucrări, au demonstrat faptul că textele dialectale sînt susceptibile uneori de interpretări multiple. Pentru a sesiza corect legăturile sintactice care există între elementele comunicării e necesară o permanentă corelare a intonației, pauzei și accentului cu contextul și cadrul figurativ al actului vorbirii, avînd în vedere totodată, cu prioritate, mărcile formale (gramaticale). Cazurile de interpretare multiplă pun în lumină contribuția atît a factorilor care privesc forma mesajului, cît și a celor care privesc conținutul acestuia.

Înainte de a încerca o sinteză a elementelor definitorii pentru coordonarea în limba populară românească, credem că nu e lipsit de interes să reținem cîteva trăsături particulare care au fost desprinse din materialul dialectal, mai mult cu titlu de caracteristici ale vorbirii în general. Dintre acestea amintim următoarele: lipsa unei reale funcții predicative a unei serii de verbe la mod personal, în diverse ipostaze (reluări nemotivate ale aceleiași forme, cuvinte de umplutură — *zice*, cuvinte de apel — *știi*, dublare sinonimică — *spune zice*), instrumentele de articulare a textului, care generează enunțuri cu o configurație proprie (*așa că ...*), repetarea prepoziției specifice complementului sociativ în fața fiecărui termen coordonat, repetarea sub-

Scanned with OKEN Scanner

stantivului cu fiecare atribut cînd numele predicativ este exprimat printr-un substantiv însoţit de două atribute juxtapuse.

În ce priveşte raportul de coordonare în graiuri, se observă o relativă asemănare a legăturilor de coordonare între părţile de propoziţie şi între propoziţii. Atît coordonarea intrapropoziţională, cît şi cea interpropoziţională se realizează prin joncţiune şi juxtapunere, fiecare preferînd în primul rînd joncţiunea. Cu cît raportul exprimat este mai strîns, cu atît mai mult se cere prezenţa conectivului. Astfel, coordonarea disjunctivă se face aproape numai joncţional.

Coordonarea copulativă îmbină adesea, alternînd, cele două procedee, joncţiunea şi juxtapunerea. Astfel, apar în limba populară o serie de structuri complexe, care conţin pînă la nouă propoziţii, fiind construite parte prin juxtapunere, parte prin *şi* enumerativ, sau pînă la cinci propoziţii, acestea fiind construite cu *şi* terminativ.

Cele mai frecvente structuri copulative sînt cele formate din doi termeni legaţi prin joncţiune:

a şi b
A şi B

La distanţă destul de mare de acestea se plasează, interpropoziţional, structurile cu doi termeni juxtapuşi şi apoi cele de trei termeni, atît intra- cît şi interpropoziţional, conţinîndu-l pe *şi* enumerativ:

a şi b şi c
A şi B şi C

Aceste structuri, întîlnite mai rar în limba literară, reprezintă o trăsătură specifică limbii populare.

Tot o caracteristică a limbii populare o constituie structura intrapropoziţională *a R şi b*, ce redă construcţiile adiţionale.

Coordonarea disjunctivă intrapropoziţională se realizează numai prin joncţiune, chiar şi în cazul coordonării a mai mult de doi termeni. Interpropoziţional, juxtapunerea se întîlneşte mai des în limba populară decît în cea a literaturii artistice, dar numai între propoziţiile dubitative deliberative, în care predicatul este reluat în a doua propoziţie sub formă negativă.

Scanned with OKEN Scanner

Şi aici, cea mai frecventă structură este cea formată din doi termeni, actualizînd formula *A k B*, structura *k A k B* aflîndu-se la oarecare distanţă de prima, iar cu frecvenţă foarte redusă fiind structurile:

A k B k C

k A k B k C

Coordonarea adversativă intrapropoziţională prin juxtapunere apare numai cînd unul dintre termeni este negativ. Dacă primul termen este afirmativ, iar al doilea negativ, juxtapunerea are valoarea „dar, însă"; dacă primul termen este negativ şi al doilea afirmativ, juxtapunerea are valoarea „ci".

La exprimarea raportului adversativ interpropoziţional, pe lîngă joncţiune şi juxtapunere, participă în acelaşi timp şi alţi factori: a) de ordin sintactic (opoziţia afirmativ/negativ); b) de ordin semantic (opoziţia în sfera semantică a părţilor de propoziţie). Aceste opoziţii se structurează în două trepte de opoziţie: a) echivalentă cu „dar" şi b) echivalentă cu „ci". Specific limbii populare este realizarea valorii „ci", prin prezenţa opoziţiei negativ/afirmativ în toate structurile (fie juxtapuse, fie joncţionate) şi totodată prin îndeplinirea următoarelor condiţii: structurile juxtapuse trebuie să aibă ori acelaşi subiect şi acelaşi predicat, ori acelaşi subiect şi predicat diferit, ori subiect diferit şi acelaşi predicat; structurile joncţionate trebuie să aibă acelaşi predicat şi acelaşi subiect. Caracteristic pentru structura adversativă *A k B* este nota afirmativ/negativ, iar pentru structura *A + B*, nota negativ/afirmativ.

Se întîmplă ca în graiurile dacoromâne să existe enunţuri în care alternează joncţiunea cu juxtapunerea în mod simetric, juxtapunerea aflîndu-se la mijloc şi grupînd la stînga şi la dreapta un număr egal de propoziţii prin joncţiune. Aceste structuri apar cu o altă funcţionalitate în graiuri decît în limba literară, în special în cea a literaturii artistice, unde se constituie în procedeu stilistic.

De asemenea, se mai întîlnesc o serie de structuri interpropoziţionale simetrice, fiind formate, de obicei, din complexe copulative şi disjunctive, în care conjuncţia *şi* acţionează ca „pîrghie echilibratoare" sau din complexe

Scanned with OKEN Scanner

copulative în raport disjunctiv ori adversativ, cu conjuncţiile raportului respectiv ca „pîrghie echilibratoare".

În cadrul raportului adversativ există în graiuri unele structuri în lanţ de tipul *A k B k C*, structuri care pot fi descompuse fie în *A k B* şi *B k C*, fie în *A k B* şi *A k C*.

Se observă în limba populară predilecţia pentru structuri în care compozanţii îndeplinesc aceeaşi funcţie sintactică — situaţii, dealtfel, majoritare şi în limba literară. Elementele eterogene apar extrem de rar în relaţie de coordonare copulativă, iar celelalte feluri de coordonare nu admit în relaţie decît termeni care au funcţie sintactică identică. De reţinut că o caracteristică populară este aparenta coordonare a unei principale cu o subordonată, cînd avem de fapt o coordonare între două regente, dintre care una este subînţeleasă.

În poziţie interpropoziţională, sînt legate prin coordonare mai ales propoziţii principale. Există totuşi destul de multe elemente subordonate aflate în raport de coordonare. Astfel, în propoziţie sînt coordonate între ele următoarele părţi secundare de propoziţie: complemente directe, complemente indirecte, circumstanţiale de loc, timp, mod, de cauză, de relaţie, de excepţie, circumstanţiale sociative, instrumentale, cumulative, atribute adjectivale, substantivale cu prepoziţie sau în genitiv, pronominale. În poziţie interpropoziţională se află în raport de coordonare următoarele subordonate: subiective, atributive, completive directe şi indirecte, circumstanţiale de loc, timp, mod, condiţionale, cauzale, finale, consecutive, concesive, sociative, de excepţie, opoziţionale, predicative suplimentare. Chiar şi din simpla enumerare de mai sus se poate constata că limba populară posedă toate felurile de elemente subordonate atît în propoziţie, cît şi în frază, fapt care lasă să se intuiască o structură sintactică complexă intra- şi interpropoziţională.

Raportul sintactic cel mai des utilizat în limba populară este coordonarea, care întrece vizibil în frecvenţă raportul de subordonare. Se pare că acest fapt constituie o trăsătură proprie chiar şi a aspectului vorbit al limbii literare.

Referitor la frecvenţa speciilor coordonării, din materialul analizat se desprinde o concluzie valabilă pentru o stare de lucruri generală în limba română, şi anume că raportul copulativ este net distanţat, printr-un înalt indice de

Scanned with OKEN Scanner

frecvență, de raporturile adversativ și disjunctiv. Aceasta se explică prin însești particularitățile fiecărei specii de coordonare.

Inventarul de conjuncții intra- și interpropoziționale este aproximativ același, fiecare dintre speciile de coordonare copulativă, disjunctivă și adversativă constituindu-și o conjuncție-tip, în jurul căreia gravitează celelalte conjuncții specifice relației respective. Această situație este comună graiurilor și limbii literare, încît putem considera pentru limba română drept conjuncții-tip următoarele: *și* copulativ, *ori* (pentru limba literară poate fi *sau*) disjunctiv și *dar* adversativ.

Conjuncția cu frecvența cea mai mare în graiuri este *și*, de unde și cumulul său foarte mare de valori sintactico-semantice. Astfel, *și* terminativ, enumerativ și adițional acționează atît intrapropozițional, cît și interpropozițional, ultimele două valori constituind o trăsătură specifică limbii populare. Tot ca trăsătură specifică, în textele dialectale se descifrează o serie de valori, mai mult stilistice, ale acestei conjuncții: *și* narativ, narativ intensiv, narativ introductiv, indicator verbal. O altă trăsătură particulară conferită limbii populare de conjuncția *și* rezidă în rolul său de conjuncție adversativă, general răspîndită în graiuri și cunoscînd toate trei treptele de opoziție ale raportului adversativ.

O conjuncție cu frecvență mare în graiuri este și *dar* adversativ, care exprimă relația de opoziție pe fiecare dintre cele trei trepte. Limba populară preferă, dintre toate conjuncțiile adversative, tocmai această conjuncție pentru poziția intrapropozițională. Ca trăsătură specifică limbii populare amintim pe *dar* narativ, care apare mai ales în dialoguri, ca o replică a lui *și* narativ din narațiune.

Scăzuta frecvență în textele dialectale a conjuncției *iar* și inexistența lui *ci* nu trebuie să surprindă. Aceste conjuncții sînt specifice limbii literare, unde au venit să fixeze mai riguros deosebirile dintre cele trei trepte adversative, care în graiuri au alte posibilități de diferențiere.

O serie de conjuncții coordonatoare apar numai în anumite graiuri dacoromâne, formînd arii bine conturate. Astfel, *o* disjunctiv apare foarte frecvent în Banat și în tot vestul și nordul țării; *numai* adversativ apare destul de des în graiurile din Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș; mai rar apar *fără* adversativ, răspîndit, după

Scanned with OKEN Scanner

ALR, în nord-vestul țării, și copulativul *nu numai ... că* prin Transilvania.

Apărînd pe întreg teritoriul dacoromân, fără să formeze însă arii, conjuncția adversativă *că* dă o notă specifică limbii populare. De asemenea, *decît* adversativ apare sporadic, în cîte un punct în nord-vestul și nord-estul Munteniei, în Banat și în Moldova.

Cîteva conjuncții, pe care azi le cunoaștem ca specifice limbii literare, au fost înregistrate în texte provenite mai ales din Moldova, Muntenia și Oltenia. Astfel, *sau* disjunctiv apare destul de des în Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea. Conjuncția adversativă *însă* apare mai rar, prin Moldova, Muntenia și Oltenia. Conjuncția *iar* apare, situată pe treapta a doua a opoziției adversative, într-un singur text, provenit din Dobrogea.

Din această scurtă trecere în revistă a răspîndirii geografice a conjuncțiilor coordonatoare aflate în textele înregistrate pe bandă de magnetofon și folosite de noi, reiese că zonele care prezintă și elemente joncționale deosebite față de limba literară sînt în special regiunile care cuprind graiurile bănățean, crișean și maramureșean. În același timp, zonele cu care limba literară are mai multe tangențe sînt reprezentate de regiunile graiurilor moldovean, muntenesc și oltenesc. Aceste constatări se alătură contribuțiilor de pînă acum la definirea limbii române literare moderne în raport cu baza ei dialectală, venind să completeze observațiile anterioare în acest sens.

Studiul asupra coordonării în vorbirea populară românească ilustrează că esențial pentru graiurile dacoromâne este ceea ce le unește în caracteristicile fundamentale și nu ceea ce le separă în trăsăturile secundare, probînd și în acest compartiment unitatea teritorială a limbii noastre.

Scanned with OKEN Scanner

ANEXĂ

TEXTELE CARE URMEAZĂ SÎNT CÎTEVA EXEMPLIFICĂRI DIN MATERIALUL CERCETAT.

Localitatea: BUTENI, jud. ARAD
Informator: LUŞTREA ZENI, 57 de ani, 4 clase
Text culeş de MAGDALENA VULPE

am fost la Bucureşti | cînd o fost băiatu meu la armată | apo‿atuncea | era atuncea | ştii? | cînd nu era [k] cînd nu se căpăta . . . ţucor || nu mai ziceam zahăr | să fie mai . . . || atuncea ce să vezi? || ne-am dus cu . . . nepotu-meu aiesta | fie iertat | ce-o murit | şi mai cu . . . Todincu şi cu-a lui Toduţ || şi-ap-atuncea hai să mem să cumpărăm şi noi ţucor || ne suim într-o maşină | hai cu noi | pînă . . . nu ştiu unde || vai săracu de mine || d-apoi cum zici dumneata | numa io muiere cu ei || amu erau ei de-a mei dară | neamuri | d-apo‿mi-era frică || ajungem | mem* acolo | şi luăm fiecare ţucor | d-apu‿laolaltă | am avut o sută şi cincizeci de kile de ţucor | toţi || vai! călcatu-ne-o nevoia | da ce facem? | da cum îl ducem? || io am avut un geamantan | cînd ne-am dus în co‿|-m dus ouă || ap-atuncea ouăle pe tren tot cura în cap la un domn [!] || unu zice | „da! aoleo!" ice | „da" ice | „ce-a [k] ce cură aicea?" || da Iliuţă ăsta a lu [. . .] era belit de pe dracu || „da | doamnă | nu-i nimica" ice || „îţi pare numa" || ice . . . „îţi pare numa" ice | „doamnă | da nu-i nimica aicea" || „aicea este ouă" || „nu este doamnă" ice | ice „nu te teme" | ice | „nu este" ice || no**atunci cînd să venim cu ţucoru | fiecare dară să-şi ducă bagaju‿|-m fac şi mie un geamantan || d-apoi cum să-l duc? || no**‿| cînd ajungem în Gara de Nord | să trecem | ştii | la tren | i [ɛ] „ia un geamantan dumneata | vină mereuaş cu el" || cînd îs în mijlocu gării | se rupse*

* *e* a fost pronunţat deschis.
** *o* a fost pronunţat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

ɛ [ɛ] asta / curaua de la geamantan / și-o picat tot din geamantan // „o! bătutu-te-o Dumnezo!" zic // [!] „amu ce mă fac?" // da de mă prindea miliținanu / a meu era dracu // [...] // ei mă văzură / da nu mai ziseră nimic // cînd viniră după mine-napoi / nepotu-mio aiesta ce-o murit / fie iertat / „mătușă / da ce-i?" ice // „haida!" / „da" zic / „nu mai poci!" // eu și îngrozită / și ... și greu // oum dracu să mă mai iau atuncea? / că el era ... cine știe cît / no // țucor împărțit / o sută cincizeci de kile / în tri o în patru / o în cît o fost // greu // și eu și spărietă / tremuram // ap-atuncea cînd am ajuns la tren / ei se sfădeau cu mine // io „vai! / da nu vă sfădiți cu mine" zic / „c-amu vă lăs aci / că nu-mi trebe nici o kilă / da să-mi dați pace" // apoi ne-am suit pe tren / sui-te drace dacă te poți // n-am început / numa ... în ... în ... acceleratu cela / numa pe coridor // apăi șezi pe geamantane // [!] pfu! / că-n legea dumitale cu furatu // atuncea ei ziceau: // „da șezi mătușă [neinteligibil]" ice / „că poate vine careva și-l fură" // „fure-l dracului" / zic „că nu mai am grijă de el" // [!] și-apoi nu l-o furat // și-am ajuns cu el pînă-acasă //*

Localitatea: BUDUREASA, jud. BIHOR
Informator: VOINEA TEODOR, 58 de ani, 6 clase
Text culeș de MAGDALENA VULPE

în primu an cînd m-am însurat / la anu / aveam un prunc / pe Teodor / era numa de-un an atunci / [...] mărg în pădu[r] în pădure cu tata // colo su plai / p-un părău acolo / cum zicem noi // încărcăm caru de lemne / sus / în părău Bladii // așa se chiamă locu-acela // suim lemne pe car / aveam doi ... tuluci așa de vo cinci ani // încărcăm caru de lemne / vinim la vale / cu-amîndouă roatele-mpiedecate / că era ... țepiș // colo pe părău ăla-i pantă // era peziș așa // trăbuia roatele pedecate // amîndouă roatele dinapoi / la car // vinim tot bine pînă-n drum // în drum / punem pedecătoare // o bucată de lemn atîta pe roate // cum numim noi feic // ca să nu grăbască / ca să nu fugă caru după

* o a fost pronunțat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

boi // ca de obicei amu dacă-s doi / unu me-naintea boilor / şi unu / dinapoie / colo la feic / şi apasă acolo pă feic / ca să ... înfrîneze caru // începem şi vinim de-acolea pe drum în jos cu lemnele cătă casă / cu caru / io înaintea boilor / aci cu ... brîncile la spate / cu o boticuţă-n ... în brînci aşa / de-o jumăta de metru / dracu şti cum s-o spăret boii! // tata o fo dinapoia carului // el o văzut / da io ... n-am mărs tot ... cu ochii-napoie / să vedem că ce-i înapoie // tăt înainte // cînd / odată / numa i-o văzut tata sărind amîndoi / în două picioare sus // cînd s-o lăsat / pe mine s-o lăsat // io cu brîncile la spate // n-am ştiut nimică / atîta am avut vreme de-am întors capu / aşa cătă direapta // şi de-atunci-s în spate-aşa ... // aci o fost [r] aci o fost altaru // asta o fost în anu treizeci şi opt // în nouăsute trizeci şi opt // atîta‿am avut vreme de-am întors capu-aşa // ştii? // n-am ... simţit nimică / decît / numa o greutate-aşa pe spate oarecum // cum m-ar apăsa ceva // aşa forţat // am rămas de-a lungu pe drum / am dat ba‿sama cu ... fruntea / cu cornu fruntii stîngi de drum / cum ar şuiera ... un tren lîngă mine // ştii? / da nu ... n-am mai auzit nimica // boii s-o dus cu caru / nu m-o călcat nici unu / nu ştiu cum / că io-am rămas lungit aşa / de-a lungu drumului // un bou şi roatele / o mărs pe de-o latură / un bou şi roatele carului / o mărs pe de asta latură // s-o dus // da dracu / că petica* [= piedica] *ceie / feicu acela care l-am pusu-l / aia / atîta de drum / aiesla-i drumu // atîta de la o ... la o ... o palmă bună / de la drum pînă la feicu-acela care-o fost pus pe roatele dinapoi la car // ala-apoi cîn am ... am scăpătat de [k] cînd am ajuns acoale / io-am fos mai gros / eram cu ... [k] încălţat bine / cu opinci / cu ... nişte cioareci de suman / cum icem noi / cum ice-amu cătă nădragi // cioareci de suman zicea atuncea // atuncea aveam suman / tot făcut în război // şi cioarecii era făcuţi tot în război // no** cînd ... m-o lovit feicu-aiesta / peteca / petecătoarea / cum zicem noi / m-o dus pe mini / vo zece metri // zece miteri // aşa m-o dus / grapă / pe drum / ca p-un [r] ca p-un lemn // nu ştiu cum ... / boii s-o dus cu caru pînă ... nu s-o ales de el ... nimica // pînă ... s-o dus acolo-ntr-o ţeve / la o cotitură de drum // cum o dat roata în ţeve / cum s-o rupt dricu dinainte pe la mijloc // cu osie / cu scănde* şi cu ... cracii /*

* *e* a fost pronunţat deschis.
** *o* a fost pronunţat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

cu tot s-o rupt // boii . . . cu tuleu cela de rudă // şi cu jugu // nainte // asta s-o-nt [k] [. . .] // aşa s-o rupt ruda şi cu . . . cracii s-o descăţat de car // caru / dricu dinapoi / dricu dinapoi cînd o dat acole în ţeve / numa-aşa s-o dus // de n-o mai putut me nime pe drum // s-o sucit şi lemne / şi-o zburat apoi la cinci metri / cîte-o creangă de pe . . . car //*

Localitatea: RACŞA, jud. SATU-MARE
Informator: NAP ION, 20 de ani
Textul se află în ARHIVA FONOGRAMICĂ A LIMBII ROMÂNE

acolo / am fost . . . mai mulţi . . . păcurari cu caprele // am stat ş-am . . . povestit tăţi acolo . . . supt o răchită // era de primăvară / era soare mai fru [k] mai mîndru / avei o gubă pe mine / şi erai îmbrăcat că era încă tot cam rece // apoi / . . . cînd o fost odată / am auzit că zbiară o capră // io aceea am zis cătă ceialalţi că e barza mea / capra mea // era o capră tare frumoasă // avea coarne şi co‿um‿bumb la ureche // numa la o ureche o avut un bumb / şi la grumaz / dedesupt // ş-apoi dacă m-am dus / am văzut că capra o picat acolo la a lu Racoş / în apă // o mărs / o fo gheaţă tare subţire / ş-o mărs pînă la mijlocu gheţii / şi s-o rupt cu ea // ş-apoi ea o picat acolo // io cînd o am văzut / numa m-am dus şi io pe gheaţă / nu m-am uitat că-i subţire // şi cîn m-am dus / o‿am prins de coarne dacă am sosit la ea / şi cum am tras de coarne / io am că [k] picat şi io acolo-n apă / s-o rupt cu mine gheaţa // m-am băgat supt ea cu capu / ş-o am ţîpat . . . cătă ţărmure / iară apa o trecut peste mine // ceilalţi / păcurari / o rîs de mine / şi nici unu nu mi-o dat . . . nimică să mă scoată // io am rupt gheaţa cu mînurile / pînă la ţărmure / ş-am ieşit // dac-am ieşit / capra o fost aproape de mal // io am pus guba care-o am fo lăsată pe ţărmure / cîn m-am dus să o scot / o-am pus . . . pe capră // şi io am stat aşa // ceialalţi / am zis că să mă les*-acasă / că mi-i frig / nu m-o lăsat // o rîs de mine // io . . . am stat aşa / şi nu mi-o fo [k] mi-o fo frig / un pic / da . . . n-am fo beteag // şi capra s-o făcut bine // sara dac-am vinit am spus la tata / şi tata m-o suduit de ce n-am vinit cu caprele acasă atuncea că s-o temut . . . c-oi fi beteag io //*

* *e* a fost pronunţat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

Localitatea: IAPA, SIGHETUL MARMAȚIEI, jud. MARAMUREȘ
Informator: GLIGOR GHEORGHE, 65 ani, 6 clase
Textul se află la INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ DIN CLUJ-NAPOCA

as-toamnă am mărs la vînătoare la Agriș / cu șefu de la ocolu ... silvic de la Sighet / și cu șefu de la ocolu ... Mara // ș-am mers ca să vînăm ceva porci // și am făcut o haită / ș-am avut doi haitări / ș-am țîpat cîinii / aieștia ai mei / Nuțu și Babi // în ... goană // ș-am auzit că cînii latră // da n-a venit la stand / n-a venit la stand da a venit p-o margine / p-o margine de cîmp // eu am alergat acolo / ca să văd ... că poate trece un mistreț p-acolo și eu să-l împușc // noi ne-am hotărît înainte că urs n-avem autorizație să-mpușcăm // pe cînd colo / mă duc acolo / cînii vin drept la mine / aud că vine vînatu drept la mine / pe cînd văd un urs mare // îi dau drumu să se ducă // el iese ... trece de la mine cam douăzeci de metri-n sus / să margă-n ceialaltă pădure peste cărare pe unde-am venit eu / și mi-o simțit urma pe unde-am venit și s-o uitat ... înapoi // ș-o dat cu ochii de mine-napoi / și haida! / la mine-napoi // eu ... n-am tras c-am crezut că mă scap de el ș-așa // ș-am sărit în pădure-napoi / de unde-o venit el / el după mine am făcut vo douăzeci de metri pe mine-o fost // m-o prins întîi cu laba de ... mîna stînga de pufoaică / mi-o rupt pufoaica / ... m-o scăpat / dup-ace m-o prins cu gura de partea dreapta de șold / de partea stîn [r] de partea stînga / de șold / și m-o scăpat și de-acolo // ș-atuncea eu am strigat cătă cîni „ține-l!" / că mi-o fo frică să mă-ntorc / că mă omora / îmi ia toate mațele / îmi scoate mațele // am strigat „ține-l Nuțu! // ține-l Nuțu!" // ș-atunci m-am plecat / ... și el m-o prins de picior ... de picioru drept / cu gura // cînii l-o prins pe el de picioare / ș-atunci el m-o lăsat pe mine ș-o răcnit / s-o dat la cîne / să prindă pe cîne // eu atunci am făcut ... trei pași la altu colț / și m-o pierdut // și pe cînd colo el atuncea m-o căutat iară c-acolo sunt? / și o văzut că nu-s acolo s-o ... pornit iară drumu nainte // eu pe cînd simțesc acolo că-n ... cizmă tăt mi-i ud și ... cald // mă uit cizma mi-e plină de sînge // și pantalonu rupt / și picioru rupt // [...] // ș-atuncea am tras și eu un glonț după el // după ce-am văzut că mi-i picioru ... crepat / atuncea o [k] s-a strîns toți aceia acolo / ș-au scos uiaga de țuică / și mi-o dat ș-am băut / și m-o ... o ... șefu de

Scanned with OKEN Scanner

la ocolu . . . Mara / o scos batista . . . şi m-o legat la picior / ş-atuncea am luat drumu-n jos şi am zis că trebe să mă duc că poate să-mi ţepeneaască picioru şi n-oi putea să mă duc // ş-am luat-o cîtilnaş în jos / şi am venit pîn la policlinică // acolo am găsit pe doctoru Nistor / Tibi // şi el chiar mi-i prieten bun / că şi el îi vînător / şi cînd mă vede îmi zice: „uncheşule / apăi dumneata ai păţit ceva" // m-o cunoscut aşa după faţă // apăi zic „tomna am păţit-o / că . . . m-o prins un urs / abia am scăpat de la el" / „e / d-apoi cum? / să văd" // colo i-arăt picioru / crepat picioru . . . cam vo . . . şapte ţentimetre [ɛ] lungime de tăietură // ş-apoi m-o pus pe masă şi . . . m-o [k] mi-o cusut el picioru // iară // şi mi-o pus leacuri şi . . . m-am vindecat //

Localitatea: CUZDRIOARA, jud. CLUJ
Informator: MOLDOVAN TEODOR, 60 de ani, 7 clase
Text ales de SABINA TEIUŞ

în patruzăci şi unu am primit iar ordin de chemare // pîntru . . . a mere la companie de lucru // l-am învîrtit / l-am sucit / cum să scap de-acolo / cu douăzeci de pengö cum era atuncea / valoare de cinci sute cam aproximativ astăzi / am cheltuit douăzeci de pengö ş-am scăpat de . . . cătănie // da fără ca să-m dau sama sau să-m explice cineva că . . . era acolo o bucăţică de hîrtie / care trebuia să o rup de la ordinu de chemare un cotor / şi să-l trimet înapoi // nu l-am trimes // pă baza asta ei m-o ţinut înscris // după cîtva timp numa mă pominesc că . . . mă cheamă // „eşti în urmărire // dezertor din armată" // îl cheamă pă tata / nicî nu pe mine că pe tata // la post // . . . şi tata mere la post / şi io mai rămîi acasă puţin / şi . . . îl depăşesc pă tata // că tata s-o băgat pă la fogădău / să beie-on pahar de horincă / şi m-am dus io mai degrabă la post decît cum o mărs tata // acolo era . . . oamini tăt di la noi [neclar] *şi m-o-ntrebat că cine sînt // cînd le spui că cine sînt io / ei trîntesc registrele pe masă şi zic* [text maghiar] *că . . . ei mă caută pe mine / şi io mă duc singur în mîna lor // ş-atuncea am fost duşi la legiune / în Dej / şi din Dej / m-o dus la cazarmă / la 81 / ş-am stat acolo trei zile la-nchisoare // o noapte-am stat singur // a doilea noapte o mai vinit încă unu tăt la*

Scanned with OKEN Scanner

fel ca mine // unu din Canci // ş-am stat amîndoi acolo / şi a tria zi / o mai venit alţii / încă cu alte ocazii / şi n-am fost mai mulţi // de-acolo . . . ne-o luat şi ne-o dus la Beclean // la Beclean era centru de recrutare // acolo am stat mai multe zile / pînă cînd ne-o liberat // ca să vinim acasă // apoi pă cînd am venit acasă / am avut alt ordin / alt ordin de chemare şi m-o chemat iară-napoi // atuncea . . . m-am dus iar pă la . . . cine-am cunoscut io că să mai dau un douăzeci de pengö // ca să mai scap iară // o zîs aşa: // „mi-i da douăzeci de pengö // da-amu-i mai scump / că-i cincizeci / şi nu-s sigur / că poate peste două-tri săptămîni iară-ţi vine ordin" // ş-aşa că . . . n-am avut decît să mă duc // să mă las aşa cum am fost // şi m-am lăsat aşa cum am fost //

Localitatea: CORVINEŞTI, jud. BISTRIŢA-NĂSĂUD
Informator: BORGOVAN AXENTE, 53 de ani, 4 clase
Textul se află la INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ DIN CLUJ-NAPOCA

m-am echipat militar şi ne-am dus la primaru // era săptămîna Paştilor / sîmbăta se ducea-n cuptor de Paşti cum îi la noi obiceiu // eu dacă m-am dus la primar / eu mă dăoleam că n-am copt / ca să mai rămîn // primăriţa / „Axente" zice / „dacă chiar n-ai copt / eu am o jumăta de . . . [întrerupere] *am o jumăta de pîine / şi ţi-o dau eu" zice / „ca să ai ce lua în straiţă" // eu mă credem că de nu-mi dă primăriţa pîinea / nu m-ar fi dus jîndariu // mi-o dat primăriţa jumăta de pîine / mi-o pus-o-n straiţă / m-o dus la cănţălare // acolo era notarăşu şi era omu de servici / ordonanţa // unu Bela / tăt ungur // jîndaru s-o băgat cu primaru-n lontru la notarăşu / într-o cameră aşa mai mică / eu am rămas . . . afară // vine ordonanţa şi spune către mine / „bade Axente" / zice „poţi pleca acasă / că o spus dom notarăş" // eu am plecat acasă // după ce-am ajuns acasă / m-ajunge ordonanţa // „bade Axente / o spus domnu notarăş / să treci în România // că glonţu i-a dumitale" // eu am zis „măi Bela! eu vreau să fac învierea acas / ş-apoi cum a fi!" // s-o dus înapoi / ordonanţa / şi i-o spus la notarăşu // dup-un timp iar o vint înapoi ordonanţa // „bade*

Scanned with OKEN Scanner

Axente / dacă vrei să faci învierea / să nu dormi acas / că jîndarii te urmăresc iară" // eu m-am dus şi m-am culcat vineri noaptea / şi sîmbătă noaptea la un şogor a meu // cînd o fost duminecă dimineaţa la-nviere / cam la trei / cum se face la noi obiceiu / m-am sculat ş-am ieşit dintr-o casă nu era gata casa / da era primăvară / cum îi pe la Paşti / eu am ieşit dintr-o casă să ies în asta casă-n tindă / jîndarii se băga din tîrnaţ în tindă // cînd s-o băgat ei o strigat la mine: „[ungureşte] mînurile sus / [ungureşte]" să mă-n-torc ... înapoi // am ridicat mînurile sus / m-am întors înapoi / de-acolo m-o echipat / militar / şi m-o dus ... pîn la Lechinţa la gară // patru inşi // unu-nainte / unu dinapoi / unu-n stînga / ş-unu-n dreapta // mi s-o spus să nu stau mai aproape cinci metri de ăl dinainte şi de ăl dinapoi // să nu mă uit în lături / numa jos // ş-aşa am mărs şapte kilometri pe drumu ţării pîn la Lechinţa / la Lechinţa m-o băgat în tren / eu am crezut că ei vin cu mine // cum m-am aşezat în tren / m-o pus lîngă un geam // eu de-acolo n-am mişcat // că n-am ştiut / eu am crezut că ei vin cu mine // am avut un sas unde-am fost eu servitor la el / sasu m-o văzut / cînd mă ducea // sasu o venit la tren şi s-o urcat în tren // după ce-o pornit trenu / o venit sasu la mine // „mă ce-i cu tine?" // „d-apoi uite mă duc jîndarii / că uite-s ... dezertor de patru luni" // „jîndarii o rămas aicea" zice // „doi o rămas dincoa de tren şi doi o rămas dincolo de tren // hai tu cu mine pînă-n Bistriţă / să te trec în România să vii înapoi / că pe tine te puşcă" // eu am zis că eu mi-am făcut-o şi vreau să mi-o trag //

Localitatea: OCOLIŞ, jud. ALBA
Informator: CORA IACOB, 56 de ani, 4 clase
Textul se află la INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ DIN CLUJ-NAPOCA

într-o marţi sara pe-nserat / ... cum îi obiceiu la noi că ... să duc amu la Iara / în tătă marţea-i ... tîrg / mărturie cum spunem noi / da ... eu mă duc aci ... mă dau după capătu zidului aci din sus / la Creţea cum îi spunem noi // mă dau acolea jos şi mă fac aşa ... moţ // vin doi flăcăi din sus / după vale mai sus / era pe-nserat aşa din ... // „sara bună" // „sara bună / dragii moşului!" / eu cătă

Scanned with OKEN Scanner

ei // amu stam așa boțit acolo să nu mă cunoască // „da . . . n-ați văzut . . . astăzi . . . o babă . . . viind de la tîrg cu o scroafă cu doi purcei? / c-am fost la tîrg / și . . . nu i-am putut vinde / și m-o pus păcatu și . . . m-am băgat pin Ocolișu ăsta / am beut o gură două de vinars" // eu acolo // „ș-am rămas de babă // ș-acuma am pierdut-o și iacă am întunecat aicea și . . . n-am unde să mă culc" // he / feciorii mei / . . . se gîndiră „oare unde să-l găzduim? // da l-om duce-aci la Bodorița" // așa-i zice la vecina aia acolea // acuma ce să vezi? // mă scol / să mă ieie să mă duc-acolea / . . . da . . . eu zic „lasă-i în păcate / nu-i . . . nu-i fac eu chiar de trei bani chiar așa / [!] să mă ducă pînă-n casă la lumină și pe urmă să vadă că cine-s!" // da zic „n-aveți un . . . dragu moșului / să-mi aprind o țigare" // „ba avem" / iute se ↄotă pîn buzunare / . . . scot chibritu / îl aprind / și să-mi deie foc la țigare // cînd . . . cînd să . . . mi-aprind țigara / mă văzură // se băturâ pe de lături / se ciudiră / se crucirâ [!] / cum i-am putut eu păcăli // no*așa fuse cu . . . cu flăcăii ăștia //*

Localitatea: MIHAI VITEAZU, com. SASCHIZ, jud. MUREȘ
Informator: BABOȘ ION, 60 ani
Textul se află la INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ DIN CLUJ-NAPOCA

era unu Costea-n Crinț // gazdă bună / că să-l las și pe el tovarăș / că plătește și el un om / să-și gunoiască pămîntu // mi-o părut bine că-i om din sat / și / cunoaște . . . oamenii / cunoșteam și eu da nu ca el // no bine // pînă o fost vreme bună / eu am abzis de tot // pînă o fost vreme bună / s-o mai ocupat și el de ele // le-o mai muls / pîn-o făcut o țîr de brînză / după ce le-o muls / o fo și mai părăsite oile // o trecut toamna mai cu ploaie / mai cu vreme bună / o mers // cîni / nu prea aveam la oi // avea țiganu un cîne / se-n-colăcea pe lîngă foc // io aveam un cîne alb // de la neam de oi [k] neam de cîne de oi // bun de tot // era numa de-un an // da era ca un urs de mare // voinic // ăla toată noaptea / se ducea / din sus de oi într-un deal / apoi putea să ploaie / să ningă / să f [k] să trăznească / să fie orice vreme /

* o a fost pronunțat deschis.

Scanned with OKEN Scanner

ăla sta scolo cu botu pe labe // era un cîne lînos / și orice mișcare el simțea și știa // o trecut așa . . . toamna / pînă mai tîrziu / într-o noapte / eram acasă // în Mihai Viteazu // ies noaptea pe la . . . ceasu o fi fost așa cam pe la doisprezece // cînd ies afară / ninge̲a / ploua̲ / bătea vîntu / era o vreme / de să nu scoți un cîne din casă // mă duc în casă / scol boreasa / zic: „tu boreasă // io dorm în pat // da dimineață se poate întîmpla să ieu streangu și să mă spînzur" // „da ce-i mă omule? // ai prostit?" / „ba io n-am prostit // da tu nu știi ce-i afară" // „ce-i? // ce s-o-ntîmplat afară?" / „pîn-acuma nu știu nimic / da se poate-ntîmpla // e-o vreme afară / de să nu scoți un cîne pe ușă // și țiganu ăla acolo / ce face ăla numa c-un cîne / cu atîta amar de oi?" // aveam peste o mie de oi // într-un cîrd // zic „io mă duc la oi" // „mă omule ești prost pe vremea asta să te duci tu acuma / acuma fie ce-o vrea Dumnezeu" // „Dumnezeu vrea / da eu mă duc" // ea „nu te duce!" / ba eu „mă duc" // și / mi-am luat o haină blănită . . . în umeri / m-am încălțat și m-am îmbrăcat ș-am pornit // ningea și ploua / de nu-ți vedeai degetu de-ntuneric // m-am dus pe drum // mă duc mă duc mă duc / m-am dus din sat pînă pe la părău Ieii / cum îi spunem noi / cam un kilometru // m-ajunge o mașină de lux cu niște domni // fac cu mîna să oprească / o oprit // o fost oameni cumsecade // „unde umbli măi omule pe vremea asta?" // „domnule // am oile uite-aicea-n hotar // faceți bine luați-mă pînă acolo aproape / să mă duc că mi-i frică că . . . vin lupii / și . . . praf le fac în noaptea asta" // oameni cumsecade // zice „nene / mergi departe?" // „nu merg așa departe" // „nu te supăra / da ești prea ud / și . . .stăi aci pe [k] în scară dacă nu mergi așa departe" // mi-o părut bine că m-o lăsat și-acolo // m-am pus în [k] m-am suit în scară / și m-am dus // cînd m-am apropiat unde știam că-s oile / era pe . . . paștea popii din Crinț / lîngă drum // bat în fereastră / să oprească / o oprit / „ce-s dator / domnule?" // „du-te sănătos nene" // „vă mulțămesc frumos" // mă duc / cînd ajung acolo în paște / nici o oaie // mă // s-or fi mutat mai în sus // era un părău / cot pe-acolea / ascult / nimic // doamne ferește! ce-o fi asta? // strig cînele / nici un cîne // dacă era aproape / cînele venea // mai stau pe-acolea / mă-nvîrtesc / în sus în jos / dau de urma focului // urma focului / caldă // Dumnezeule Doamne / s-or fi pornit oile / și-ăștia s-o dus să le coate // eu n-am avut ce face // unde să mă du̲c pe-n-

tuneceala aia? // mă duc în sat // că nu era departe satu / un kilometru jumătate // cînd mă duc ş-ajung în capu satuli / auz că se scutură oaia cu clopotu // am cunoscut clopotu / iacă oile-s aicea // le-o fost băgat bietu om într-o curte / în capu satuli / de vremea aia grozavă / le-o mînat în sat // bine o şi făcut // mă duc p-acolo / zic: „cînele m-o simţit" // iese cîncle-n drum la mine / îl mîngăi / şi bietu cîne ... în loc să-i fi dus ceva şi eu de-acasă / l-am mînat îndărăpt la oi // cît era de tînăr / c-avea numa un an / s-o dus îndărăpt la oi / şi s-o aşezat lîngă pălan / şi sta acolo //

Localitatea: MERA, jud. VRANCEA
Informator: ŞERB MARGHIOALA, 44 de ani
Textul se află la CENTRUL DE LINGVISTICĂ, ISTORIE LITERARĂ ŞI FOLCLOR DIN IAŞI

mama mea / era de vro cincizeci şi opt de ani // mai mult nu avea cînd a murit // cincizeci şi opt de ani // aşa // a plecat într-o bună zi cu vacile // ... la poiană // mergînd î cu vacile / mama de obicei lua şi furca de torcea // torcea lînă // a luat furca şi-a plecat cu vacile // noi acas-am rămas / ca copiii / mai micuşori / acasă // a plecat / ea nu numai că torcea la lînă / da şi vedea că mai trebe / ba un lemn / ba una / ba alta // unde vedea lemnu uscat / ea ştia că trebuia să-l aducă acas / că trebuia multe de făcut // şi păscînd ea vacile-aşa prin poiană / dă de-o corhană // şt [k] cred că vă daţi seama ce-i aceie / o rîpă // cum / s-ar spune // aşa // şi-n marginea rîpii acolo unde era / era un fag // un copac // copacu-acela / avea mai multă uscătură // şi era o uscătură / un ... lemn / gros aşa / cam cît credea mama / ca pe mînă-aşa / ca să-l poată să-l rupă ea // ce-a făcut? // a scos furca din brîu / a-nfipt-o-n pămînt / şi s-a apucat cu mînile de creanga aceea // da copacu era-n margina rîpii // a malului // a tras o dată la ea // a mai tras o dată-ncolo // ea vedea că pîrîie de-acuma creanga / şi-i gata ca s-o rupă // cînd mai trage-odată şi-o dată-n colo / a pocnit // cînd a pocnit / pe ea a azvîrlit-o // cînd a azvîrlit-o / în rîpă / era un copac de fag // retezat cu ... beştea // aşa // şi era neted ca masa // cînd a azvîrlit-o pe mama / a căzut drept pe ... buturuga-aceea acolo / jos

Scanned with OKEN Scanner

// ca s-a simțit săraca // acuma ... de-acuma zdruncinată / că ca să vii dintr-o margine de rîpă așa de-naltă / în fundu-acela mare / și să cazi / pe-o buturugă-așa / desigur că nu-i lucru ușor // a căzut jos acolo // a stat ea cît o fi stat acolo / că ne povestea săraca // ... cum s-a-ntîmplat // s-a ridicat de-acolo / s-a ridicat iară-napoi / a luat lemnu / care l-a rupt / s-a ridicat deasupra malului // cînd s-a ridicat deasupra malului / mama n-a mai putut ca să mai steie de-acuma cu vacile / să mai mănînce vacile // le-a luat dinapoi pe vaci / cu furca-n brîu și cu lemnu de spinare / și-a venit cu el acasă // nu ne-a spus de la început ce i s-a-ntîmplat // tot o vedeam pe mama că chirotește // azi rău / mîine rău / tot galbenă / tot ofilită // „da ce ai mamă? // ce ți s-a-ntîmplat matale?" // ea de-acu n-a-ndrăznit să ne spuie nouă // că vă dați seama dumneavoastră / că de la căzătura asta a ei / s-a zdruncinat toate organele-n ea // și ... ca un vas de femeie ... slab // știți cui i-a spus? // femeii unde-ați fost dumneavoastră la ea // la țața Maria //

Localitatea: CEAHLĂU, jud. NEAMȚ
Informator: MARIA I. ȚIFUI, 40 de ani
Textul se află în ARHIVA FONOGRAMICĂ A LIMBII ROMÂNE

în timpu războiulu ... eu aveam o fetiță mică de un an // și barbatu meu era mai mult concentrat cînd să ducea / iară mai scăpa / iară se mai ducea ... // și cînd o venit drept pe-aicea frontu / noi auzeam ... bubuituri în colo spre Neamț / însă păreau așa / că știam că-i război / da pînă ce n-o venit aici în sat / nu prea am ... mi-o vinit a crede // într-o sară / cînd s-o făcut pe data de douăștri august / s-o făcut armistițiu / o vinit un om gospodar de aici din sat / pe la miezu nopții // și strigă la mine / și io am ieșit afară / și-mi spune : „ț-aduc o bucurie" // zic „ce-mi spui?" // zice „să știți că s-o făcut pace // că ... s-o făcut armistițiu / s-o făcut pace cu rușii și cu [ɛ] românii / și s-o aliat" // mi-o părut așa de bine / c-am crezut că nici mama dac-ar fi-nviat / nu mi se părea că e drept așa de bine // și ... m-am dus / bărbatu-mio atuncea ... era la o stînă / că făcuse el ce făcuse / se dusească la stîn-acolo ca să fie prins la vite / ca să nu [r] să nu-l mai ieie-n concentrare // și m-am dus la dînsu noaptea și eu / la stîn-acolo /

Scanned with OKEN Scanner

ş-am strigat că mai era încă cu vo doi gospodari // şi l-am strigat el s-o mirat că ce-o fi cu mine oare / de mă duc atunci // şi i-am spus „ştiţi voi ceva?" zic / „s-o făcut pace-n ... ţară / că s-o făcut armistiţiu" // n-o mai dormit nici ei / nici noi / de bucurie că s-o făcut asta // a doua zi dimineaţa / eu m-am dus în Răpciune de vale-aicea-n Ceahlău / ca să văd ... ce-i? i-adevărat or ce-i? // trecea nemţii cu maşini şi cu ...cîte duruitori de-a lor acolo / avea ... multe ... maşinării / care io nu văzusem pîn-atunci // treceau erau în retragere / de nu mai aveai cum să mai treci pe drum de rău lor / de loc / de loc / numa ei era pe drum // şi cu caii / şi pe jos / şi cu maşinile ... // da noi ştiam că-i pace // şi zic „ei se duc" // iaca aud [ɛ] şefu de post a nostru care era în sat / era pe drum // şi un profesor din Răpciune de-acolo / îl întreabă: zice „vai de mine / da ce facem amu? ce faceţi? domnu şef unde-apuci?" // zice „un ◡ s-apuc? // unde m-a-ndrepta Dumnezeu // ce să fac?" // da eu repede am fost atentă să văd ce? de ce-i vorba asta? // „vai da ne lăsaţi?" / zice profesoru cela // „ne lăsaţi? // da cui ne lăsaţi?" // „da pă ◡ ce să vă facem noi?" / zice „ce putem să facem?" „da" zice „doară vine frontu" zice / „de-amu vine frontu pe-aicia" // şefu de post zice „care cu Dumnezeu lor// s-or ascunde prin cele borte / p-une-or putea / să treacă că n-avem ce face / noi nu putem ţinea piept / că n-avem încotro" // atunci io m-am ... spăriat aşa de ... vorba asta / ş-am venit acasă / „vai măi omule" / îi spui lui / „nu ştiu ce fel de pace / că" zic „vine frontu / io am auzit că vine frontu / nu că-i pace // cum îi asta?" // da s-auzea boambe / buhnituri / şi ... s-auzea // şi ... ce să ... ce să fie? // la vo două zile după asta / icea-n obcină la noi / c-o pus ei un brad / şi din bradu cela [ɛ] buhnea cîteodată de vîj [ɛ] vîjîia pe sus şi tot în jos înspre Hangu / ş-acole ascultam cum pocne a / să spărgea //

Localitatea: ŞTEFĂNEŞTI, jud. BOTOŞANI
Informator: POP C. VASILE, 61 de ani
Textul se află la CENTRUL DE LINGVISTICĂ, ISTORIE LITERARĂ ŞI FOLCLOR DIN IAŞI

m-am fost dus / la o nuntă / odată / cu nevastă-mea // ne-o poftit nunu cel mare / socru cel mare / socru cel mic cu fata / c-aşa se spune la noi // „haide / măi femeie / la

Scanned with OKEN Scanner

nuntă" // da ea-mi spune / „ia vezi / domle / acolo / să nu te-ntreci la rachiu / şi la vin să bei" // da io-am spus / „măi femeie / dacă ne ducem acolo şi nu bem rachiu / ori vin / ne socoate oamenii ceia că nu-i vroiem / sau nu ne place // şi noi atuncea trebuie să le facem domle coraju lor // a li socrii mari / nun mare // şi eu nu-s tocmai rău aşa de scr [ɛ] scîrbă / cînd îmi dă unu un pahar de rachiu / sau cînd îmi dă unu un pahar de vin // eu iau / pe urmă / nu mai vreau // mă mai bag şi-nvîrt // mi-i drag să-nvîrtesc" // amu femeia spune / „nu ţi-am spus eu omule? // ai să bei rachiu şi vin / şi-ai să faci nişte trăsnaie / moşule" // „măi / taci din gură // eu pe tine te joc un joc / bre // al ‿întîi // că-s tătă săptămîna cu tine / tătă luna-s cu tine şi anu cît ne-a da Dumnezeu / sîntem împreună // da / un joc e a tău / da celelante / care le pot prinde // [ɛ] ca vorba ceea / eu o dată mă joc cu aeste / nu de multe ori // da cu tine / îs tăt anu" // şi dă mai cu vin / mai cu rachiu / şi m-am încurcat // amu / căutam să-mi zică şi dameşvals / aşteptam să vie să mă ieie / babele la joc // da io le-am spus / da ele spun că le dor picioarele // „ă! n-ai băut vin ca mine // eu am băut vin / şi nu mă mai doare picioarele" // şi hai! // întinde şi pe una şi pe alta / de-amu / [neinteligibil] // aş fi băută ‿un vin / de amu-mi vinea alte ... trăsnăi în cap // să mă duc să fac comanda la lăutari // mă duc acol ‿la lăutari / cum îi în partea asta de la noi / „măi ţigane // ian ascultă // să-mi zici şi tu mie o bucăţică amu / măi // amu am vinit şi io la nuntă / şi vreau să joc o bucăţică aşa cam pe bătute / măi // ai să-mi zici?" // da el îmi spune / „cum / bădie? // cum?" // „da aşa" // începe din scripca ceea lui a cînta / a scîrţîi / da nu ştiu / că el nu vroia să-mi cînte cum trebe // el cam vroia să mă ieie şi-n rîs // da eu spun / „măi / ian ascultă // tu eşti plătit aici / tu trebe să cînţi cum îţi dă comandă // să-mi zici un cîntec" //

Localitatea: SOMOVA, jud. TULCEA
Informator: MITA POPA, 78 de ani
Textul se află în ARHIVA FONOGRAMICĂ A LIMBII ROMÂNE

„e" zic / „ă-ntins picioru / e-nţepenit" // mai stau eu mai stau / mai stău eu mult ... // zic „am să mă culc şi eu oleacă" // „nu mai vrei apă?" // tace // „nu mai vrei ‿i"

// da stînd eu așa / am auzit ... că el cum stătea pe pernă / n-a zis nimica / n-a dat nici dintrî [k] și o mînă a lui era-n mîna mea / în brațele mele // și tot îl ... asta era deșcheiat / și tot îl chipuiam / rece mîna! // da zic „stai cu mîna afară la margină / stai cu mîna atîrnată / și ți-a-nghețat mîna" // și eu să i-o-ncălzesc // o țineam și tot frecam / tot o frecam ... // el a făcut acolo pe pernă / „ha!" ... // știi atîta am auzit eu / atîta gălăgie a făcut el // și ... eu n-am știut // n-am băgat de seamă / n-am mai ținut cont // cît o fi fost ceasu / cît om fi zăbovită noi / ... gata // eu zic „mă culc // nu mai vrei apă?" / tace // da cu ochii deschiși / se uita parcă la mine țintă! // ochii deschiși // gura-nchisă / cînd a făcut „hăp" / a-nchis gura // of / era marți seara ș-a stat și miercuri și joi tocmai ... // parcă se mai umflase-o-leacă / da tot gura-nchisă // da ochii deschiși! // și ... eu n-am știut nici că doarme / nici că îi mort / știi nica // și cînd vorbea ședea cu ochii deschiși / și cînd era mort ședea cu ochii deschiși ... // da nu mi-a venit mie-n gînd așa măi! / da om mort / [k] om să doarmă / ai că mort ... / moare cu ochii deschiși // că de slăbiciune / că de nu știu ce / din [k] și moare cu ochii deschiși // da ... că doarme? / să doarmă cu ochii deschiși? / parcă ... ca iepurile / parcă mă gîndeam n-am pomenit / da nu-mi dădea în gînd / ... că să fie // zic „eu am să ... dau lampa-ncet / și mă culc și eu oleacă // dacă nu ieși afară / dacă nu bei apă / nu mai vrei nica / mă culc și eu oleacă" // și dau eu lampa-ncet / ș-aveam o haină cu blană / iau haina aia cu blană / ș-aveam așternut jos / și pernă / și zic „să pun haina pe mine / și să mă culc și eu oleacă" // ă plînsesem de cu seară și pînă ... mă umflasem // parcă nici nu mai vedeam // dau să mă culc eu / mă astă ... // „măi" zic / „eu m-oi culca și oi adormi / și" zic ... „el s-o [k] da să se scoale" zic / „și o cădea / p-ormă n-oi putea să-l ridic în pat / ori cine știe? / o mai cere ăpă / să nu rabde el de sete / eu să fiu straje" // m-am sculat / auzi? / m-am sculat de jos / și iar m-am dat la el / și ... mă uit și iar mă pun jos / și șed / șed / șed / mi s-a ... urît / am [k] m-am plictisit // „a mă! tu dormi tu? // dormi? / ce faci? // nu mai vrei apă? / nu mai vrei cutare?" nic // „doarme!" zic // „doarme el și cu ochii deschiși" // și pun mîna pe el // cînd pun mîna pe el și-l hîțîn / ca masa asta! //

Localitatea: ALUNIȘU, com. SPINENI, jud. OLT
Informator: BRÎUROȘU ION, 40 de ani, 3 clase
Textul se află în ARHIVA FONOGRAMICĂ A LIMBII ROMÂNE

cînd plecam pîn sat / începeam să strigăm: „marfă! marfă! marfă / marfă ...” / acuma dumneata care erai negustor [k] care vreai să cumperi / făceai: „bă negustorule! ia oprește” // îți făcea cu mîna // opreai acolo / puneam [k] aveam un ciumag mare de vun metru jumate // puneam jos tolba pe pămînt / venea acolo „ce vrei să cumperi?” zice „dă și mie ” se uita „p-asta cum o dai / p-asta cum o dai?” îi spuneam: „asta-i atîta” / ca cum ar fi acu la un magazin / „asta-i atît / asta-i atîta ... ” // „păi dă și mie cinci metri d-asta / dă-mi doi d-asta / dă-mi d-o cămașă / dă-mi d-o rochie / dă-mi ...” // îi dam / măsuram acolo cu metru / zice „n-o-ntinde tare!” // da io ce-i spuneam: zice „lăsă / că cine-o-ntinde / să-i întindă Dumnezeu zilele” / -i spuneam eu // [...] într-o seară / am umblat toată noaptea // am umblat de la ora șapte și pînă la douăsprece / noaptea // într-o comună de ... fo opt sute și ceva de familii / nouă sute / toată noaptea / din poartă-n poartă / „măi țațo! măi țațo!” // alții [ɛ] mă lua restit / zice: „cē! [ɛ] du-te d-aci” / ce „că nu primesc pe niminea” // ce să fac frate? m-apucase ora douăsprezece / ieșeam din sat // mi se urîse-ntrebînd // mă! dac-am văzut ... / pusesem marfa‿acolo-ntinsă / o bucată de americă albă / pînză albă știți / înainte se zicea americă // am pus-o acolo la ... marginea șanțului / m-am culcat acolo / ... pe ea / ce să fac? că era cam toamnă / mi-era frig / am stat eu vro juma de oră / -ncepuse să-mi tremure dinții din gură // „nu ... nu e bine aicea // ai să tot merg toată noaptea” // am luat-o // hai‿hai / hai‿hai // mai întrebam la cîte unu care era / ... aproape de capu satului / ... am strigat la un om bătrîn / era [ɛ] o casă prăpădită // „ia mă să-ntreb și la omu ăsta! ” // „mă nene! / ă uite întrebai toată comuna asta cît e de mare / nu m-a primit niminea // bagă-mă ș‿pe mine barem aci / să stau ș‿io la adăpost pînă dimineață” // „mă nene / ia vino-ncoace // eu te bag pe dumneata-n cas // da cum oi mișca noaptea ș-oi face vo mișcare uite șișu” // avea un [ɛ] un cuțit atîta / un cuțit de porci d-ăia mari zice / „cum te-oi mișca” / zice „eu te achit imediat” / zice // „ăuū! ce să fac frați-miu?” acu

stam ca prostu și mă gîndeam / și m-aș fi dus / și nu m-aș fi dus / vorba ăluia / că poate peste noapte-aveam nevoie să ies afară / știți / el mi-a spus: „cum te-oi mișca / cum te-am curățit!" // am intrat în cas-acolo / văz omu că ia cuțitu ăla atîta / și ... l-ascute bine acolo / și-l bagă la cap // cē să fac? am stat acolo / cē mai mi-era de somn / saŭ nu mai mi-era // [ɛ] eram și obosit că eram mort de obosit // încai de foame nu mai vorbeam / că răbdasem toată ziua // s-a făcut dimineață // m-am sculat / m-am spălat pe ochi ... // se scoală femeia de dimineață / ne face mîncare / am ieșit p-afar-atunci / vorbea el acolo / și mi-a spus / „bă nene! / știi de ce" / zice „nu te ... nu te primește nimine-aici așa"? zice „chiar săptămîna trecută / ... am primit niște călători" cum era-nainte găzari / era [k] umbla unii cu gaz [...] „peste noapte" zice „s-a sculat / și-a omorît gazda" // ce „a omorît" / zice „și pe băiatu [k] și pe femeie / și pe om // și cînd a vrut să omoare pe copil / copilu s-a făcut mort pîntre ei / și ei n-a băgat de seamă // și copilu a scăpat //

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE
(Volume şi reviste)

ACLFR XII = *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, redactor responsabil: Alexandru Rosetti, Bucureşti, vol. I: 1970; vol. II: 1971

ALR SN VI = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. VI, [Redactor principal: prof. univ. Ioan Pătruţ], [Cluj], 1969

ALRT II = *Texte dialectale* culese de Emil Petrovici. *Suplement la Atlasul Lingvistic român II*, Sibiu-Leipzig, 1943.

AUBLbR = *Analele Universităţii Bucureşti*. Limba română, Bucureşti

AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă), Secţiunea III (ştiinţe sociale), e. Lingvistică, Iaşi

AUT = *Analele Universităţii din Timişoara*. Seria Ştiinţe filologice, Timişoara

BL = *Bulletin linguistique*. Faculté des lettres de Bucarest. Publié par A. Rosetti, Bucureşti—Paris—Copenhague

BUL.FIL. = *Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide"*. Universitatea din Iaşi. Director Iorgu Iordan, Iaşi

CADE = I.-Aurel Candrea — Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, Bucureşti, [1926—1931]

CFS = *Cahiers Ferdinand de Saussure*, Geneva

CL = *Cercetări de lingvistică*, Cluj

CLTA = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Bucureşti

CONTRIBUŢII = *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I—III, Bucureşti

CV = *Cum vorbim*, Bucureşti

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti

DLR = Academia Republicii Socialiste România, *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Bucureşti

DR = *Dacoromania*. Buletinul Muzeului limbei române condus de Sextil Puşcariu, Cluj

ELS = *Elemente de lingvistică structurală*, redactor responsabil I. Coteanu, Bucureşti, 1967

FD = *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti

GR. S. = *Grai şi suflet*. Revista Institutului de filologie şi folclor publicată de Ovid Densusianu, Bucureşti

„Langages" = *Langages*, Paris

„Language" = *Language*, Journal of the linguistic Society of America, Baltimore

Scanned with OKEN Scanner

„Langue Française" = *Langue Française*, Paris
„Limbaj, logică, filozofie" = Sorin Stati, Solomon Marcus, Cornel Popa, Gheorghe Enescu, Alexandru Boboc, *Limbaj, logică, filozofie*, Bucureşti, 1968
„Lingua e stile" = *Lingua e stile*, Bologna
„Lingua Posnaniensis" = *Lingua Posnaniensis*, Poznań
LL = *Limbă şi literatură*, Bucureşti
LLM = *Limbă şi literatură moldovenească*, Kişinău
LR = *Limba română*, Bucureşti
MAT. DIALECT. I = *Materiale şi cercetări dialectale*, I, [redactori responsabili: Romulus Todoran, Vasile Breban], [Bucureşti], 1960
„Omagiu lui Alexandru Rosetti" = *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, 1965
„Omagiu lui Iorgu Iordan" = *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1958
„Otázky slovanské syntaxe" = *Otázky slovanské syntaxe*, Sborník Brněnské Syntaktické Konference 17—21 IV 1961, Praha, 1962
„Philologica Pragensia" = *Philologica Pragensia*, Praha
PLG = *Probleme de lingvistică generală*. Vol. VII. Redactori responsabili: acad. I. Coteanu, Lucia Wald, Bucureşti, 1977.
Porţile de Fier = Cornelia Cohuţ şi Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porţile de Fier", I. Texte. Sintaxă*, Bucureşti, 1973
RF = *Revista de filozofie*, Bucureşti
RLiR = *Revue de linguistique romane*, publiée par la Société de Linguistique romane avec le concours du Centre national de la recherche scientifique, Paris
RRL = *Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti
SCL = *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti
S.C.Şt. (Iaşi) = *Studii şi cercetări ştiinţifice*. Filologie, Iaşi
SG = *Studii de gramatică*, Bucureşti
StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*. Series Philologia, Cluj
„Studia linguistica" = *Studia linguistica*, Lund—Copenhague
TCLC = *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*, Copenhaga
TD, Munt. I = *Texte dialectale. Muntenia*, I, [publicate] sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, [Bucureşti], 1973
TD, Munt. II = *Texte dialectale. Muntenia*, II. Publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1975
TDO = *Texte dialectale Oltenia*. Publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967
TLL = *Travaux de linguistique et de littérature*, publiés par le Centre de philologie et de littératures romanes de l'Université de Strasbourg
VJa = *Voprosî jazîkoznanija*, Moscova
„Word" = *Word*, Journal of the Linguistics Cercle of New York

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

Alvar, Manuel, *Estado actual de los estudios de dialectología románica*, în ACLFR XII, vol. I, p. 77—79

Andriescu, Al., *Funcția stilistică a izolărilor livreşti în limba vorbită*, în „Omagiu lui Iorgu Iordan", p. 29—33

Anghel, Ioana, Elena Comşulea, Emese Kis şi Ioan I. Stan, *Topica propoziţiilor principale în proza beletristică română contemporană (Aspecte statistice şi informaţionale)*, în SCL, XVII, 1966, nr. 6, p. 661—682

Antoine, Gérald, *La coordination = La coordination en français*, tome I, Paris, [1958]; tome II, Paris, [1962]

Antoine, Gérald, *La langue parlée et ses transpositions littéraires dans le français contemporain*, în „Actes du Xe Congrès International Linguistique et Philologie romanes, Strasbourg, 1962", tome II, Paris, 1965, p. 443—451

Artemov, V.A., *Komunikativnaia sintaksiceskaia, loghiceskaia i modalnaia funkţii recevoi intonaţii*, în „Materialî Kollokviuma po eksperimentalnoi fonetike i psihologhii reci", Izd-vo Moskovskogo Universiteta, 1966, p. 3—20 (citat după un rezumat din „Revista de referate şi recenzii", lingvistică, filologie, **11**, 1967, p. 740—741)

Arvinte, Vasile, *Atlasul lingvistic al Moldovei şi Bucovinei (ALMB)*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară" Iaşi, XXI, 1970, p. 5—13

Avram, Andrei, *Despre dialectologia structurală*, în ELS, p. 181—192

Avram, Andrei, *Particularităţi ale intonaţiei interogative în graiul din Muscel*, în FD, VIII, p. 43—64

Avram, Mioara, *Observaţii asupra coordonării*, în SG, II, p. 151—159

Avram, Mioara, *Particularităţi sintactice regionale în dacoromână*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 1, p. 29—35

Avram, Mioara, *Subordonarea = Evoluţia subordonării circumstanţiale în limba română*, Bucureşti, 1960

Scanned with OKEN Scanner

Bally, Charles, *Linguistique générale et linguistique française*, Troisième édition, Berne, [1950]

Barbu, N.I., *Conjuncţii cu funcţii multiple*, în CV, III, 1951, nr. 9—10, p. 19—22

Bednarczuk, Leszek, *Spójnik adwersatywny w jezykach indoeuropejskich*, în „Lingua Posnaniensis", **11**, 1966, p. 33—46

Beldescu, G., *Coordonarea simplă, complexă şi contextuală*, în LR, VII, 1958, nr. 3, p. 19—38

Benveniste, Émile, *L'appareil formel de l'enonciation*, în „Langages", 1970, **17**, p. 12—18

Benveniste, Émile, *Problèmes de linguistique générale*, [Paris, 1968]

Benveniste, Émile, *„Structure" en linguistique*, în „Sens et usages du terme *structure* dans les sciences humaines et sociales", édité par Roger Bastide, The Hague, 1962, p. 31—39

Bidian, V., *Observaţii asupra frazei în graiurile din Oltenia. I. Coordonarea*, în CL, XV, 1970, nr. 1, p. 97—103

Bidian, V., *Observaţii asupra frazei în graiurile din Oltenia, II. Probleme de subordonare*, în CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 5—20

Le Bidois, G. et R., *Syntaxe du français moderne*, Tome II, Deuxième édition, revue et completée, Paris, 1968, p. 233—249

Bîrlea, Ovidiu, *A.P.* = *Antologie de proză populară epică*, I, [Bucureşti], 1966 — prefaţa

Bolocan, Gh., *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, în SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 35—71

Bonnard, Henri, *Support grammatical et support sémantique*, în „Langue française", **21**, 1974, p. 72—89

Bourciez, Édouard, *Éléments de linguistique romane*, Quatrième Édition, Paris, 1956

Brâncuş, Gr., *Că „narativ" în balada populară*, în LR, XXVI, 1977, nr. 5, p. 505—508

Brâncuş, Grigore, *Graiul din Muntenia* (*Descriere pe baza materialului din volumul* **Opincaru** *de Gr. M. Jipescu*), în LR, XXII, 1973, nr. 1, p. 37—44

Brâncuş, Gr., *Graiul din Oltenia*, în LR, XI, 1962, nr. 3, p. 248—260

Brâncuş, Grigore, *Un aspect al repetiţiei în limbajul popular: temporala de reluare*, în LR, XX, 1971, nr. 1, p. 33—37

Budagov, R.A., *K teorii sintaksiceskih otnoşenii*, în VJa, XXII, 1973, nr. 1, p. 3—15

Bulgăr, Gh., *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*, în SG, I, p. 165—180

Buyssens, Eric, *La communication et l'articulation linguistique*, Université libre de Bruxelles, Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres, Tome XXXI, Bruxelles—Paris, [1967]

Scanned with OKEN Scanner

Iordan, Iorgu, *Tendințe sintactice în limba română actuală*, în SCL, XVII, 1966, nr. 6, p. 609—622
Iordan, Iorgu, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967
Istrate, G., *Graiul popular scris*, în BUL. FIL. VI, 1939, p. 132—150
Ivănescu, G., *Gramatica și logica. II. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, Seria Științe filologice, II, 1964, p. 193—219
Kallioinen, Vilho, *Contribution à l'étude de l'intonation roumaine*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti", p. 433—435
Kelemen, Bela, *Cu privire la caracteristicile stilurilor limbii în lumina statisticii lingvistice*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 35—38
Kerschbaumer, Marie Thérèse, *Și adverbial — mijloc de întărire, mijloc de atenuare*, în SCL, XIX, 1968, nr. 4, p. 365—374
Labov, William, *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia, [1972], cap. 8: *The Study of Language in Its Social Context*, p. 183—259
Lamprecht, Arnošt, *K problematice nářeční syntaxe*, în „Otázky slovanské syntaxe", p. 383—384
Leonte, Liviu, *Elemente populare și regionale în proza actuală*, în S.C. Șt. (Iași), XIV, 1963, fasc. 1, p. 65—88
Mancaș, Mihaela, *Aspects de la grammaire de coordination en roumain*, în CLTA, IV, 1967, p. 107—141
Manoliu-Manea, Maria, *Structuralismul lingvistic* (*Lecturi critice*), București, 1973
Marcus, Solomon, *Aspecte matematice în studiul limbajului*, în „Limbaj, logică, filozofie", p. 48—85
Martinet, André, *Elemente de lingvistică generală*, traducere și adaptare la limba română de Paul Miclău, București, 1970
Martinet, André, *Les structures élémentaires de l'énoncé*, în *La linguistique synchronique. Études et recherches*, Deuxième édition, Paris, 1968, p. 195—229
Mărușca, N., *Cîteva abateri în sintaxa propoziției graiului din comuna Borod* (*Bihor*), în „Cercetări de limbă și literatură", Oradea, I, 1968, p. 69—73
Mărușca, N., *Graiul din comuna Borod* (*Bihor*). *Morfologia, sintaxa frazei și formarea cuvintelor*, în „Cercetări de limbă și literatură", Oradea, IV, 1971, p. 87—123
Meillet, A., *Le renouvellement des conjonctions*, în *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921, p. 159—174
Meillet, A., *Linguistique historique et linguistique générale*, tome II, Paris, 1936
Metea, Alexandru, *Realizarea raportului consecutiv și valorile lui stilistice în opera lui Ion Creangă*, în LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 433—438

Scanned with OKEN Scanner

LA COORDINATION DANS LE PARLER POPULAIRE ROUMAIN

L'étude des parlers daco-roumains a constitué une préoccupation permanente pour de nombreux linguistes de notre pays. On dispose à présent d'un nombre impressionnant d'études et articles visant la description et l'application de certains phénomènes phonétiques, de la terminologie populaire de divers domaines d'activité et même certains problèmes de morphologie dialectale. On dispose également d'une série de monographies dialectales sur des régions plus ou moins étendues, où sont étudiés surtout des problèmes de phonétique-phonologie et le vocabulaire des régions respectives. L'apparition des atlas linguistiques, qui rendent sur les cartes des aspects linguistiques concrets, a permis aux spécialistes l'étude des parlers considérés en tant que systèmes, où toutes les parties se présentent rattachées les unes aux autres dans le plan synchronique. A partir des cartes linguistiques, on a mis en évidence, dans des études diverses, tant les ressemblances que les différences entre les structures des parlers, surtout entre leurs systèmes phonologiques. On a pourtant laissé de côté l'étude d'un secteur important, la syntaxe des parlers daco-roumains et, dans une certaine mesure, la morphologie.

On a néanmoins déjà fait des références à la structure syntaxique de la langue populaire, mais sans prendre un appui sur un matériel de faits. La véritable image de la langue populaire est, de la sorte, incomplète et meme troublée par l'idée — qui se repète et s'accentue, toutes les fois qu'il s'agit de la langue populaire — que les locuteurs du peuple sont, d'habitude, dépourvus de la capacité d'ordonner leurs énoncés suivant les rigueurs syntaxiques, de grouper leurs idées de façon intelligible et logique, d'exprimer des rapports multiples et compliqués, de manière que leurs phrase se caractérise par une simplicité extrême.

Ces idées surprennent d'autant plus que l'on sait que la langue populaire roumaine possède une grande richesse de moyens lexicaux, stylistiques et même grammaticaux par l'entremise desquels ses locuteurs font connaître, d'une manière très claire, précise, nuancée, leurs pensées, leurs sentiments, leurs attitudes. Le fait qu'il existe des locuteurs — même de langue littéraire — qui s'expriment d'une manière ambiguë ou incorrecte est une réalité, mais cela est dû non à l'insuffisance des moyens linguistiques de la langue populaire, mais à la négligence dans leur emploi. Ce sont pourtant des cas non-significatifs. On ne saurait nier que la langue parlée (quel que soit l'aspect envisagé : celui populaire ou celui littéraire)

Scanned with OKEN Scanner

jouit d'une grande liberté concernant l'organisation des énoncés, mais cette liberté est possible entre les limites d'un système existant dans le parler et bien connu par tous les locuteurs de ce parler.

Le présent ouvrage se fonde sur l'analyse de plus de 5 000 énoncés, obtenus par la transcription, à partir de la bande de magnétophone, de textes dialectaux daco-roumains provenant de 67 localités disseminées sur tout le territoire du pays.

Dans l'étude de la langue populaire, on doit tenir compte des conditions dans lesquelles l'acte du langage se déroule, conditions réclamant au moins un locuteur et un interlocuteur, ayant un contact toujours actif, ce qui entraîne d'évidentes répercussions sur la construction syntaxique. Un résultat normal du caractère parlé de la communication est l'affectivité, qui, à son tour, pose son empreinte sur l'organisation syntaxique du message. Le caractère affectif de la communication se déchiffre à travers l'intonation, la pause, l'accent. Aussi, dans la segmentation de la chaîne parlée populaire, doit-on tenir compte du rôle détenu par l'intonation, la pause et l'accent dans la délimitation correcte de l'énoncé, compris comme une communication indépendante, quelle que soit sa complexité. Dans cet ordre des idées, il vaut bien retenir, en tant que traits caractéristiques du langage, la valeur de marque prédicative de l'intonation descendante suivie par une longue pause en association avec l'accent d'intensité, et le fait que les pauses se produisent de règle à la fin d'une unité de sens, parce que le rôle biologique de l'inspiration est subordonné à celui communicatif.

Les résultats auxquels nous sommes parvenus en étudiant les textes populaires du point de vue de la réalisation des contours terminaux d'intonation, en corrélation avec la pause et l'accent, nous mènent à l'idée que, dans la plupart des cas, la fin d'un énoncé est marquée, dans le langage populaire également, par un contour terminal descendant, quand il s'agit d'énoncés énonciatifs, et par une pause relativement longue *(la opt zile* ↑ ↑ ... *se vindecase* ↓↑↑ *; eu am rămas cu el* ↓↑↑ *; a luat furca* ↑ *şi-a plecat cu vacile* ↓↑↑). Mais ce schéma général est souvent troublé par des énoncés à contour terminal ascendant *(azi rău* ↓ ↑ *mîine rău* ↓ ↑ *tot galbenă* ↓ ↑ *tot ofilită* ↑↑↑ „da ce ai mamă? ↓↑↑ *; du-te la căluş* ↑ ↑ *găseşte căluş* ↑↑↑ *; nu mai zicem zahăr* ↓ ↑ *să fie mai* ↑ ...↑↑ *)* ou des énoncés contenant des constructions additionnelles ou des intercalations et des incidentes („de mă gagă Mărie" ↓↑ mama mea ↓↑↑ *era mai ... mai mică mama* ↓↑↑ zice ↑ ↑; ne-o poftit nunu cel mare ↑ ↑ socru cel mare ↑ ↑ socru cel mic cu fata ↑ ↑ *c-aşa se spune la noi* ↓↑↑ *)* lesquelles réclament une intonation spéciale, en nuançant de la sorte l'image généralement reconnue des contours terminaux. L'existence d'un nombre assez grand d'énoncés énonciatifs à contour final ascendant confère au parler populaire un trait particulier. Parmi eux on compte aussi les énoncés inachevés, qui son dûs ou bien au déplacement de l'attention du locuteur vers un autre aspect de la réalité communiquée, ou bien au fait que le locuteur ne trouve pas le mot propre à continuer l'idée commencée.

D'autres fois, l'intonation descendante et la pause relativement longue isolent, du reste de l'énoncé, les constructions additionnelles, assez fréquemment rencontrées dans les textes dialectaux (în patruzeci şi unu am primit iar ordin de chemare ↓↑↑ *pîntru ... a merge la companie de lucru* ↓↑↑ ; în primu an *cînd m-am însurat* ↓ ↑ la anu ↓ ↑ aveam un prunc ↓ ↑ pe Teodor ↓ ↑). De tels isolements constituent un procédé stylistique dans la langue de la littérature artistique, tandis qu'au cadre de l'aspect parlé de la lan-

Scanned with OKEN Scanner

gue, ils représentent des éléments naturels, qui découlent de l'organisation moins élaborée du message.

Les quelques applications concrètes des principes d'interprétation du matériau dialectal, effectuées au premier chapitre du présent ouvrage, ont démontré le fait que les textes dialectaux sont parfois susceptibles d'interprétations multiples. Afin de saisir correctement les rapports syntaxiques qui existent entre les éléments de la communication il est nécessaire de faire une permanente corrélation de l'intonation, de la pause et de l'accent avec le contexte et le cadre figuratif de l'acte du langage, tenant, en même temps, compte, avec priorité, des marques formelles (grammaticales). Les cas d'interprétation multiple mettent en lumière tant la contribution des facteurs concernant la forme du message, que celle des facteurs en concernant le contenu.

Avant d'essayer une synthèse des éléments typiques pour la coordination en langue populaire roumaine, nous croyons qu'il ne serait pas dépourvu d'intérêt de retenir quelques traits particuliers qui se sont détachés du matériau dialectal, plutôt à titre de caractéristiques du langage en général. Nous en rappelons les suivants : l'absence d'une fonction prédicative réelle d'une série de verbes à un mode personnel, dans des hypostases diverses (reprises immotivées de la même forme, mots de remplissage — *zice*, mots d'appel — *ştii*, doublage synonymique — *spune zice*, les instruments d'articulation du texte, qui engendrent des énoncés ayant leur propre configuration *(aşa că ...)*, la répétition de la préposition spécifique au complément associatif devant chacun des termes coordonnés, la répétition du nom avec chaque complément lorsque l'attribut du sujet est exprimé par un nom accompagné de deux compléments juxtaposés.

Pour ce qui est du rapport de coordination dans les parlers, on observe une relative ressemblance des liaisons de coordination entre les parties de la proposition et entre les propositions. Tant la coordination intrapropositionnelle que celle interpropositionnelle se réalisent par la jonction et la juxtaposition, chacune préférant tout d'abord la jonction. Plus le rapport exprimé est serré, plus la présence du connectif s'impose comme nécessaire. De la sorte, la coordination disjonctive se fait presque uniquement par la jonction.

La coordination copulative combine souvent, en les alternant, les deux procédés, la jonction et la juxtaposition. Ainsi, une série de structures complexes apparaissent dans la langue populaires, contenant jusqu'à neuf propositions (*a pus un om / i-a dus două care de paie / a luat /* i-a dat [k] *a băgat o soră la un învăţător / fată-n casă / a băgat altă soră la un notar / şi-a strîns vreo două* [...] *parale / şi s-a dus ş-a cumpărat o scroafă ... // şi-a adus-o acasă*/), construites en partie par la juxtaposition, en partie par *şi* énumératif, ou jusqu'à cinq propositions, construites avec *şi* terminatif *(o sărit din partea de la deal / o sărit înăuntru / în ocol / o pus gura pe-o oaie / o aruncat-o peste ... gard / ş-o pus ... gura pe alta//)*.

Les plus fréquentes structures copulatives sont celles formées de deux termes en jonction, **a şi b** (noi cîntam pe drum *// de veselie şi de bucurie//*), **A şi B** (şi-acolo ne-am împăcat */ că ne aduce şase sute / şi de restu stă ea* să slujească//). A une distance assez grande de celles-ci sont placées, en position interpropositionnelle, les structures à deux termes juxtaposés, ensuite celles à trois termes, en position tant intrapropositionnelle qu'interpropositionnelles, en comprenant le *şi* énumératif : **a şi b şi c** (şi-ţi dau *slănină / şi brînză / şi o pită /*), **A şi B şi C** (*„du-te-acasă / şi mînă femeia /* să-ţi aducă frunză de mesteacăn */ şi te leagă"/*).

Ces structures, recontrées plus rarement dans la langue littéraire représentent un trait spécifique de la langue populaire.

Toujours une caractéristique de la langue populaire est constituée par la structure intrapropositionnelle **a R și b,** qui exprime les constructions additionnelles (să vezi ce *scrisoare o căpătat / și-o poezie* de la maică-sa).

La coordination disjonctive intrapropositionnelle se réalise seulement par la jonction, même au cas de la coordination de plus de deux termes (făceai ... *treizeci de găleți / ... o doozeci / o patruzeci ...* după cum avea omu oi multe /). En position interpropositionnelle, la juxtaposition est rencontrée plus souvent dans la langue populaire que dans la langue de la littérature artistique, mais seulement entre les propositions dubitatives delibératives, dans lesquelles le prédicat est repris dans la seconde proposition sous la forme négative *(duce-m-oi / nu m-oi duce .../)*.

Dans ce cas aussi, la structure la plus fréquente est celle formée par deux termes en actualisant la forme **A k B**, la structure **k A k B** se trouvant à une certaine distance par rapport à la première, la fréquence la plus réduite étant représentée par les structures: **A k B k C; k A k B k C.**

La coordination adversative intrapropositionnelle par juxtaposition apparaît seulement quand l'un des termes est négatif. Si le premier terme est affirmatif et le second négatif, la juxtaposition a la valeur ,,dar, însă'' (o mai trecut un timp *oareșcare / nu mult //*) ; si le premier terme est négatif et le second affirmatif, la juxtaposition a la valeur ,,ci'' (m-am dus / încă *nu eu // sora* mea//).

Pour exprimer le rapport adversatif interpropositionnel, d'autres facteurs participent également, outre la jonctions et la juxtaposition : a) des facteurs d'ordre syntaxique (l'opposition affirmatif/négatif) ; b) des facteurs d'ordre sémantique (l'opposition dans la sphère sémantique des parties de la proposition). Ces oppositions sont structurées dans deux degrés d'opposition: a) équivalent à ,,dar'' et b) équivalent à ,,ci''. C'est la réalisation de la valeur ,,ci'' qui est spécifique à la langue populaire, par la présence de l'opposition négatif /affirmatif dans toutes les structures (soit juxtaposées, soit en jonction) et en même temps par la réunion des conditions suivantes : les structures juxtaposées doivent avoir le même prédicat *(nu ne bătea pe noi / îl bătea pe moș Ștefan Turturică)* ou le même sujet et le prédicat différent (*și nu s-au pus* [= nu s-au stabilit] / *s-au* [ɛ] *făcut dincoace-așa*) ou bien le sujet différent et le même prédicat *(nu era făcută stîna / era o odaie c-un ... săivan //)* ; les structures en jonction doivent avoir le memê prédicat et le même sujet (,, *tu nu iei fată din sat d-aici''* ice / ,,*decît''* ice ,,*tu iei sora Lenei''* //). Pour la structure adversative **A k B** c'est la note affirmatif / négatif qui est caractéristique, tandis que pour la structure **A + B,** c'est la note négatif / affirmatif.

Il arrive que dans les parlers daco-roumains il existe des énoncés dans lesquels la jonction alterne symétriquement avec la juxtaposition, celle-ci se trouvant au milieu et groupant à gauche et à droite un nombre égal de propositions par la jonction. Ces structures apparaissent avec une fonctionnalité différente dans les parlers par rapport à la langue littéraire, surtout par rapport à la langue de la littérature artistique, où elles se constituent en tant que procédé stylistique.

On rencontre de même une série de structures interpropositionnelles symétriques, formées, ordinairement, de complexes copulatifs et disjonctifs, dans lesquels la conjonction *și* agit en tant que ,,point d'équilibre'', ou de complexes copulatifs en rapport disjonctif ou adversatif, les conjonctions du rapport respectif jouant le rôle de ,,point d'équilibre'' (iei

Scanned with OKEN Scanner

doo trei spicuri / vii acasă ş-arăţi la ai [ɛ] la ai bătrîni / *o* la ai ti [k] o ai tineri să duc ş-aduc doo tre spicuri şi ... /; ei au luat armele / ş-au vrut trage / *şi* armele o fo-nngheţat verşlosu şi n-o ... n-o funcţionat //).

Au cadre du rapport adversatif il existe dant les parlers certaines structures en chaîne du type **A k B k C,** structures pouvant être décomposées soit en **A k C** et **B k C,** soit en **A k B** et **A k C.**

On observe dans la langue populaire la prédilection pour les structures dans lesquelles les composants accomplissent la même fonction syntaxique. Les éléments hétérogènes n'apparaissent que trés rarement en rapport de coordination copulative, tandis que les autres types de coordination n'admettent dans le rapport que les termes qui ont une fonctions syntaxique identique. Il est à retenir qu'une caractéristique populaire est constituée par l'apparente coordination d'une proposition principale avec une subordonnée, dans des situations où l'on se trouve au fond devant une coordination entre deux propositions principales, dont l'une est sous-entendue (*„eu te las la şcoală / da dacă-ţi dă voie dom doctor"*).

En position interpropositionnelle, ce sont surtout les propositions principales qui sont liées par coordination. Il existe pourtant assez d'éléments subordonnés se trouvant en rapport de coordination, Ainsi, dans la proposition, les suivantes parties secondaires de la proposition sont coordonnées entre elles : les compléments directs, les comlpéments indirects, les circonstanciels de lieu, temps, manière, cause, relation, exception, les circonstanciels associatifs, intrumentaux, cumulatifs, les attributs adjectivaux, substantivaux avec préposition ou au génitif, pronominaux. En position interpropositionnelle les subordonnées suivantes se trouvent en rapport de coordination : les propositions sujet, les propositions attribut, les complétives directes et indirectes, les circonstancielles de lieu, de temps, de manière, conditionnelles, causales, finales, de conséquence, concessives, associatives, d'exception, oppositionnelles, prédicatives supplémentaires. On peut constater, même à partir de la simple énumération ci-dessus, que la langue populaire possède toutes les sortes d'éléments subordonnés, tant dans la proposition que dans la phrase, ce qui permet de déceler une structure syntaxique complexe intra- et interpropositionnelle.

Le raport syntaxique le plus souvent utilisé dans la langue populaire est la coordination (42,6%), qui dépasse visiblement en fréquence le rapport de subordination. Il paraît que ce fait constitue un trait propre même de l'aspect parlé de la langue littéraire.

Au sujet de la fréquence des modèles de coordination, une conclusion se détache du matériau analysé, conclusion valable pour un état des choses général en rounain, à savoir que le rapport copulatif est nettement distancé, par un indice élevé de la fréquence (69,2%) des rapports adversatif (24,8%) et disjonctif (5,9%). Cela s'explique par les particularités de chaque type de coordination.

L'inventaire des conjonctions intra- et interpropositionnelles est environ le même, chacun des modeles de coordination copulative, disjonctive et adversative se formant une conjonction-type, autour de laquelle gravitent les qutres conjonctions spécifiques au rapport respectif. Cette situation est commune aux parlers et à la langue littéraire, de sorte que l'on peut considérer en tant que conjonctions-type pour le roumain les conjonctions suivantes : *şi* copulatif, *ori* (pour la langue littéraire la conjonction peut être *sau*) disjonctif et *dar* adversatif.

La conjonction ayant la plus grande fréquence dans les parlers est la conjonction *şi*, d'où son très grand cumul de valeurs syntaxiques-sémantiques. Ainsi, *şi* terminatif, énumératif et additionnel agit tant en posi-

tion intrapropositionnelle qu'interpropositionnelle, les deux dernières valeurs constituant un trait spécifique de la langue populaire. C'est toujours en tant que trait spécifique que l'on déchiffre dans les textes dialectaux une série de valeurs plutôt stylistiques, de cette conjonction: *şi* narratif, narratif-intensif, narratif-introductif, indicateur verbal. Un autre trait particulier conféré à la langue populaire par la conjonction *şi* consiste dans son rôle de conjonction adversative généralement répandue dans les parlers et connaissant les trois degrés d'opposition du rapport adversatif.

Une conjonction à grande fréquence dans les parlers est aussi la conjonction *dar* adversatif, qui exprime le rapport d'opposition au niveau de chacun des trois degrés. La langue populaire préfère de toutes les conjonctions adversatives, justement cette conjonction pour la position intrapropositionnelle. En tant que trait spécifique de la langue populaire nous rappelons le *dar* narratif, qui apparaît surtout dans les dialogues, comme une réplique au *şi* narratif de la narration.

La basse fréquence de la conjonction *iar* dans les textes dialectaux et l'inexistence de *ci* ne doivent pas surprendre. Ces conjonctions sont spécifiques à la langue littéraire, où elles sont venues fixer plus rigoureusement les différences entre les trois degrés adversatifs, qui connaissent, dans les parlers, d'autres possibilités de distinction.

Toute une série de conjonctions de coordination n'apparaissent que dans certains parlers daco-roumains, en formant des aires bien distinctes. Ainsi, *o* disjonctif apparaît très fréquemment au Banat et dans tout l'ouest et le nord du pays ; *numai* adversatif apparaît assez souvent dans les parlers de Banat, Crişana, Transylvanie et Maramureş ; plus rarement apparaissent *fără* adversatif, répandu, selon l'ALR*, au nord-ouest du pays, et le copulatif *nu numai ... că* en Transylvanie.

Apparaissant sur tout le territoire daco-roumain, sans pourtant former des aires, la conjonction adversative *că* confère une note spécifique à la langue populaire. De même, *decît* adversatif apparaît sporadiquement, en quelques points au nord-ouest et au nord-est de la Valachie, au Banat et en Moldavie.

Quelques conjonctions, que nous connaissons aujourd'hui comme spécifiques à la langue littéraire, ont été enregistrées dans des textes provenant surtout de Moldavie, Valachie et Olténie. Ainsi, *sau* disjonctif apparaît assez souvent en Moldavie, Valachie, Olténie et Dobroudja. La conjonction adversative *însă* apparaît plus rarement, en Moldavie, Valachie et Olténie. La conjonction *iar* apparaît, située au deuxième degré de l'opposition adversative, dans un seul texte provenant de Dobroudja.

A la suite de ce bref passage en revue de la diffusion géographique des conjonctions de coordination se trouvant dans les textes enregistrés sur bande de magnétophone et dont nous avons fait emploi, il résulte que les zones qui présentent aussi des éléments de jonction différents par rapport à la langue littéraire, sont surtout les régions qui comprennent les parlers de Banat, Crişana et Maramureş. En même temps, les zones avec lesquelles la langue litéraire a plus de points de contract sont représentées par les régions des parlers de Moldavie, Valachie et Olténie. Ces constatations se joignent aux contributions de jusqu'à présent visant à définir la langue roumaine littéraire et moderne par rapport à sa base dialectale, et viennent compléter les observations plus anciennes en ce sens.

* ALR — Atlas linguistique roumain.

Scanned with OKEN Scanner

L'étude portant sur le phénomène de la coordination dans le parler populaire roumain illustre le fait que l'élément essentiel pour les parlers daco-roumains est ce qui les unit dans leurs traits fondamentaux et non ce qui les sépare dans les caractéristiques secondaires, démontrant de la sorte, dans ce compartiment aussi, la profonde unité de notre langue.

Scanned with OKEN Scanner

COORDINATION IN DACO-ROMANIAN SUBDIALECTS

The investigation of Daco-Romanian subdialects has been a constant interest for many linguists in our country. The large number of studies and articles so far published in the field deal with the description and application of some phonetic phenomena, of the folk terminology used in various areas of activity and with some aspects of dialectal morphology. The large number of dialect monographs on some more or less extended geographical areas investigate especially the phonology and the vocabulary of the dialects spoken in the respective areas. The publication of the linguistic atlases which describe various concrete linguistic aspects graphically, through maps, has enabled fieldworkers to view the subdialects as systems, in which all the parts are connected with one another at the synchronic level. Using linguistic maps, the dialectologists find it possible to point out both the similarities and the differences existing among various subdialects, especially among their phonological systems. The investigation of the syntax and, to a certain extent, of the morphology of Daco-Romanian subdialects has been, however, neglected.

References to the syntactic structure of Romanian subdialects have been made before, but they are not always grounded on concrete linguistic facts. Thus, the real image of folk speech is somehow distorted by an idea that often appears whenever references to dialects are made, namely that folk speakers are not able to order their utterances syntactically, to group them logically and intelligibly, or to express complex syntactic relationships; in other words, that their sentences are characterized by an extreme simplicity.

Such opinions are surprising, especially because it is a well-known fact that Romanian folk speech has a great variety of lexical, stylistical and grammatical tools by which its speakers communicate very clearly their thoughts, feelings and attitudes. That there are speakers — even of the standard language — who do not speak correctly, is an obvious thing, but this is not due to the scarcity of linguistic tools but rather to a careless use of them. Such cases are, however, insignificant. We cannot deny that the colloquial aspect of the language — whether standard or dialectal — has a certain freedom in the organization of utterances, but this freedom is allowed only within the limits of a certain system that exists in the dialect and is well known by all its speakers.

Scanned with OKEN Scanner

The present study attempts an analysis of over 5000 utterances transcribed from a large body of tapes recorded in the field in 67 Romanian place sites.

In investigating the dialects and subdialects of a language, one must take into consideration the circumstances under which the speech act takes place. It is well known that the speech act implies at least two speakers having a constant and active linguistic contact, a fact which may have an important impact on the syntactical organization of the text. The obvious outcome of the spoken character of communication is affectivity, which, in its turn, also influences the syntactic organization of the message. The emotive character of communication is expressed by intonation, pause and sentence stress. That is why, in breaking up the folk speech chain, we must take into consideration the role that these three factors play in marking the limits of the utterance taken as independent communication, no matter how complex that communication may be. In this respect, it is worth mentioning the following two characteristics of speech: the predicative value of the falling intonation followed by a long pause associated with the intensity stress and that the pauses usually occur at the end of a sense group (because the biological role of inspiration is subordinated to the communicative one).

The analysis of the dialect texts from the point of view of their terminal intonational contour when correlated with the pause and the sentence stress leads us to conclude that, in the majority of cases, the end of a declarative utterance is marked by a falling terminal contour and a relatively long pause *(la opt zile* ↑↴ *... se vindecase* ↓↴↴*; eu am rămas cu el* ↓↴↴*; a luat furca* ↑ *şi-a plecat cu vacile* ↓↴↴*)*. This general pattern, however, is often broken by utterances with a rising terminal contour *(azi rău* ↓ ↴ *mîine rău* ↓ ↴ *tot galbenă* ↓ ↴ *tot ofilită* ↑↴↴ „da ce ai mamă?" ↓↴↴; *du-te la căluş* ↑↴↴ *găseşte căluş* ↑↴↴*; nu mai zicem zahăr* ↓ ↴ *să fie mai* ↑ *...* ↴↴*)*, or by utterances which contain additional and parenthetical constructions („de mă gagă Mărie" ↓ ↴ mama mea ↓↴↴ *era mai ... mai mică mama* ↓↴↴ zice ↑ ↴; ne-o poftit nunu cel mare ↑ ↴ socru cel mare ↑ ↴ socru cel mic cu fata ↑ ↴ *c-aşa se spune la noi* ↓↴↴). The existence of quite a large number of declarative utterances with a rising terminal contour gives folk speech a particular characteristic. Among such utterances we must also mention the unfinished utterances which are due either to a shift in the speaker's attention, or to the fact that the speaker can not find the right word to continue his thought.

In some other cases, the falling intonation and the relatively long pause isolate additional constructions, quite frequent in dialect texts, from the rest of the utterance (în patruzeci şi unu am primit iar ordin de chemare ↓↴↴ *pîntru ... a merge la campanie de lucru* ↓↴↴; în primu an *cînd m-am însurat* ↓ ↴ la anu ↓ ↴ aveam un prunc ↓ ↴ pe Teodor ↓ ↴). Such isolations are stylistic in literary language, while in the dialects they represent natural elements originating in the less elaborated organization of the message.

The few concrete applications of the principles regarding the interpretation of the dialect data, examined in the first chapter of this book, show that dialect texts are sometimes liable to interpretations in multiple ways. In order to understand exactly the syntactic relations existing among the elements of communication, it is important that the linguist correlate the intonation, the pause and the sentence stress with the context and the figurative framework of the speech act, taking into consideration, at the same time, the grammatical mar-

Scanned with OKEN Scanner

kers. The cases of multiple interpretations show the role played in the speech act both by those factors that pertain to the form of the message and by those that pertain to its content.

Before giving a synopsis of coordination in Daco-Romanian subdialects, some general characteristics of folk speech should be mentioned: specifically the absence of a really predicative function in a series of finite verbs used as linguistic clichés *(zice, știi)*, as synonymic pairs *(spune zice)*, or as unjustified repetitions of the same idea; the instruments of text articulation which generate utterances with a peculiar form *(așa că ...)*; the occurrence of the preposition usually used with the sociative object before each conjunct in a coordinated structure; and the occurrence of the noun with each attribute when the subject complement is expressed by a noun accompanied by two juxtaposed attributes.

As far as coordination in the subdialects is concerned, a certain similarity can be noticed between sentence-internal and interclausal patterns. Both types of coordination (phrasal and clausal) may be either syndetic — — when explicit indicators of coordination (coordinators) are present —, or asyndetic — when the relationship of coordination is not marked overtly (the conjuncts are juxtaposed). In each case the preference is for the syndetic type of coordination, a coordinator being always required if close relationship must be expressed. Thus, disjunctive coordination is always syndetic.

Copulative coordination is both syndetic and asyndetic. Thus, it is quite common in Romanian dialects to find compound sentences containing up to nine clauses, some of them being juxtaposed and some conjoined by the enumerative *și (a pus un om / i-a dus două care de paie / a luat / / i-a dat* [k] *a băgat o soră la un învățător / fată-n casă / a băgat altă soră la un notar / și-a strîns vreo două* [...] *parale / și s-a dus ș-a cumpărat o scroafă ...// și-a adus-o acasă /*). We may also find compound sentences including up to five clauses, four of them being juxtaposed and the last one conjoined to the rest of the text by a final *și (o sărit din partea de la deal / o sărit înăuntru / în ocol / o pus gura pe-o oaie / o aruncat-o peste ... gard / ș-o pus ... gura pe alta //)*.

The most frequent copulative constructions are those consisteing of two conjuncts linked syndetically: **a și b** (noi cîntam pe drum // *de veselie și de bucurie //*), or **A și B** (și-acolo ne-am împăcat / *că ne aduce șase sute / și de restu stă ea* să slujească //). Considerably less frequent are those clausal constructions which include two juxtaposed conjuncts. Least frequent are those clausal and phrasal constructions which contain three conjuncts and the enumerative *și*: **a și b și c** (și-ți dau *slănină / / și brînză / și o pită /*) and **A și B și C** („du-te *acasă/ și mînă femeia / /* să-ți aducă frunză de mesteacăn / *și te leagă*" /). These structures, rarely found in the literary language, are a peculiar feature of Romanian folk speech.

Another characteristic of folk speech in the area of coordination occurs in the case of additional constructions illustrated by the sentence-internal structure **a R și b** (să vezi *ce scrisoare o căpătat / și-o poezie* de la maică-sa /).

Phrasal *disjunctive coordination* is only syndetic, even when more than two conjuncts are coordinated (făceai ... *trezeci de găleți / ... o doozeci / o patruzeci* ... după cum avea omu oi multe /). At the interclausal level, asyndetic coordination is more frequent in the dialects than in standard language, but it only occurs between two dubitative clauses in which

Scanned with OKEN Scanner

the predicate of the first is negatively repeated in the second *(duce-m-oi/ nu m-oi duce ... /)*.

Here too, the most frequent structure is that formed by two conjuncts **(A k B).** The next, not nearly so frequently used, is the structure **k A k B.** The least frequent structures are **A k B k C** and **k A k B k C.**

Phrasal *adversative coordination* is asyndetic only when one of the conjuncts has a negative form. When the second conjunct is negative, the meaning of the relationship is ,,dar", ,,însă" (o mai trecut un timp *oareş-care / nu mult //*). When the first conjunct is negative, the meaning expressed by coordination is ,,ci" (m-am dus / încă *nu eu / sora* mea *//*).

Clausal adversative coordination is both syndetic and asyndetic and is conditioned, at the same time, by factors that are syntactic in nature (the opposition affirmative / negative) and semantic in nature (the semantic opposition among different parts of the sentence). These oppositions are organized into two groups : one equivalent to ,,dar", and the other equivalent to ,,ci". A characteristic of Romanian subdialects in that the ,,ci"type coordination (both syndetic and asyndetic) occurs whenever the oposition negative / affirmative is present and whenever the following conditions are met. First, asyndetic structures must have identical subjects and predicates *(nu ne bătea pe noi / îl bătea pe moş Ştefan Turturică)*, or identical subjects but different predicates (*şi nu s-au pus* [= nu s-au stabilit] / *s-au* [ɛ] *făcut dincoace-aşa*), or different subjects but identical predicates *(nu era făcută stîna / era o odaie c-un ... săivan //*). Secondly, syndetic structures must have identical subjects and predicates (*,,tu nu iei fată din sat d-aci"* ice / *,,decît"* ice *,,tu iei sora Lenei//*). Typical of the adversative pattern **A k B** is the opposition affirmative/ negative, while the structure **A + B** has the opposition negative /affirmative.

A commom aspect of Daco-Romanian coordination is the symmetrical alternation of syndetic and asyndetic patterns, in the sense that juxtaposed clauses are usually found in the middle of the utterance while an equal number of syndetically conjoined clauses are placed at their right and left side. Such coordinations have different functions in the dialects and in literary language (where they have a stylistic value).

There is also la large number of symmetrical clausal coordinations which usually consist of copulative and disjunctive groups in which the coordinator *şi* is ,,the fulcrum" for the groups of either side. There are also complex copulative structures which are disjunctively or adversatively coordinated and whose connectives again act as a ,,fulcrum" (iei doo trei spicuri / vii acasă ş-arăţi la ai [ɛ] la ai bătrîni / *o* la ai ti [k] o ai tineri să duc ş-aduc doo trei spicuri şi ... /; ei au luat armele / ş-au vrut trage / *şi* armele o fo-ngheţat verşlosu şi n-o ... n-o funcţionat //).

Within the adversative-type of coordination it is also common to find chain-like structures of the form **A k B k C** which can be broken up either into **A k B** and **B k C**, or into **A k B** and **A k C.**

We must also mention folk speakers' propensity for coordinations in which all conjuncts have the same syntactic function. Heterogeneous elements are extremely rare in copulative coordination, while the other types of coordination accept only conjuncts that have the same syntactical function. A characteristic of folk speech to be mentioned here is the false coordination of a main clause with a subordinate clause in contexts where we actually have a coordination between two main clauses, one of which is unexpressed but understood *(,,eu te las la şcoală / da dacă-ţi dă voie dom doctor")*.

Scanned with OKEN Scanner

At the interclausal level, it is usually main clauses that are coordinated. There are, however, a lot of subordinate elements that can appear coordinated both in phrasal and clausal coordination. Thus, at the sentence-internal level the following parts of the sentence can be conjoined: direct and indirect objects, adverbial objectives of place, time, manner, cause, relation, exception, sociative objects, instrumental objects, cummulative objects, attributes expressed by adjectives, pronouns, prepositional phrases or nouns in genitive. At the interclausal level the following types of subordinate clauses can be linked by coordinators: subject clauses, attributive clauses, direct and indirect object clauses, adverbial clauses of place, time, manner, condition, cause, purpose, result, concession, exception, opposition as well as object complement clauses. Even from this mere enumeration one can see that Romanian folk speech contains all kinds of subordinate elements both at the sentence-internal and interclausal level, a fact that clearly illustrates its complex syntactic structure.

The most frequently used syntactic relation in Romanian folk speech is coordination (42.6%). This percentage obviously exceeds subordination in frequency and it seems that this situation also characterizes the colloquial aspect of standard language.

As far as the frequency of different types of coordination is concerned, the analysis of the data leads us to a conclusion that is generally true for the Romanian language, namely that copulative coordination is the most frequent type of coordination, beeing represented by 69.2% of the cases. Considerably less frequent is the adversative-type (24.8%), and least frequent is the disjunctive-type (5.9%).

The number of interclausal and sentence-internal connectives that exist in each of the above-mentioned types of coordination is approximately the same. In each case there is a certain fundamental coordinator around which cluster the other coordinators of the respective relation. This situation is common both to standard language and to dialects, so that the following coordinators may be considered basic in Romanian: the copulative *şi*, the disjunctive *ori* (in standard language *sau* may also occur) and the adversative *dar*.

The most frequent coordinator in the Romanian subdialects is *şi*, which has a wide range of syntactic and semantic values. Thus, the final *şi*, the enumerative *şi* and the additional *şi* occur both in phrasal and clausal coordination. The last two types of *şi* are typical of folk speech. As a characteristic of dialect texts some stylistic values of this coordinator can be noticed: thus *şi* may appear as a narrative *şi*, as an intensively narrative *şi*, as an introductory *şi* and as a verbal indicator. In Romanian subdialects *şi* may also be an adversative conjunction that may express all the oppositions usually expressed by adversative conjunctions.

Another coordinator frequently found in the dialects is the adversative *dar*, which expresses all three types of oppositions. The narrative *dar* appears in the dialect texts expecially in dialogues, as a replication of the narrative *şi* found in narrative texts.

The reduced frequency of the coordinator *iar* and the total absence of *ci* should not be surprising. These coordinators are typical of standard language where they are used to account for the differences existing among the three types of oppositions expressed by adversative coordination. In the dialects these differences are marked by other means.

Some coordinators occur only in certain Daco-Romanian subdialects, where they form well-defined areas. Thus, the disjunctive *o* occurs very

Scanned with OKEN Scanner

frequently in Banat and in the north-western part of the country. The adversative *numai* appears quite frequently in the subdialects of Banat, Crişana, Transylvania and Maramureş. Less frequent are the adversative coordinator *fără* used, according to the Romanian Linguistic Atlas, in the north-western part of the country and the copulative conjunction *nu numai ... că* used in Transylvania.

The adversative conjunction *că* is used in the whole Daco-Romanian territory and gives Romanian folk speech a particular characteristic. The adversative coordinator *decît* sporadically appears in the north-western and north-eastern parts of Muntenia, in Banat and Moldavia.

Some coordinators which today are considered typical of standard language, have been found in the dialect texts recorded in Moldavia, Muntenia and Oltenia. Thus, the disjunctive conjunction *sau* is used quite often in Moldavia, Muntenia, Oltenia and Dobrogea, while the adversative coordinator *însă*, though less frequent, is still found in some parts of Moldavia, Muntenia and Oltenia. *Iar* as an adversative coordinator occurs only in one text recorded in Dobrogea.

From this brief survey of the geographical distribution of the coordinating conjunctions found in the dialect texts recorded on tape and used in our investigation, it follows that the subdialects of Banat, Crişana and Maramureş employ the greatest number of coordinating conjunctions not commonly used in the standard language. At the same time, the subdialects of Moldavie, Muntenia and Oltenia employ elements typical of the standard language. These observations supplement and complete the contributions made thus far to the descriptions of modern Romanian standard language with respect to its dialectal background.

The investigation of coordination in Romanian subdialects proves once again the deep unity of the Romanian language, because the essential thing about these subdialects is that they share some fundamental common features and not that they are differentiated by some minor characteristics.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

INTRODUCERE 7
Lista semnelor folosite în transcrierea textelor 14
Lista simbolurilor 15
Lista localităţilor din care s-a folosit material 16

Capitolul întîi

PREMISE TEORETICE ŞI METODOLOGICE 19

1. Materialul dialectal cercetat 19
2. Principii în analiza gramaticală 21
3. Principii în delimitarea enunţurilor în textele dialectale 23
4. Cîteva aplicaţii ale principiilor de interpretare a materialului dialectal 41

Capitolul al doilea

COORDONAREA ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE 46

COORDONAREA INTRAPROPOZIŢIONALĂ 48

1. Coordonarea copulativă 48
2. Coordonarea disjunctivă 58
3. Coordonarea adversativă 60
4. „Coordonarea conclusivă" 62

COORDONAREA INTERPROPOZIŢIONALĂ 63

1. Coordonarea copulativă 63
Mijloacele de realizare a coordonării copulative 63

Scanned with OKEN Scanner

Unităţile coordonate copulative 64
Extensia structurilor copulative 69

2. Coordonarea disjunctivă 73

Mijloacele de realizare a coordonării disjunctive 73
Unităţile coordonate disjunctive 74
Extensia structurilor disjunctive 76

3. Coordonarea adversativă 77

Mijloacele de realizare a coordonării adversative 77
Unităţile coordonate adversative 81
Extensia structurilor adversative 83

4. „Coordonarea conclusivă" 84

COORDONAREA INTERPROPOZIŢIONALĂ SUB RAPORT CANTITATIV 88

Capitolul al treilea

VALOAREA SINTACTICO-SEMANTICĂ A CONJUNCŢIILOR COORDONATOARE ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE 94

1. Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale copulative 96

şi 96
iar 107
dar 107
nu numai că ... dar şi. 108
nu numai ... că. 108

2. Conjuncţiile disjunctive 109

ori (or) 109
sau 110
o 111
fie că... fie că 111
fie ... fie 112
tare ... tare 113
tir(i) ... tir(i) 113
ácar ... ácar 113
fir(e)-ar ... fir(e)-ar 114
hem ... hem 114

Scanned with OKEN Scanner

3. Conjuncţiile adversative 114

dar (*da*) 115
şi 117
însă 119
iar 120
numai (*numa*) 121
fără 122
decît 123
ori 123
că 124

4. Conjuncţii coordonatoare — corelative ale unor subordonate 125

OBSERVAŢII ASUPRA FRECVENŢEI CONJUNCŢIILOR 126

Capitolul al patrulea

CONSIDERAŢII FINALE 129

Anexă 137

Abrevieri bibliografice 154

Bibliografie 156

Indice 169

Résumé 173

Summary 181

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: MARICA PIETREANU
Tehnoredactor: ANGELA INOVAN

Coli de tipar: 12,—
Bun de tipar: 26. 10. 1980

Întreprinderea Poligrafică Cluj, B-dul Lenin 146
Republica Socialistă România. Comanda nr. 521

Scanned with OKEN Scanner

Lei 6,50

Esența contribuției științifice a acestei lucrări este materializată în structurile coordonate ale graiurilor, structuri pe care autoarea le degajă din impresionant de bogatul material cercetat, confruntîndu-le cu structurile de același fel din limba literară, spre a desprinde particularitățile cantitative și calitative ale celor din vorbirea populară românească.

Lucrarea ne oferă o coordonare neașteptat de îmbogățită, iar dacă, față în față cu subordonarea, ea ne apărea ca fiind de o mai modestă complexitate, autoarea ne-o înapoiază reabilitată și, într-o mare măsură, inedită.

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

Scanned with OKEN Scanner